

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Zobrazení Ďábla v současném filmovém umění

Zaměřeno na americkou, respektive britskou tvorbu

od 60. let do současnosti

Diplomová práce

The Devil as Portrayed in Contemporary Film

Art

Focused on American and British Production

from the 60s until the Present

Diploma Thesis

Vedoucí práce:

Mgr. Libuše Martínková

Autor:

Veronika Schieblová

Praha 2011

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svojí vedoucí práce, Mgr. Libuši Martínkové, především za prvotní inspiraci k vypracování takové diplomové práce. Dále děkuji za skutečně velmi trpělivé vedení a také za poskytování užitečných rad při jejím vypracování.

Také bych zde chtěla poděkovat svojí mamince za její podporu nejen z pozice rodiče, ale také z pozice učitelky jazyka českého a dějepisu.

Nakonec děkuji svému tátovi za poskytování rad z oblasti filmu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci s názvem *Zobrazení Ďábla v současném filmovém umění* zpracovala samostatně, a že jsem použila výhradně uvedené prameny, literaturu a další zdroje. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 16. července 2011

Veronika Schieblová

OBSAH

OBSAH.....	4
SEZNAM ZKRATEK	5
ÚVOD.....	6
1 ĎÁBEL, SATAN: STRUČNÁ HISTORIE	11
1.1 Původ slov Ďábel, Satan a Lucifer a jejich obecný význam.....	11
1.1.1 Ďábel, Satan: původ slov	11
1.1.2 Ďábel, Satan: význam postav	11
1.1.3 Lucifer: původ slova	12
1.1.4 Lucifer: význam postavy	13
1.2 Ďábel a Satan v jednotlivých náboženských představách	14
1.2.1 Judaismus.....	14
1.2.2 Křesťanství.....	16
1.2.3 Islám.....	18
1.2.4 Ostatní náboženské systémy	19
2 ĎÁBEL, SATAN: ZPŮSOB ZOBRAZOVÁNÍ VE VÝTVARNÉM UMĚNÍ	23
2.1 Zobrazování Satana, Lucifera	23
2.2 Zobrazování Satyra, Pana (Fauna).....	28
2.3 Zobrazování exorcismu.....	35
2.4 Zobrazování Antikrista	36
3 ÚVOD K PRAKTICKÉ ČÁSTI PRÁCE	37
3.1 Ďábelská tematika v umění obecně	37
3.2 Ďábelská tematika ve filmu: metoda výběru konkrétních filmů.....	38
4 ĎÁBEL VE FILMU: ANALÝZA VYBRANÝCH FILMŮ	41
4.1 Filmy, kde je Ďábel zobrazen jako člověk.....	41
4.1.1 The Witches of Eastwick	42
4.1.2 Angel Heart.....	55
4.1.3 Devil's Advocate	65
4.1.4 Bedazzled.....	75
4.1.5 Constantine	84
4.2 Filmy, kde je Ďábel zobrazen jako zoomorfní bytost.....	86
4.2.1 The Devil Rides Out	86
4.2.2 South Park: Bigger Longer & Uncut	91
4.3 Filmy, kde je zobrazena posedlost Ďáblem, exorcismus.....	100
4.3.1 Teoretické informace o posedlosti Ďáblem, exorcismu.....	100
4.3.2 The Exorcist.....	102
4.3.3 The Exorcism of Emily Rose.....	103
4.4 Filmy, kde je Ďábel zobrazen jako Antikrist	105
5 DODATEK	108
ZÁVĚR	109
POUŽITÁ LITERATURA	114
SEZNAM PŘÍLOH.....	118

SEZNAM ZKRATEK

1Kr	1. Královská
1Pa	1. Paralipomenon
Ezd	Ezdráš
Jb	Jób
Ž	Žalmy
Iz	Izajáš
Za	Zacharjáš
Mk	Marek
L	Lukáš
J	Jan
Sk	Skutky apoštolské
2K	2. Korintským
Ju	List Judův
Zj	Zjevení Janovo
Hen	Knihy Henochova

Pokud není uvedeno jinak, veškeré citace z Bible jsou výhradně podle Českého ekumenického překladu.

ÚVOD

Filmová tvorba se stala nedílnou součástí moderní kultury. Film jako masově konzumované médium může divákovi nabídnout pohled do všech aspektů lidského, ale i nadpřirozeného života. Součástí života je od pradávna také náboženství. Ve své rozmanitosti se ve větší či menší míře podílelo na spoluvytváření všech kultur. Není proto divu, že se stalo častým námětem filmových tvůrců.

V jednotlivých populárních, ne tedy odborných či dokumentárních, filmech tak může vystupovat Ježíš, Bůh, andělé, démoni, Satan. Snímky mohou pojednávat i o jednotlivých aspektech náboženství – o víře nebo její krizi, hříchu, soudržnosti náboženské skupiny. Náboženství vůbec nemusí být hlavním motivem filmu, ve filmech se tak objevují církevní svatby, pohřby, lidé se před jídlem modlí, chodí do kostela apod. Náboženství ve všech těchto formách je pak divákům prezentováno různými způsoby.

Hlavní otázkou, na kterou se budu snažit v průběhu této diplomové práce odpovědět, je, jakým způsobem podává filmová kultura svému publiku obraz Ďábla.

Zaměřím se především na způsob vizuálního ztvárnění Satana, na symboliku jeho jména, na povahu Ďábla, jeho chování, moc a působení v konkrétním filmu. Budu také sledovat, v jakém prostředí Satan žije, popřípadě pracuje.

Budu se snažit ve filmu nacházet především různé symboly moci, autority. Budu pozorovat symboliku Satanova chování a jednání. Zkusím přijít na to, zda má způsob, jakým například Satan v konkrétním filmu žije, nějaký hlubší význam. Pokusím se zaznamenat všechny symboly a znaky, které filmoví tvůrci používali pro vykreslení Satana v jeho celistvosti.

Zároveň budu pozorovat i další symboly, které se ve filmu objeví, a jež přímo nebudou souviset s některou ze zkoumaných kategorií. Budu se pak snažit interpretovat i jejich význam v souvislosti s tématem práce.

Důležité je, že zejména v oblasti Ďáblova vzhledu a povahy budu také sledovat návaznost filmového ztvárnění Satana na jeho pojetí v náboženství a ve výtvarném umění.

Cílem práce je tedy vypracovat systematický přehled o tomto tématu, tj. zobrazení Ďábla v současném filmovém umění, a to nejen z hlediska filmové vědy a kulturologie, ale i s přesahem do dějin náboženství, mytologie, teologie a také do dějin umění.

Práce je rozdělena na dvě části, které také odpovídají metodě postupu při jejím vypracování. První část je teoretická a druhá praktická, analytická.

V teoretické části stručně představuji pojetí Ďábla v dějinách náboženství (zaměřuji se přitom na křesťanství, judaismus, islám, a potom shrnu představy také v některých polyteistických systémech). Dále se zde věnuji etymologii slov Ďábel, Satan, Lucifer. Následuje část z dějin umění, kde provázím způsoby zobrazování Satana a také postav, kterými se toto zobrazování inspirovalo, ve výtvarném umění.

V teoretické části jsem vyšla ze studia odborné literatury pojednávající především o dějinách Ďábla. V tomto konkrétním odvětví dějin náboženství existuje možná až překvapivě množství knih. Většinou jsou tyto knihy dostupné v anglickém jazyce.

Za zmínku stojí především knihy amerického profesora historie na University of California, Jeffrey Burton Russela. Russell napsal hned několik knih zaměřených na různé podoby, projevy a aspekty Ďábla, Satana nebo Lucifera v dějinách náboženství. Zabývá se také manifestací zla v moderních dějinách (zmiňuje například holocaust). Sleduje motiv Ďábla v literatuře, divadle, filosofii, hudbě. V rámci popisu Ďábla tak, jak se objevuje v popkultuře, se sice o filmech zmiňuje, nicméně tyto filmy i vzhledem k tematickému rozsahu jeho práce neanalyzuje nijak podrobně. Mezi jeho knihy patří *Satan: The Early Christian Tradition* (Cornell University Press. Cornell 1981); *Mephistopheles: The Devil in the Modern World* (Cornell University Press. Cornell 1986); *Lucifer: The Devil in the Middle Ages* (Cornell University Press. Cornell 1986); *The Devil. Perceptions of Evil from Antiquity to Primitive Christianity* (Cornell University Press. Cornell 1987); *The Prince of Darkness. Radical Evil and the Power of Good in History* (Cornell University Press. Cornell 1988).

Mezi další knihy, které se zabývají historií postavy Ďábla, patří například *The History of Hell* od Alice K. Turner (Harcourt Brace. New Brunswick 1993). Kniha je koncipována jako stručný a přehledný výčet pojetí Satana a především pekla v různých náboženstvích. Turner pak také píše o motivu Ďábla a pekla v divadle, literatuře, ve výtvarném umění. Moderní dobu zde zastupují jen někteří filosofové, co se otázkou zabývali. Nová média Turner nezmiňuje ani okrajově.

Zajímavým způsobem k tématu přistupuje Gerald Messadie v obsáhlé knize *A History of the Devil* (Kodansha America. New York 1997). Kniha je sice také přehledem z oblasti dějin náboženství (zmiňuje i současné dějiny), k tématu však často přistupuje velmi kriticky. Například dokazuje, že Ďábel je původně „vynález“ politický, který měl v 6. století př.n.l. posílit moc íránského kněžstva. Dále píše o tom, že se zvláště v dobách inkvizice stala z boje proti Satanovi především výnosná živnost kněží. Podle Messadieho je Ďábel politickou osobností dodnes (je symbolem odmítání práce, lásky, autority, lidé pod jeho záštitou páchají

hrůzné činy). O propojení d'ábelské tematiky z filmem se téměř nezmiňuje a už vůbec filmy nijak nerozebírá.

Klasičtějším historickým přehledem je pak kniha Alfonsa di Nola *Ďábel a podoby zla v historii lidstva* (Volvox Globator. Praha 1998). Mimo popis Dábla tak, jak se objevuje v dějinách náboženství, se zabývá i etnickou démonizací, nebo projevy zla v moderní společnosti (násilí, AIDS, zmiňuje některé diktátory apod.). Nicméně se opět nezabývá Dáblem ve filmu, ani jinde v kultuře (literatuře, divadle apod.).

Někteří další autoři, kteří se zabývají historií Dábla v jeho nejrůznějších podobách, jsou například: Wray, T.J. (*The Birth of Satan. Tracing the Devil's Biblical Roots*. Palgrave Macmillan. New York 2005), Kersey Graves (*The Biography of Satan: Exposing the Origins of the Devil*. Book Tree. San Diego 1999). Dále vychází množství nejrůznějších přehledů, slovníků nebo encyklopedií démonů a temných bytostí.

V analytické části své práce potom podrobně rozebírám vybrané filmy. Analyzuji je z pozice religionistky, pohybuji se také na půdě kulturologie a filmové vědy. V rámci analýzy hodně pracuji s příběhem filmu. Není to tedy jen výčet symbolů Dábla u jednotlivých snímků. Nicméně cílem práce je také shromáždit nejčastěji používané symboly Satana ve filmovém umění. Každý film analyzuji zvlášť. Získané poznatky pak propojuji s informacemi z teoretické části práce.

Co naopak nezohledňuji vůbec, je například psychologický dopad zobrazeného Dábla na publikum. Sleduji jen to, jak byl Ďábel pro diváka zobrazen, jakou má způsob zobrazení spojitost s tradičními představami náboženství a s výtvarným uměním, ale už nezkoumám, jaký to má vliv na diváka. Nicméně v rámci analýzy každého snímku se věnuji psychologii filmové postavy Dábla.

Také se nezabývám sociologickým dopadem vybraných filmů. Nesleduji, jaký (a zda vůbec) má film vliv na formování kultury nebo na představy o náboženství.

Nakonec se ve svých analýzách snažím zabývat pouze Dáblem a jeho projevy. I když se tedy ve filmu objevují další náboženská témata, spojená například s Bohem, nezmiňuji se o nich, pokud nemají přímou souvislost se zobrazenou postavou Dábla.

Vztah filmu a náboženství není však v literatuře opomíjen. Existuje literatura jak akademická, tak populárně naučná. Většinou se však jedná o vztah filmového umění a náboženství obecně. Žádná kniha, na kterou jsem narazila, nepojednává výhradně o filmovém zpracování Dábla z religionistické perspektivy. Vypadá to tak, že se knihy soustředí buď na zobrazení Dábla ve filmu, avšak bez toho, aniž by autoři propojovali tuto tematiku

s náboženstvím, nebo se knihy zabývají vztahem náboženství – film, ale opomíjejí přitom postavu Ďábla.

Existuje například kniha *The Satanic Screen. An Illustrated Guide to the Devil in Cinema* od Nikolase Schrecka (Creation Books, London 2001). Ta je obsáhlým přehledem filmů, které však zobrazují více satanismus, než Satana samotného. Schreck se tu také zabývá vztahem filmový a reálný satanismus. Z odborného hlediska se Schreck tématem nezabývá.

Dalším přehledem filmových děl, ve kterých figuruje Ďábel, napsal Charles P. Mitchell. Kniha se jmenuje *The Devil on Screen. Feature Films Worldwide, 1913 through 2000* (McFarland & Co Inc Pub. New York 2001). Předlohy pro filmového Ďábla pak Mitchell hledá v divadelní tvorbě. Také už zde popisuje některé standardní znaky pro Satana ve filmu.

Druhou skupinu knih zde zastupuje například nová, velmi obsáhlá *Encyclopedia of Religion and Film* od Erica Michaela Mazzura (ABC-CLIO. Santa Barbara 2011). Kniha se na téměř 650 stranách věnuje náboženským směrům, jak jsou zobrazovány ve filmu, pojetí víry, Boha, Krista, andělů, ale i svateb nebo pohřbů ve filmu. Snímky, ve kterých figuruje Ďábel sice Mazzura zmiňuje, ale nijak je odborně nerozebírá. Navíc do jejich výčtu zařadil i takové, v jejichž názvu je slovo „Ďábel“, nicméně v nich tato postava vůbec nevystupuje. Kniha je přehledem nejrůznějších náboženských symbolů, směrů, rituálů apod., jak se objevují ve filmu, ovšem bez jakéhokoliv přesahu do dějin náboženství.

V tomto ohledu je mnohem lepší kniha ředitelky Centra pro studium židovsko-křesťanských vztahů v Girton College v Cambridge, Melanie J. Wright, *Religion and Film. An Introduction* (I.B. Taurus. London- New York 2007). Autorka se zde už vědecky zabývá tématem náboženství ve filmu. Analyzuje tu příběhy, styl, obsah a recepci filmu u diváků. Pohybuje se na půdě religionistiky, kulturologie a filmové vědy. Její přístup se tedy nejvíce blíží přístupu, který jsem si pro svou práci vybrala já. Nicméně se tu Wright opět věnuje jen tématům spirituality, rituálů, Boha apod. Ďábel je tu zase opomenut (jediné, čemu se tu autorka v této souvislosti věnuje, je exorcismus Ďábla). Autorka knihu staví hlavně na analýze sedmi filmů, které jsou o Ježíši Kristu, o křesťanství obecně, nebo třeba o víře.

Vůbec první odbornou systematickou prací ve zkoumání vztahu náboženství – film, je kniha *Screening the Sacred. Religion, Myth, and Ideology in Popular American Film* od Joela W. Martina a Conrada E. Ostwalta, ml. (Westview Press. Boulder 1995). Autoři tu zkoumají hlubší, implicitní přítomnost náboženství v americkém populárním filmu. Používají přitom teologickou, mytologickou a sociální kritiku k analýze vlivu náboženství v jeho rozmanitosti na populární film. Zároveň pak sledují vliv filmu jako média na spoluvytváření americké

náboženské kultury. Kniha má sloužit k obohacení jak religionistiky, tak filmové vědy. Stejně jako Melanie Wright však i tady autoři zcela opominuli konkrétní filmový motiv Ďábla.

Z dalších zahraničních zdrojů ještě nepochybně stojí za zmínku internetový *Journal of Religion & Film*. (Dostupné na WWW: <http://www.unomaha.edu/jrf/index.html>). Zakladatelem této stránky je William L. Blizек, profesor historie a náboženství na University of Nebraska. Články se tu zabývají například obecnými náboženskými tématy a tradicemi ve filmu nebo náboženskými a kulturními hodnotami ve filmovém umění. O Ďáblovi je tu však článek pouze jeden.

Jediným zdrojem, který analyticky pojednává právě o Ďáblovi ve filmu z pozice religionistiky a filmové vědy, je článek od Kelly J. Wyman z University of Missouri. Jmenuje se *The Devil We Already Know: Medieval Representations of a Powerless Satan in Modern American Cinema* (in: *Journal of Religion & Film*. [online]. October 2004 [cit. 2011-07-17-]. Dostupné na WWW: <http://www.unomaha.edu/jrf/Vol8No2/wymandevil.htm>). Sama autorka hned v první větě píše, že ačkoliv se postava Satana v americkém filmu objevuje často, tak ani odborníci z řad religionistů, ani ti, co se odborně zabývají filmem, se vzájemnému vztahu nikdy nevěnovali. Stejně jako já potom také píše, že se však spousta knih věnuje motivu náboženství obecně a zobrazení Boha ve filmu. Wyman se tu pak na mnohem menším prostoru věnuje přesně tomu, čemu se budu v této diplomové práci věnovat já. Způsobu, jakým je Ďábel v amerických filmech zobrazován a vztahu filmového pojetí Satana a jeho pojetí v náboženství (Wyman se však soustředí pouze na středověké křesťanské kořeny).

Nakonec ještě zmíním knihu, která vyšla v českém prostředí. Jaromír Blažejovský přetvořil svou disertační práci na Masarykově Univerzitě v knihu *Spiritualita ve filmu* (Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno 2007). Blažejovský zde zkoumá způsoby, kterými může být ve filmové tvorbě vyjádřena náboženská zkušenost. Vztahem film – náboženství se zabývá především z psychologického hlediska. Sleduje pak filmy duchovní, náboženské a spirituální, jak je sám rozděluje. Opět se více věnuje pojmům víra, Bůh, duchovno apod. Ve své práci se také nevěnuje vztahu filmového umění a dějin náboženství.

Nastínila jsem stav bádání v oblasti historického pojetí Ďábla, respektive zobrazování Ďábla ve filmu. Zmínila jsem knihy, které se zabývají filmovým Ďáblem i knihy, které pojednávají o náboženství ve filmu. Vyšlo však najevo, že se autoři tématem nikdy nezabývají způsobem, jaký by mi především z hlediska religionistiky přišel vhodný. Nikdo zatím nevypracoval systematický přehled týkající se způsobu zobrazení Ďábla v současném filmovém umění, a to nejen z hlediska filmové vědy a kulturologie, ale i s přesahem do religionistiky. Proto jsem se rozhodla takový přehled vypracovat.

1 ĎÁBEL, SATAN: STRUČNÁ HISTORIE

Na následujících stranách se pokusím shrnout základní představy o Ďáblu v různých náboženských systémech. Zastavím se také u etymologického výkladu pojmů.

1.1 Původ slov Ďábel, Satan a Lucifer a jejich obecný význam

1.1.1 Ďábel, Satan: původ slov

Substantivum d'ábel pochází z řeckého διάβολος (*diabolos*) a je odvozeno od slovesa διαβάλλειν (*diaballein*), které znamená **zpřeházet, rozházet**, konkrétněji **žalovat, obviňovat, klamat**. V řecké Bibli je to překlad hebrejského שָׂטָן *sátán* - **žalobce, pomlouvač, odpůrce, protivník, nepřítel, obviňovatel** nebo **svůdce**.¹ Podobný význam nese arabské slovo *šajtán*, شيطان. Dalšími známými významy jsou **našeptávač** nebo **rozvraceč**. Je zřejmé, že od slova *diabolos*, které převzala i latina, bylo později odvozeno například anglické *devil*, španělské *diablo*, dánské *Djævelen* a nakonec i české d'ábel.

1.1.2 Ďábel, Satan: význam postav

Postava Ďábla, Satana, ve velmi obecném smyslu reprezentuje všechno zlo na zemi i mimo ni. Na tomto místě je však důležité říct, že v monoteistických náboženstvích je tato představa striktně nedualistická. Tato náboženství nesouhlasí s dualismem dobra a zla, odmítají posuzovat projevy zla ve světě jako výsledek neustálého boje mezi dobrem a zlem. Problémem je, že kdyby tu neustálý boj mezi dobrem a zlem byl, znamenalo by to, že se zlo staví na roveň dobru. Bůh je však nade vším. Zlo je tedy Bohu také podřízeno, Satan je naprosto závislý na moci Boží. Zejména ve starém orientu (v zoroastrismu) se však představa Satana vyvinula právě z dualistického pojetí světa. Proti dualismu se starozákonní zbožnost proto chránila tím, že pokládala Satana za padlého anděla.² Stejně to později přejalo křesťanství a pojal i islám. Tento význam je lépe vysvětlen u pojmu „Lucifer“.

---

¹ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník I.*. Kalich. Praha 1956. s. 110.

² *Ibid.*

Lidé napříč kulturami se vždy snažili nějakým způsobem vysvětlit, proč se na polích neurodilo, proč umírají malé děti, proč je válka a proč například přišlo zemětřesení. Jak píše di Nola,³ existoval (a existuje) tu konflikt mezi člověkem a historickou či přírodní skutečností. Na záporné události lze pak zaútočit „*pomocí rozumu a změnit je tím, že je svěříme lidské nadvládě; nebo je lze vzdálit jako záporný pól skutečnosti, představovat si je jako znázornění zápornosti a přesunout je do klamně promítnuté mytologické představy, která podává vysvětlení zla bytí celého světa.*“

Tak začali lidé všechno zlé, nepřátelské přisuzovat zlým, nepřátelským, démonickým bytostem. „*Rodí se tak postava d'ábla, která tím, že se staví do protikladu ke kladně chápanému bohu, určitým způsobem ruší kladnost a plodí všechny potíže času a přírody, jež tak zároveň objasňuje.*“⁴

Takové postavy se v různých formách objevují ve všech kulturách. V monoteismu je to analogicky k jednomu Bohu jedna jediná bytost, v polyteismu je naopak zlých bytostí mnoho, mají svou hierarchii a různá teritoria vlády. Je také obecně známo, že v polyteistických společnostech se zlo spojovalo více s chaosem, nepořádkem, nemocemi apod., než s morální špatností.

Je snadné si odvodit, že postavy démonů, d'áblů a čertů se také projeví v lidové tvořivosti a slovesnosti. Na čerty můžeme narazit v pořekadlech („Kam čert nemůže, nastrčí ženskou!“), pověrách, příslovích, frazeologismech („To mi byl čert dlužen.“, „Čert ví proč“, „Táhni k čertu!“), v pohádkové tvorbě apod. Je nutné podotknout, že lidové představy se od těch majoritních náboženských mohou radikálně lišit.

1.1.3 Lucifer: původ slova

Jméno Lucifer se pro Ďábla, Satana, používá velmi často (mnohdy pak v pohádkách, kde je tak označován „vládce pekel“). Jeho význam je však rozšířený.

Slovo Lucifer pochází z latiny (*lucem* = světlo, *fero* = nesu), kde znamená v překladu **světloňoš, jitřenka** (jitřní hvězda – vychází před rozedněním, Venuše).⁵

³ NOLA, Alfonso M. di. *Ďábel a podoby zla v historii lidstva*. Volvox Globator. Praha 1998. s.11.

⁴ Ibid.

⁵ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník I.*. Kalich. Praha 1956. s. 385.

1.1.4 Lucifer: význam postavy

Ve *Vulgátě* svatý Jeroným termínem Lucifer překládá verš v knize Izajáš 14,12⁶:

„*Jak jsi spadl z nebe, třpytivá hvězdo, jitřenky synu! Jak jsi sražen k zemi, zotročovateli pronárodů!*“ („*Quomodo cecidisti de caelo lucifer qui mane oriebaris corruisti in terram qui vulnerabas gentes*“).

Pojem „Lucifer“ Jeroným použil při překladu hebrejského termínu *הילל בן שחר* (*helel ben šachar*, „zářící, syn jitra“). *Helel* v tomto sousloví znamená planetu Venuši, *ben šachar* doplňuje, že vychází k ránu jako posel dne. Iz 14,12 je směřován k babylonskému králi, který byl pro svou vychloubačnou hrdost a pýchu svržen stejně jako zářící jitřenka. Podobný mýtus o pádu hvězdy můžeme najít také v řecké tradici, kde je možno narazit na legendu o Faethónovi.⁷

Obeznamenost židovských apokryfních autorů s touto legendou vyplývá například z mýtu o pádu andělů pod vedením Šemchazaje a Azazela (Hen 6,6n.). Další legenda potom hovoří o Šemchazajovi (který litoval svého předešlého hříchu), jak je zavěšený mezi nebem a zemí jako hvězda, místo toho, aby byl rovnou uvržen do pekla (šeolu). Tento příběh se vyskytuje v midraši. Luciferský mýtus byl potom na Satana přenesen zhruba v 1. stol. n. l. Můžeme tak soudit podle pseudoepigrafu *Život Adama a Evy* a starozákonní apokryfní *Knihy Henochovy*, kde je Satan-Sataniel popsán jako bývalý z archandělů.⁸

V křesťanství se tedy o Luciferovi hovoří v takové podobě, v jaké ho svým překladem Iz 14,12 představil Jeroným. Jako o padlé hvězdě (přeneseně pak o hlavním padlém andělu), o pyšném vyhnanci z nebe, který ztratil svůj původní věhlas. Představu o Luciferovi jsme tedy získali spojením starých antických a semitských představ a přenesením téhož do Jeronýmova překladu.

V knize *Zjevení svatého Jana* 12,7.10. se však nachází další verš, který je s Luciferem spojen. Na tomto místě je dávný had z Edenu přirovnáván k padlé hvězdě. Hadem myslí Jan Satana a padlou hvězdou Lucifera. Podobně ztotožňují Lucifera a Satana Tertullián (*Contra Marcionem*), Órigenés (*In Ezechielem*) a další.⁹

⁶ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník I.* Kalich. Praha 1956. s. 385.

⁷ JewishEncyclopedia.com. Article *Lucifer*. [online]. 2002 [cit. 2011-06-16-].

Dostupné na WWW: <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=612&letter=L>.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

Novotný pak píše, že pokud Vulgáta hovoří o „jitřní hvězdě“ nebo o Luciferovi, označuje tímto termínem obvykle Ježíše Krista, „jitřní hvězdu“ (například Zj 22,16¹⁰).¹¹

V souvislosti s Luciferem myslí někteří badatelé na božstvo Enlil, které bylo uctíváno v Nippuru, nebo na božstvo Helal (= jitřenka, viz výše), které se podle legendy marně pokoušelo o ztečení nebe. Padlí andělé byli původně dobří, vystupovali jako bytosti světla. Verš L 10,18: „*viděl jsem satana jako blesk z nebe padati*“ se pokládá za výklad právě Iz 14,12.¹²

1.2 Ďábel a Satan v jednotlivých náboženských představách

1.2.1 Judaismus

„Hlavní ideou, jež ovládá starozákonní démonologii je, že d'ábel není postavou, která se v rámci dualismu iránského typu staví proti Bohu, ale je postavou Bohem chtěnou a stvořenou, aby s její pomocí mohl člověka podrobit zkoušce.“¹³

Tomuto pojetí odpovídá i popis u Novotného: „*V právním životě izraelském znamenal satan žalobce před soudem, takže Kraličtí často tento pojem překládají do češtiny jako protivník (Ž 109,6.20.29), jehož úkolem je sepsati obžalobu (Ezd 4,6); jindy nechávají pojem nepřeložený, ježto v něm už neviděli jen pozemského žalobce (Za 3,1; 1Pa 21,1). Před soudem stál žalobce po pravé straně obžalovaného (Za 3,1; Ž 109,6). Podle 1Kr 11,14n jsou Adad Idumejský a Rázon Eliadiv protivníky (v hebr. Satany) Šalamounovými. Jejich úkolem bylo žalovati u Hospodina na lid Boží, který se provinil proti Bohu. Tato místa ukazují už na přenesený význam tohoto pojmu, jak jej známe z knihy Jobovy. I Boží nebeská vláda má svůj soudní tribunál se žalobcem (satanem), který je počítán mezi syny Boží. Jeho úkolem je procházet a obcházet zemi a zkoumat pravou zbožnost člověka. Bývá Bohem pověřen vykonávat zkušební soudy nad lidmi (Jb 1,6-12 viz níže; 2,1; srov. Za 3,1) a jsou mu svěřeny životu nepřátelské síly (nemoc, přírodní živly apod.).¹⁴*

---

¹⁰ „*Já, Ježíš, posílám svého posla, aby vám to dosvědčil po všech církvích. Já jsem potomek z rodu Davidova, jasná hvězda jitřní.*“

¹¹ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník I.*. Kalich. Praha 1956. s. 385.

¹² Ibid.

¹³ NOLA, Alfonso M. di. *Ďábel a podoby zla v historii lidstva.* Volvox Globator. Praha 1998. s. 151.

¹⁴ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník I.*. Kalich. Praha 1956. s. 110.

Jb 1,6-12:

„⁶ Nastal pak den, kdy přišli synové Boží, aby předstoupili před Hospodina; přišel mezi ně i satan.

⁷ Hospodin se satana zeptal: „Odkud přicházíš?“ Satan Hospodinu odpověděl: „Procházel jsem zemi křížem krážem.“

⁸ Hospodin se satana zeptal: „Zdalipak sis všiml mého služebníka Jóba? Nemá na zemi sobě rovného. Je to muž bezúhonný a přímý, bojí se Boha a vystříhá se zlého.“

⁹ Satan však Hospodinu odpověděl: „Cožpak se Jób bojí Boha bezdůvodně?

¹⁰ Vždyť jsi ho ze všech stran ohradil, rovněž jeho dům a všechno, co má. Dílu jeho rukou žehnáš a jeho stáda se na zemi rozmohla.

¹¹ Ale jen vztáhni ruku a zasáhni všechno, co má, hned ti bude do očí zlořečit.“

¹² Hospodin na to satanovi odvětil: „Nuže, měj si moc nade vším, co mu patří, pouze na něho ruku nevztahuj.“ A satan od Hospodina odešel.“

Nejprve se pojem satan vztahuje na **profánního žalobce před soudem**, později se nachází ve významu **speciální osobnosti Satana ve funkci žalobce před Božím soudem**. Tento žalobce ještě není ve Starém zákoně pojímán jako protivník Jahveho. Zlo i dobro bylo ještě oboje vztahováno k Jahvemmu – tvůrci.¹⁵

Spojení Satana s démony jako s jeho poddanými se projevilo až později. Apokryfní spisy (například Hen, Belial, Azazel) vytvořily ze Satana protipól Jahveho a reprezentanta zla. Také v Kumránu hraje Belial jako protivník Jahveho a především obce významnou roli, aniž by byla zpochybňována jeho stvořenost.¹⁶

Otázka o původu démonů je zodpovězena (v Hen) skrze anděly: andělé se nelegitimně pohlavně stýkali s lidmi. Z tohoto styku potom vzešli démoni.¹⁷

Di Nola pak píše, že je zapotřebí si uvědomit, že „nejstarší židovství, tedy to z doby před vyhnanstvím, mělo své démonické a zlovolné postavy, jež odpovídaly starým kanaánským božstvům a jsou velice často spojovány s pouští a odtud pocházejícími zly. O seirimech se říká, že přijímají oběti, ale jsou to určité démoni-kozlové, jejichž jméno znamená „chlupatí“. Šedinové jsou pro změnu „černí démoni“, kterým Židé nedovoleně „obětují své syny a dcery“. Jen v jediném úryvku (Iz 43,14) se mluví o „nočním přízraku“ Lilitovi, který přebývá v poušti a odpovídá babylónskému démonovi Lilituovi, původně démonické bouřkové a

¹⁵ KÖNIG, Franz. WALDENFELS, Hans. *Lexikon náboženství*. Victoria publishing, a.s. Praha 1994. s. 469.

¹⁶ *Ibid.* s. 470.

¹⁷ *Ibid.*

*později smyslné síle. V očištném rituálu se objevuje démon Azazel, jehož jméno poukazuje na nějaké spojení s kozlem (azaz znamená „být silný a pyšný“).*¹⁸

V pozdějším židovství je Satan představován jako bytost, která **narušuje poměr mezi Bohem a člověkem** (Bohem a vyvoleným národem), aby přivodil smrt člověka. **Satan je škůdcem člověka i církve, zlý duch, který svádí k nevěře a k neposlušnosti.** Není však pánem světa, je mu možno odolat a na konci dnů „prostě zmizí“.¹⁹

Tyto všechny informace považuji za nutné na úvod mé práce uvést, protože se přímo vztahují k pozdějšímu zkoumání podoby Dábla, Satana, ve filmové tvorbě.

1.2.2 Křesťanství

Křesťanské představy o Satanovi, Dáblovi, se vyvinuly z pojetí židovského. Především představa, že zlo sídlí v poušti, kterou přejalo židovství od okolních národů, zakořenila i v křesťanství. Tak můžeme o Dáblovi číst ve spojení s Ježíšovým pokušením na poušti (například Mk 1,13: *„Byl na poušti čtyřicet dní a Satan ho pokoušel; byl mezi dravou zvěří a andělé ho obsluhovali.“*)²⁰

V Novém zákoně se slova Dábel i Satan objevují zpravidla jako synonyma: v části o Ježíšově pokušení na poušti užívá Marek slovo Satan, ostatní evangelia slovo Dábel. Satan zde představuje **pokoušení, nebezpečnou lež, která člověka ohrožuje na životě.** Proto také Ježíš slovem Dábel nazývá své protivníky: *„Váš otec je Dábel a vy chcete dělat, co on žádá. On byl vrah od počátku a nestál v pravdě, poněvadž v něm pravda není. Když mluví, nemůže jinak než lhát, protože je lhář a otec lži.“* (J 8,44) Stejně ostře odmítne i svého blízkého učedníka Petra, když se mu ten snaží rozmluvit myšlenku na smrt: *„Jdi mi z cesty, Satane; tvé smýšlení není z Boha, ale z člověka!“* (Mk 8,33) Podobně pak napomíná Pavel kouzelníka Elymase: *„Ty svůdce všeho schopný, synu dáblův, nepříteli Boží spravedlnosti, kdy už přestaneš podvracet přímé cesty Páně?“* (Sk 13,10)²¹

Jen zcela okrajově se v Novém zákoně zmiňuje mýtus o pádu andělů a o zápasu s děblem (Ju 1,9), jak jej obsahuje apokryfní Kniha Henochova (viz výše).²²

¹⁸ NOLA, Alfonso M. di. *Dábel a podoby zla v historii lidstva.* Volvox Globator. Praha 1998. s. 154.

¹⁹ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník I.* Kalich. Praha 1956. s. 110.

²⁰ RUSSELL, Jeffrey Burton. *The Prince of Darkness. Radical Evil and the Power of Good in History.* Cornell University Press. Cornell 1988. s. 82-93.

²¹ RUSSELL, Jeffrey Burton. *The Devil. Perceptions of Evil from Antiquity to Primitive Christianity.* Cornell University Press. Cornell 1977. s. 221-250.

²² Ibid.

Potom se v Novém zákoně o démonech mluví v souvislosti s Ježíšovým vymítáním. I když je Dábel v Bibli Bohu podřízen, má přesto značnou moc. Může se například zmocnit člověka nebo zvířete tak, že jsou pak posedlí. V Novém zákoně se tato představa objevuje na několika místech v evangeliích a ve Skutcích. Ježíš, později i jeho učedníci, tyto posedlé uzdravují a vyhánějí z nich Dábla. (například L 8,29: „*Ježíš totiž nečistému duchu přikazoval, aby z toho člověka vyšel. Neboť ho velice často zachvacoval; tehdy ho poutali řetězy a okovy a hlídali, ale on pouta vždy přerval a byl démonem hnán do pustých míst.*“) Tento starobylý **rituál vymítání**, tedy **exorcismu**, se i později v některých křesťanských společenstvích praktikoval a někde, zejména v Itálii, se provozuje dodnes.²³

V souvislosti s exorcismem se Nový zákon také na několika místech zmiňuje o Belzebulovi, knížeti démonů (například Mk 3,22: „*Zákoníci, kteří přišli z Jeruzaléma, říkali: „Je posedlý Belzebulem. Ve jménu knížete démonů vyhání demony.*“). Belzebub, nebo právě také Belzebul, byl jedním z bohů Filištínů. Jeho jméno se překládá jako „Pán much“.²⁴

Dábel Nového zákona je **nepřítelem Boha i člověka, pánem tohoto světa, který může rozdávat světské říše**, takže je v 2K 4,4 nazýván „bohem tohoto světa“ („*Bůh tohoto světa oslepil jejich nevěřící mysl, aby jim nevzešlo světlo evangelia slávy Kristovy, slávy toho, který je obrazem Božím.*“). Satan **vchází a vychází z člověka nebo do zvířat, rozsévá koukol do pšenice, ponouká ke zradě, působí lež a vraždy, je původcem každého hříchu i bludů**. V jeho moci jsou nevěřící, je to „ten zlý“, kterého nás může zbavit jedině Bůh. Pokud je člověk v moci Dábla, koná skutky ďábelské, které nemohou přinést nic jiného, než zahynutí a zkázu všeho druhu. V jeho moci je i smrt. Dábel je i **žalobníkem a hlavou říše zlých duchů**. V posledních časech na sebe Satan vezme podobu **Antikrista**, na čas přemůže církev a uvrhne některé do vězení. Ale v tisíciletém království bude svázán a nakonec zahyne v ohnivém moři.²⁵

---

²³ Ibid.

²⁴ WRAY, T.J. MOBLEY, Gregory. *The Birth of Satan. Tracing the Devil's Biblical Roots*. Palgrave Macmillan. New York 2005. s.121,125.

²⁵ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník I.* Kalich. Praha 1956. s. 110.

1.2.3 Islám

V islámu jsou představy o Satanovi, Dáblovi, velmi podobné pojetí židů i křesťanů. V Koránu se postava **pomlouvače** či **žalobce** vyskytuje poměrně často, bylo mu také dovoleno **pokoušet a svádět lidi**. Říká se mu též **nepřítel**, případně **nepřítel Boží**. Jisté také je, že je to **zlý našeptávač a svůdce**. Ducha zla označuje Korán z části jako satana (*šajtán*), z části jako Iblíse.²⁶

V Koránu se o Satanovi píše například toto, v souvislosti s pekelným ohněm: „*A podobají se Satanovi, jenž říká člověku: Bud' nevěřící!(...) A konec jich bude jedině v ohni pekelném a budou tam nesmrtelní. A taková je odměna nespravedlivých.*“ (Súra 59, 16-17).²⁷

Iblís (إبليس arabský výraz pro řecké diabolos) je jediný z andělů, který se odmítl poklonit Adamovi, proto padl (jeho příběh je tedy obdobou příběhu Lucifera). „*A když řekli jsme andělům: „Padněte na zem před Adamem!“*, tu padli všichni kromě Iblíse, jenž to odmítl, zpychl a stal se jedním z nevěřících.“ (Súra 2,34)²⁸ Dále Korán píše: „*Pravil Bůh: „Co ti zabránilo, abys padl, když jsem ti to poručil?“ Odpověděl: „Já lepší jsem než on, mne z ohně jsi stvořil, jeho však jen z hlíny.*“ (Súra 7,12)²⁹ Tak se dozvídáme, z čeho byl Dábel podle islámu stvořen. Byl stvořen z ohně, kdežto člověk „jen z hlíny“, proto se mu odmítl poklonit.³⁰

Iblísův příběh líčí například také Súra 7,18: „*Pravil Bůh: Odejdi odsud zahanben a zavržen! Však těmi, kdož následovat tě budou, já věru peklo naplním všemi*“. Iblís potom svedl Adama a Evu k neposlušnosti a zavinil jejich potrestání. Jako pokušitele ho takto popisuje Súra 7,20-21: „*Však Satan jim oběma našeptal, aby odhalili to, co dosud před nimi bylo skryto z nahoty jejich, a řekl: „Pán váš zakázal vám tento strom jen proto, abyste se nestali anděly či nesmrtelnými!*“ *A přísahal jim: „Já vašim rádcem jsem dobrým.*““³¹

²⁶ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Vyšehrad. Praha 2003. s. 87.

²⁷ IslamWeb.cz. Svatý Korán. [online]. b.d. [cit. 2011-06-16-].

Dostupné na WWW: <http://www.islamweb.cz/koran/koran.php?action=view&sura=59&od=&do=>.

²⁸ IslamWeb.cz. Svatý Korán. [online]. b.d. [cit. 2011-06-16-]. Dostupné na WWW:

<http://www.islamweb.cz/koran/koran.php?action=search&word=ibl%EDs&sura%5B%5D=-1>.

²⁹ IslamWeb.cz. Svatý Korán. [online]. b.d. [cit. 2011-06-16-].

Dostupné na WWW: <http://www.islamweb.cz/koran/koran.php?action=view&sura=7&od=&do=>.

³⁰ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Vyšehrad. Praha 2003. s. 87.

³¹ IslamWeb.cz. Svatý Korán. [online]. b.d. [cit. 2011-06-16-].

Dostupné na WWW: <http://www.islamweb.cz/koran/koran.php?action=view&sura=7&od=&do=>.

1.2.4 Ostatní náboženské systémy

V tomto oddíle shrnu další významné představy o démonických, d'ábelských představách ve vybraných náboženských systémech.

Jak už jsem naznačila, polyteistické systémy mají velmi propracovanou démonologii. Démoni mají svou hierarchii, vystupují v mnoha mýtech. Není proto jednoduché představy polyteistických náboženství nijak obecně shrnout, ani vypsat všechny démonické bytosti, jež se v tom kterém náboženství vyskytují. Tématika je velmi široká.

Obecně mohu říci, že božské panteony se pokaždé skládaly z božstev kladných a záporných. Tato božstva mezi sebou velmi často soupeřila o nadvládu nad světem. Záporná božstva pak měla nejčastěji **bojovnou ničivou a krutou povahu, byla pány nad smrtí, ovládala déšť, krupobití, bouřky, vítr, oheň, způsobovala nemoci, neúrodu, zemětřesení, smrt** apod. Tato božstva byla tedy opět původci projevů zla na zemi.

Do zvláštní kategorie bych potom zařadila takové bohy, kteří **vládli podsvětí**. Nakonec i Satan tak, jak ho povětšinou známe z výtvarného umění, vládne v pekle, mučí hříšné duše apod. To, že však tito bohové vládli podsvětí, nemusí nutně znamenat, že byli zlí. Mezi vládce podsvětí patřil například v Římě **Pluto**, v Řecku **Hádes**, v sumersko-akkadské mytologii bohyně **Ereškigal**, u Aztéků **Mictlantecuchtli** a v Egyptě **Usir, Osiris**. Těchto bohů je samozřejmě mnohem víc, uvádím jen nejznámější příklady.

Ve staroegyptském panteonu můžeme mezi záporná božstva, neboli démony, řadit také například hada (démona zde opět představuje toto zvíře) **Apopa**, proti kterému bojuje dobrý bůh Hor. Apopi se snaží zničit vesmírný řád založený na teple a světle. Hor nakonec hada či draka z temnot porazí. Dalším božstvem s démonickými rysy je bohyně **Pakhet**, mající podobu lvice, nebo ženy se lví hlavou. Přebývá v pouštích na východě a po bouřkách plení celou zemi divokými proudy vody. Strašlivou bohyní se lví hlavou je potom i **Sachmet**, která vládne bitvám a krveprolitím a pochází z Memfidy. Za záporného boha můžeme také považovat **Sutecha**, který byl mj. bohem války, pouště a také byl pánem temnoty a chaosu. Často byl zobrazován celý červený.³²

V rámci mytologie antického Řecka a Říma mohu jmenovat například tyto bohy, kteří mají určité démonické rysy: řecký bůh války **Árés** (a jeho krvelačný římský protějšek **Mars**), řecká obávaná bohyně **Hekaté**, která byla často spojována se stíny, podsvětím a nocí, nebo byla prezentována jako vládkyně temných sil.³³

³² NOLA, Alfonso M. di. *Ďábel a podoby zla v historii lidstva*. Volvox Globator. Praha 1998. s. 146.

³³ MACK, Carol K. *A Field Guide to Demons, Fairies, Fallen Angels and Other Subversive Spirits*. Arcade Publishing. New York 1998. s. 199.

Z antického světa jsou však pro téma mojí práce mnohem důležitější mytologické postavy **Pana, Satyra, Fauna** a boha **Bakcha**. Polozvířecí postavy Satyrů, Panů a Faunů posloužily ve výtvarném umění jako významný inspirační zdroj pro zobrazení Satana, jejich povaha se také promítla do představ o povaze Satanově.

Řečtí Satyrové (římszí Faunové) byli přírodní démoni, žijící v lesích, na horách. Byli průvodci boha Bakcha (Dionýsa). Byli **lenošiví, chlípni, požívační** a trávili svůj čas především popíjením a pronásledováním Nymf. Ve středověké a renesanční alegorii ztělesňují **zlo**, zejména **žádosťivost**. Satyrovým atributem je džbán a **had**. Platí také za demony plodnosti.³⁴ Klasická tradice upozorňuje na **bezuzdnou a neplodnou smyslnost** Satyrů, která se stane jedním z rysů křesťanského Ďábla.³⁵ Tresidder³⁶ o Satyrovi píše, že symbolizuje **chlípnou sexuální energii a lehkomyšlné požitkářství**. Dále ho popisuje jako **amorální stvoření**, které tvoří součást družiny bohů, kteří **milují rozkoš**. Pan je pak svou charakteristikou prakticky totožný se Satyrem. V další kapitole podrobně rozeberu jejich vzhled.

Mezi další bohy, které můžeme určitým způsobem považovat za protějšky křesťanského, respektive židovského a islámského Satana, patří například starogermánský bůh **Loki**. Je to lstivý šprýmař, **zlomyslný**, úskočný, přinášející jen zhoubu a neštěstí. Věří se, že je přímo původcem všeho zla a hříchu. Loki se dokázal libovolně přeměňovat (například v mouchy, blechy, klisny).³⁷ V buddhismu je Satanem **Mára**, který je ztělesněním žízne a neustále ovlivňuje individuální zlo.³⁸ Často je také nazýván Pánem smrti. Vystupuje v podstatě také jako **pokušitel**, když se snaží překazit Guatamovu cestu za probuzením.³⁹ V dualistickém zoroastrismu, který měl nesmírný vliv na vývoj křesťanského pojetí pekla, narazíme na představitele zla **Ahramana**. Hada, pána lži, který pobývá v temnotách pekla pod zemí, odkud vysílá své demony, aby tyranizovali zemi. V asyrské mytologii zase vystupuje démon **Pazuzu**⁴⁰, který je králem zlých démonů, nositelem deště a bouřek.⁴¹

Zmíním ještě dalšího aztéckého boha, **Tlahuizcalpantecuhtliho**. Uvádím ho tu proto, že jeho jméno znamená „Pád domu Jitřenky“. Je to aztécký bůh planety Venuše. Je považován za vůbec nejstrašnějšího, nejkrutějšího a nejnebezpečnějšího boha vůbec. Na Jitřenku se totiž v Mexiku pohlíží jako na vyloženě neblahou planetu, která může každému, kdo se k ránu, kdy

³⁴ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Mladá fronta. Praha 1991. s. 398.

³⁵ NOLA, Alfonso M. di. *Ďábel a podoby zla v historii lidstva*. Volvox Globator. Praha 1998. s. 91.

³⁶ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004. s. 241.

³⁷ MESSADIE, Gerald. *A History of the Devil*. Kodansha America. New York 1997. s. 116-121.

³⁸ KÖNIG, Franz. WALDENFELS, Hans. *Lexikon náboženství*. Victoria publishing, a.s. Praha 1994. s. 470.

³⁹ MACK, Carol K. *A Field Guide to Demons, Fairies, Fallen Angels and Other Subversive Spirits*. Arcade Publishing. New York 1998. s. 246-48.

⁴⁰ TURNER, Alice K. *The History of Hell*. Harcourt Brace. New Brunswick 1993. s. 17.

⁴¹ ROAF, Michael. *Svět Mezopotámie*. Knižní klub. Balila. Praha 1998. s. 77.

na nebi vychází, pohybuje venku, přivodit těžkou újmu.⁴² Kromě toho, že má tento bůh jisté d'ábelské rysy, je tu také zřejmá souvislost s Luciferem, synem jitra, nositelem světla.

Stejně jako existuje spousta náboženských systémů, tak existuje i obrovské množství záporných, nepřátelských či přímo zlých démonů. Ve stručnosti jsem uvedla jen některé, někde i včetně nástinu jejich povahy.

Pro doplnění však ještě uvádím seznam pekelných jmen, tak, jak ho zapsal Anton Szandor LaVey⁴³ ve své Satanské bibli.⁴⁴ Na některá jména totiž ještě narazíme v části o filmovém pojetí Ďábla. LaVey uvádí celkem 77 pekelných jmen (mezi nimi množství těch, která jsem zmínila výše). Já je zde nebudu vypisovat všechna, vyberu jen ta na jedné straně nejznámější, na druhé straně naopak ta neznámá, pak některá jména, která svým zařazením do tohoto seznamu překvapí, a potom ta, která mají relevanci k mému pozdějšímu výzkumu.

Vedle jména autor představuje i stručnou charakteristiku postavy a místo výskytu. Tento seznam nám zároveň ilustruje výskyt démonických postav napříč kontinenty a náboženstvími.

Ještě před pekelnými jmény vypisuje LaVey „čtyři korunní prince pekel“:

- Satan – (hebrejsky) sok, protiklad, žalobce, Pán ohně, peklo, jih
- Lucifer – (latinsky) římský bůh, nositel světla, osvětlení, vzduch, jitřenka, východ
- Belial – (hebrejsky) bez pána, nízkost země, nezávislost, sever
- Leviatan – (hebrejsky) had z hlubin, moře, západ

Pak už pokračuje „pekelnými jmény“:

- Abaddon – (hebrejsky) ničitel
- Ahpuch – mayský d'ábel
- Amon – egyptský bůh života a množení s beraní hlavou
- Apollyon – řecké synonymum pro Satana, úhlavního nepřítele
- Asmodeus – hebrejský d'ábel smyslnosti a přepychu, původně zvíře posledního soudu
- Astaroth – fénická bohyně chlíplosti, odpovídá babylonské Ištar
- Azazel – učil člověka výrobě zbraní a zavedl kosmetiku
- Bafomet – uctíván templáři jako symbol Satana
- Belzebub – Pán much, převzatý ze symbolismu skaraba

⁴² BANDINI, Ditte a Giovanni. *Kdo je kdo v nebi aneb o prostopášnosti bohů*. Knižní klub. Praha 2005. s. 283.

⁴³ LaVey je zakladatelem novodobé satanské církve. Založil ji v San Franciscu v roce 1966 o Valpružině noci (tedy na „čarodějnice“, o poslední dubnové noci). Satanskou bibli pak napsal v roce 1969, od té doby z této knihy vychází kánon satanské církve.

⁴⁴ LAVEY, Anton, Szandor. *Satanská bible*. Baronet. Praha 2007. s. 64-67.

- Bilé – keltský bůh pekla
- Cimeries – jezdí na černém koni a vládne Africe
- Čort – ruské jméno pro Satana, černý bůh
- Damballa – hadí bůh kultu voodoo
- Drakula – rumunské jméno pro ďábla
- Emma-O – japonský vládce pekla
- Kálí – Šivova dcera, bohyně uctívaná Thuggy
- Kojot – indiánský ďábel
- Lilith – hebrejská ďáblice, Adamova první žena, která ho naučila, jak to chodí
- Mania – etruská bohyně pekel
- Midgard – syn Lokiho, zobrazovaný jako had
- Moloch – fénický a kanaánský ďábel
- Nihasa – indiánský ďábel
- Nija – polský bůh podsvětí
- Pwcca – velšské jméno pro Satana
- Saitan – enošský ekvivalent Satana
- Samnu – středoasijský ďábel
- Šiva – (hindsky) ničitel
- Tetzatlipoca – aztécký bůh pekel
- Yen-lo-Wang – čínský vládce pekel

Mimo jiné nám tento seznam ukazuje, jak je had opravdu značně provázán s ďábelskou symbolikou. Zmínění otázky symboliky zároveň tvoří přechod mezi touto kapitolou o historii pojetí Ďábla, démonů a Satana v různých náboženstvích, mezi kapitolou následující, která pojednává o způsobu zobrazování Ďábla, Satana a démonů ve výtvarném umění.

2 ĎÁBEL, SATAN: ZPŮSOB ZOBRAZOVÁNÍ VE VÝTVARNÉM UMĚNÍ

V této kapitole se pokusím shrnout, jakým způsobem byli zobrazováni Ďábel, Satan a démoni obecně ve výtvarném umění. Mimo to se zastavím i u způsobu zobrazování Satyrů, Panů, kteří měli na představy o podobách démonických bytostí nepopíratelný vliv. Zároveň se krátce zmíním o zobrazování vymítání Ďábla, zpodobení exorcismu. Na konec ještě zařadím nedlouhý text o pojetí Antikrista ve výtvarném umění. To, jak byli a jsou Satan a démoni (a témata s nimi související) zobrazováni ve filmové tvorbě, bylo logicky výtvarným uměním inspirováno, proto je tato kapitola důležitá.

Nejprve vždy slovy popíšu, jak byla konkrétní postava (nebo jev) zobrazována, následně to ilustruji některými z obrazů, které popisu odpovídají.

2.1 Zobrazení Satana, Lucifera

Středověké a raně renesanční umění zobrazovalo odbojné anděly, jak se řítí z nebe a nabývají při pádu ocasů, pařátů a dalších démonických rysů. Dole pak ležel Lucifer, někdy v tlamě Leviatanově. Nahoře, na nebi, potom byli andělé s kopími a Bůh na trůnu. V 16. století tento námět splynul s „bitvou na nebi“, se střetnutím sv. Michaela a Satana, draka.⁴⁵ Jak později uvidíme, námět boje mezi Archandělem Michaellem a Satanem byl opravdu velmi frekventovaný.

---

⁴⁵ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Mladá fronta. Praha 1991. s. 397.

Tato miniatura znázorňuje pád Lucifera a dalších odbojných andělů. Úplně nahoře trůní přihlížející Bůh obklopen sedícími anděly. Kromě klidných, sedících andělů je tu ještě skupinka andělů ozbrojených, kteří mají za úkol rebelující anděly z nebe vyhnat. Úplně vespod je potom Lucifer. Jako první padá do pekelných plamenů, přičemž ostatní andělé - rebelové ho následují.⁴⁶

Příloha č. 1: Limbourg Brothers, *The Fall of Lucifer and the Rebel Angels*, before 1416. Miniature from the *Très riches heures du duc de Berry*. Chantilly, Musée Condé (obrázek)

Zdroj: GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 237.

⁴⁶ GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 237.

Na tomto obraze už vidíme sv. Michaela, jak Lucifera přímo shazuje z nebe. Lucifer má zde ještě podobu krásného anděla, je však nahý, což funguje jako symbol jeho zostuzení. Zároveň je zřetelně vidět, jak sv. Michael, reprezentant dobra, vystupuje ze světla, zatímco Lucifer směřuje k temnotě.⁴⁷

Příloha č. 2: Lorenzo Lotto, *Saint Michael Drive sout Lucifer*, 1550. Loreto, Museo della Santa Casa del Palazzo Apostolico (obrázek)

Zdroj: GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 249.

Zpodobení zla jako složené zoomorfní bytosti bylo součástí starověkého perského a egyptského náboženství. Právě pod vlivem východu se zrodili mnohohlaví netvorové apokalypsy a Satan byzantského umění. Později západní umění ve středověku pozměnilo jeho podobu a učinilo jí v podstatě lidskou, avšak zachovávající mnohé zvířecí přídatky: **pařáty na ruku a nohu, ocas, údy ovinuté hady a někdy křídla jako pozůstatek Luciferova andělského původu** (což opakuje i Giorgi, s. 247). Grotesknosti při jeho zobrazování –

---

⁴⁷ Ibid. s. 249.

zvířecí či lidská tvář umístěná na břichu, hýždích anebo genitáliích – jsou patrně plodem představivosti pozdně středověkých mnichů. Pronikly také do náboženského dramatu.⁴⁸

Satana znázorněného jako člověka s četnými zvířecími znaky můžeme vidět například na obraze níže, kde Satana opět poráží Archanděl Michael, tentokrát na zemi. Ďábel má zde lidské rysy, ale zároveň také netopýří křídla (jeden z nejobvyklejších typů křídel, kterými Ďábel disponuje), špičaté uši, rohy, ocas a pařáty na ruce i nohou. Navíc můžeme říct, že má také zvířecí rysy v obličeji (má napůl obličej, napůl možná kočičí „čumák“).⁴⁹

Příloha č. 3: Francesco Pagano, *Archangel Michael Defeating the Devil*, 1400s. Panel from a Saint Michael polyptych. Naples, Congrega dei Santi Michele e Omobono (obrázek)

Zdroj: GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 165.

⁴⁸ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Mladá fronta. Praha 1991. s. 397.

⁴⁹ GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 165.

Následuje obraz inferna s Ďáblem a zatracenými dušemi. Ďábel zde má na nohou pařáty, má chlupaté tělo, ale hlavně má onu groteskně umístěnou tvář na genitáliích.⁵⁰ Zajímavé na tomto obraze je, že Ďábel je zde zabarvený do modra, což není příliš obvyklé.

Příloha č. 4: Giovanni da Modena, *Inferno*, 1404. Fresco. Bologna, San Petronio, Bolognini Chapel (obrázek)

Zdroj: GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 30.

V renesanci umělci odvozovali svá zpodobení Ďábla od antického Satyra, s jeho **roh** a **kopytem**, což umělecky naznačovalo, že pohanství bylo protivníkem církve.⁵¹ Tak se pomalu dostávám k zobrazování Satyra. Obraz Satana se satyrskými rysy uvedu později.

⁵⁰ Ibid. s. 30.

⁵¹ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Mladá fronta. Praha 1991. s. 397.

2.2 Zobrazení Satyra, Pana (Fauna)

Satyrové byli průvodci boha Bakcha⁵², od kterého pocházejí jejich **kozlí rysy: srstí porostlé nohy s kozími kopyty, ohony** (zejména v antickém umění), **vousaté tváře**. Impeluso⁵³ popis doplňuje ještě o **malé rohy nad čelem a o špičaté uši**. V tomto ohledu připomínají Pana. Satyrové mají pak čela ozdobena břečťanem (ten je zasvěcený opět Bakchovi). Rohy a rozeklané kopyto Satana pocházejí právě od satyrů. Spolu s Mainadami, průvodkyněmi Bakcha, se satyrové účastní orgiastických obřadů zasvěcených právě Bakchovi, bakchanálií.⁵⁴ Podle mého názoru byly bakchanálie v mnoha ohledech inspirací pro pozdější sabaty, „slety čarodějnic“, nebo také pro shromáždění příznivců Satana, pro černé mše. Odvozuji to z prováděných rituálů, zejména z orgiastických obřadů plných sexu a obscénního chování. Na satanských černých mších, jak také můžeme vidět v jednom z filmů, které jsem pro tuto práci vybrala, *The Devil Rides Out*, se navíc obětovala koza. Také na některých obrazech znázorňujících čarodějnické sabaty sedí čarodějnice kolem kozla s jasnými sexuálními znaky.

Giorgi ještě k inspiraci satyry při zobrazování Dábla dodává, že výběr reprezentovat Dábla a jeho pomocníky ve stylu satyrů a faunů byl podporován biblickými odkazy a vírou sv. Jeronýma, že byli skutečně symboly Dábla. Dále pokračuje, že přesto, že si umělci půjčovali atributy Satyra, Pana, aby vytvořili vizuální zpodobení Dábla, Pan by neměl být považován za prototyp, ale spíše za inspiraci pro takové obrazy. Ve skutečnosti některé obrazy vykazují rysy Dábla odvozené více od egyptského boha Bese, zdeformovaného trpaslíka s velkou hlavou, bradkou a rozčuchanými vlasy, než od samotného Pana.⁵⁵

Jinde se pak dočítáme, že tato obhroublá pastýřská božstva se svými pišťalami a kozlími rysy představovala zvířecost, o jejíž potlačení naopak věk zbožnosti usiloval.⁵⁶

---

⁵² Řecký Bakchus, římský Dionýsos, byl bohem vína, původně bůh plodnosti, uctíváný v podobě býka či kozla. Jeho obřady byly provázeny orgiemi. Manipulace s hady tvořila také součást obřadů a Satyrové jsou proto často zobrazováni s hady ovinutými kolem těla. (Hall s. 68)

⁵³ IMPELUSO, Lucia. *Gods and Heroes in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2003. s. 230.

⁵⁴ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Mladá fronta. Praha 1991. s. 398.

⁵⁵ GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 232.

⁵⁶ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004. s. 154.

Na následujícím obrázku je vidět Satyr, jak tráví svůj čas s Nymfami. Jsou zde dobře vidět jeho kozí kopyta a chlupaté nohy, bradka, malé rohy na hlavě a špičaté uši. Není to však klasický výjev z jeho života plného pití vína a užívání si dalších požitků, zejména těch sexuálních.

Příloha č. 5: William-Adolphe Bouguereau: Nymphs and Satyr, 1873 (obrázek)

Zdroj: *Si Vis Pacem: If You Seek Peace, Seek First Liberty*. [online]. 5 October 2010 [cit. 2011-06-17-].
Dostupné na WWW: <http://ifyouseekpeace.wordpress.com/2010/10/05/william-adolphe-bouguereau-nymphs-and-satyr-1873/>.

Na obrázku níže potom rozpoznáme Satyra, jak si užívá společnosti Nymfy a pije u toho víno. Kromě těch znaků, které můžeme vidět i na předchozím obrázku, má zde na hlavě také zmíněný věnec z břečťanu. Tento výjev už více odpovídá jeho požívačnému životu.

Příloha č. 6: Nicolas Poussin, *Satyr and Nymph*, 1630. Pushkin Museum. Moscow, Russia (obrázek)

Zdroj: Nicolas Poussin: *The Complete Works* [online]. 2002-2011 [cit. 2011-06-17-].

Dostupné na WWW: <http://www.nicolaspoussin.org/Satyr-and-Nymph,-1630.html>.

Pan (latinsky Faunus), který se velmi podobá Satyrovi (jak svým vzhledem, tak svou povahou), je někdy se Satyrem dokonce zaměňován. Stejně jako satyrové patří Pan do družiny boha Bakcha. A stejně jako satyrové od něj získal své **kozlí nohy**. Pan má dále **kozlí**

tvář se zašpičatělýma ušima a rohy a - zejména v barokním malířství – hrubé rustikální rysy, ačkoliv v antice byl mladý a hezký.⁵⁷

Na této renesanční malbě je vidět Pan, opět ve společnosti dam. Viditelné jsou jeho kozlí rysy (nohy, kopyta, malé růžky, bradka).⁵⁸

Příloha č. 7: Dosso Dossi, *Mythological Scene*, circa 1524. Los Angeles, The J. Paul Getty Museum (obrázek)

Zdroj: IMPELUSO, Lucia. *Gods and Heroes in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2003. s. 194.

⁵⁷ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Mladá fronta. Praha 1991. s. 320.

⁵⁸ IMPELUSO, Lucia. *Gods and Heroes in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2003. s.194.

Na tomto barokním obrázku je Pan už o poznání živočišnější. Pronásleduje zrovna Nymfu., která před ním zoufale prchá.

Příloha č. 8: Jan Brueghel, copied by Peter Paul Rubens, *Pan and Syrinx*. Milan, Pinacoteca di Brera (obrázek)

Zdroj: IMPELUSO, Lucia. *Gods and Heroes in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2003. s.195.

Pro porovnání uvádím také obraz, při jehož vytváření se autoři ve ztvárňování Ďábla (démona) zcela jasně inspirovali satyry nebo Panem.

Na obrázku opět bojuje sv. Michael s Ďáblem. Ďábel tu má nepochybně viditelné znaky satyra – chlupaté nohy, vousy, špičaté uši, malé nenápadné růžky. Jak však Giorgi píše, na tomto obraze nemá Ďábel kopyta, ale nohy i ruce s plovacími blánami, jak bylo od 15. století na některých malbách běžné. Domnívám se, že to může být kvůli spojení Ďábla se žábou, nebo přímo s ropuchou. Ropucha je totiž považována za jedno z ďábelských zvířat (symbol ropuchy je spojen se zlem, tmou, chtíčem a lakotou⁵⁹). Satan zde má také ptačí křídla. Novinkou ještě je, že má Ďábel v ruce **vidle**, které se staly jedním z jeho nejznámějších atributů (stejně jako u ostatních démonů). Vidle démonům slouží jako prostředek k zahánění duší do pekla a k jejich následnému mučení. Nad touto bojovou scénou se na oblaku vznáší Panna Marie.⁶⁰

Příloha č. 9: Dosso Dossi and Battista Luteri, *Saint Michael with the Devil and the Assumption of Mary with Angels*, 1534. Parma, Galleria Nazionale (obrázek)

Zdroj: GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 247.

⁵⁹ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004. s. 159.

⁶⁰ GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 247.

Na konec této podkapitoly uvádím ještě obraz, na kterém probíhá čarodějnický sabat. Uprostřed shromážděných čarodějnic je veliký kozel s jeho silně démonickými a lascivními konotacemi, píše Giorgi. Kozel zde sabat vede a zároveň mu vládne. Mezi rohy má zapletený věnec z vinné révy, což právě odkazuje na boha Dionýsa, neboli Bakcha. Nad čarodějnicemi jsou také poznat poletující netopýři, jejichž křídla Ďábel často má. Netopýr je vyslancem noci, tedy temnoty.⁶¹ Ve Starém zákoně se dokonce o netopýru hovoří jako o „ďablově ptáku“.⁶²

Příloha č. 10: Francisco Goya, *Sabbat*, 1797-98. Madrid, Museo Lázaro Galdiano (obrázek)

Zdroj: GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s.117.

⁶¹ GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 117.

⁶² TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004. s. 246.

2.3 Zobrazení exorcismu

Ve výtvarném umění jsou jen zřídka přímé náznaky, které by vysvětlovaly, proč je oběť posedlá. Místo toho jsou však vyzdvihovány dvě události s posedlostí spojené. Jednak je to rozrušený stav posedlého, jednak potom autorita exorcisty, který posedlou osobu osvobozuje. Na obrazech znázorňujících vymítání Ďábla vystupuje buď sám Ježíš Kristus, potom jeho následovníci, nebo také svatí, kteří se vymítání věnovali. Často je vidět, jak posedlého kropí svěcenou vodou. Ať tak či onak, obraz démona opouštějícího tělo posedlého skrze jeho ústa se objevuje relativně často.⁶³

Pro ilustraci uvádím jeden z těchto obrazů, kde z úst posedlé ženy právě vychází démon. Démon opouštějící její tělo je zobrazen jako malé černé monstrum s netopýřimi křídly, rohy, pařáty a s dlouhým ocasem. Posedlá žena navíc prokazuje výjimečnou nekontrolovatelnou sílu, což usuzujeme z toho, že jí zde sotva udrží několik mladíků. Svatý Petr Mučedník, dominikán, jí právě kropí svěcenou vodou.⁶⁴

Příloha č. 11: Antonio Vivarini, *Saint Peter Martyr Exorcises a Woman Possessed by the Devil*, 1440-50. Art Institute of Chicago (obrázek)

Zdroj: GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 81.

⁶³ GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 80.

⁶⁴ Ibid. s.81.

2.4 Zobrazení Antikrista

Antikrist byl nejprve znázorňován jako nestvůra, jako zvíře. Bylo to kvůli popisu ve Zjevení sv. Jana, kde Jan vypráví o posledních skutcích tohoto falešného proroka a popisuje ho právě jako strašné zvíře. Později sv. Jeroným napsal, že Antikristem je člověk, kterého počal sám Ďábel. Sv. Ambrož a také sv. Augustýn s tím souhlasili. Od této doby měl Antikrist podobu dítěte, syna Satanova. Objevila se tu nová **koncepce Antikrista jako dítěte**, kterého otcovsky drží Satan na svém klíně. Nakonec se kvůli prohlášení samotného Ježíše Krista, že jednou povstane falešný Kristus a falešný prorok, který bude ukazovat velká znamení a konat zázraky, často Antikrist zobrazoval jako člověk (dítě), který je Kristu velmi podobný.⁶⁵

Na ukázkou uvádím mozaiku, na které je právě Satan, sedící na svém trůnu a kolébající na svých kolenou malého Antikrista. Protože je Antikrist nazýván „synem Ďábla“, je zde zobrazen jako dítě. Ve tváři má temný, ponurý výraz.⁶⁶

Příloha č. 12: *Satan Holding the Infant Antichrist*, eleventh to twelfth century. Mosaic. Detail of *The Universal Judgment*. Venice, Island of Torcello, Santa Maria Assunta (obrázek)

Zdroj: GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 253.

⁶⁵ GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art*. Getty Trust Publications. Los Angeles 2005. s. 252.

⁶⁶ Ibid. s. 253.

3 ÚVOD K PRAKTICKÉ ČÁSTI PRÁCE

V této krátké kapitole shrnu, jak představa o Satanovi ovlivnila různá umělecká odvětví. Také popíšu, jakým způsobem jsem se dopracovala ke stávajícímu seznamu filmů, kterými se budu zabývat.

3.1 Ďábelská tematika v umění obecně

Postava Satana se stala nedílnou součástí všech uměleckých odvětví. Už jsme se mohli přesvědčit, jakým způsobem téma využívali malíři, případně sochaři.

Ďábel a peklo byli vždy vděčným námětem také spisovatelů. Například Dantův popis inferna v *Božské komedii* se stal prakticky vzorem pro téměř všechny následující představy o Satanově království. Navíc peklo vylíčil tak hrozivě a tak podrobně, že se ho věřící začali ještě více obávat. Věděli totiž už velmi konkrétně, co by je čekalo v případě, že by se jejich duše nedostala do nebe, ale právě do pekla. Dalšími známými spisovateli, kteří využívali ďábelskou tematiku jako zdroj inspirace, byli třeba Charles Baudelaire (notorické *Květy zla*, kde najdeme například báseň *Litanie k Satanovi*), Jean Artur Rimbaud (*Sezóna v pekle*), Michail Bulgakov (*Mistr a Markétka*), John Milton (*Ztracený ráj*; to, jak je zde Ďábel vykreslen, inspirovalo potom J.R.R. Tolkiena při vytváření postavy Saurona z trilogie *Pán prstenů*) nebo třeba Johann Wolfgang Goethe, kdo by neznal jeho *Fausta*.

Ďábelská látka se dále hojně zpracovávala i v hudební sféře. Existuje spousta hudebních skupin, které se na tuto hudbu přímo zaměřují (tento styl hudby se potom nazývá black nebo death metal). Patří sem například skupiny Venom, Bathory (italská kapela; hudebnímu žánru, který hráli a do jisté míry ho i vytvořili, se jednu dobu říkalo „satanský trash, black metal“), Iron Maiden nebo třeba Black Sabbath. Mimo to se texty o Satanovi často objevují i v tvorbě některých rockových kapel, jako jsou například Rolling Stones nebo AC/DC.⁶⁷

Je zřejmé, že kromě hudby je v moderní době nejrozšířenějším a také nejvíce masově konzumovaným prostředkem vyjádření filmová tvorba. Zároveň je film formou nejsdílnější. Tvůrci mohou využívat nejrůznějších obrazových prostředků (mohou například výmluvně pracovat se světlem), nebo je možné výpovědní hodnotu scény podtrhnout zajímavým a

---

⁶⁷ Dekadente Morfín. *Obrisy d'ábla v 80. letech se promítají v hudbě dodnes...1. část. [online]. 9. dubna 2010 [cit. 2011-06-18-]. Dostupné na WWW: <http://boblucan.blogger.cz/Clanky/Obrisy-dabla-v-80-letech-se-promitaji-v-hudbe-dodnes-1-Cast>.*

přesně promyšleným stříhem. Je tu velký prostor pro vykreslení postav nejen pomocí scénáře, ale velkou měrou také prací maskérů nebo kostýmních výtvarnic a výtvarníků. Neméně ve filmu funguje hudba, která je pro celkovou atmosféru velmi důležitá. Samozřejmě je podstatná i celková výprava filmu, vybrané lokace a filmové kulisy.

3.2 Ďábelská tematika ve filmu: metoda výběru konkrétních filmů

I kvůli široké paletě filmových výrazových prostředků existuje množství způsobů, jak lze Satana ve filmu prezentovat. Navíc je d'ábelská tematika ve filmové tvorbě stále oblíbenější, takže filmů s tímto námětem vznikl opravdu vysoký počet.

Bylo proto nutné stávající filmovou nabídku v této oblasti nějak setřídít a pro tuto práci podle různých klíčů vybrat jen některé její zástupce.

Prvním krokem pro selekci byl fakt, že Ďábel může být ve filmu „viditelný“ nebo „neviditelný“. Viditelným vystupováním mám na mysli to, že se zde nějakým způsobem projevuje přímo Ďábel sám. Může to být rovnou jeho osobou (vystupuje tedy ve filmu jako postava), nebo jeho činy (přičemž ale víme, že je za nimi právě Ďábel). Do této kategorie viditelného Satana řadím i projevy vyjádřené například formou posedlosti, nebo přítomností Antikrista na zemi. Do kategorie neviditelného Ďábla řadím potom filmy, které nejsou explicitně o Satanovi, ale jsou o různých formách zla. Mohou to být například válečné nebo katastrofické filmy. Do této skupiny patří i snímky o moderních zhoubách lidstva, jako jsou například drogy, obezita, AIDS nebo třeba konzumní způsob života. Protože já chci sledovat především podobu Ďábla, jeho vzhled, jeho charakter, povahové rysy, případně důležité symboly s ním spojené, jeho přímé působení ve filmovém ději, vyřadila jsem filmy právě z druhé kategorie. **Dále jsem pak hledala jen ve skupině filmů, kde je Satan viditelný.**

Druhým měřítkem mého výběru ze stále velmi pestré nabídky filmů s d'ábelskou tematikou bylo místo, **kde film vznikl**. Pokud bych se měla tématem zabývat v celosvětovém měřítku, práce by vyžadovala mnohem více prostoru. Stačí si připomenout často se opakující motiv čertů především ve středoevropských pohádkách. Kategorii sama o sobě by pak mohly být japonské nebo korejské filmy, kde je hororový (a tedy i démonický) námět velmi oblíbený. Navíc je nutné podotknout, že prakticky každá oblast, ať už mluvíme o severských, jihoamerických nebo třeba o asijských filmech, do své tvorby zanáší své vlastní, velmi specifické, mytologické představy. Nejenže by tak bylo velmi těžké všechny oblasti zcela postihnout, ale práce by pak byla velmi roztráštěná a pravděpodobně by se stala jen letným tematickým přehledem.

Ve výsledku jsem se tedy zaměřila na americkou a v mnohem menší míře na britskou filmovou tvorbu. Takovou oblast jsem si vybrala proto, že právě američtí, respektive britští tvůrci se nejvíce drží představ o démonických bytostech tak, jak jsem je uvedla v předchozích kapitolách. Jistě to bude i tím, že kultura Severní Ameriky je zakořeněna prakticky pouze v křesťanství. Z toho vyplývá, že severoamerická filmová tvorba není potom tolik zatížená lokální mytologií nebo lidovými představami. V relativně mladé Severní Americe na mytologii tak, jak jí známe z našich poměrů, ani nebyl prostor, pomineme-li severoamerické původní obyvatelstvo. Na rozdíl od evropských kultur takřkajíc přeskočila starověk, respektive raný středověk s jejich mytologickými představami. Od dob, kdy byla Severní Amerika v roce 1492 objevena Kryštofem Kolumbem, což se dá považovat za dobu, od které se tamější společnost začala vyvíjet do podoby takové, jakou známe dnes, tam bylo vždy jen křesťanství.⁶⁸

Navíc si myslím, že americké filmové tvorbě nahrává její dlouhá tradice, zkušenosti a samozřejmě velké množství peněz, které jsou americká filmová studia do natáčení filmů ochotná vložit. Filmoví tvůrci pak mají mnohdy až neomezené prostředky pro vyjádření Satana tím nejlepším způsobem. Mají kvalitní tým (často včetně odborných poradců), který je velmi dobře placen, takže odvádí dobrou práci. Už snad ani není nutné připomínat, že americká filmová studia mají také ty nejlepší podmínky pro vytváření filmových triků, které jsou zvláště v této filmové tematice téměř nezbytností.

Následujícím krokem, kterým jsem chtěla výběr filmů ještě více zúžit, bylo zohlednit **dobu vzniku filmu**. Protože jsem už v této době věděla o některých filmech, které chci do práce zahrnout, zvolila jsem časové rozmezí prakticky podle nich. Určujícím počinem v tomto směru se stal film *Rosemary's Baby*, který Roman Polanski natočil v roce 1968. **Pro výběr filmů jsem si tedy vymezila období vzniku od 60. let 20. století po současnost.**

Nakonec už bylo nutné zvolit si pouze konkrétní tituly. Vybírala jsem jednak filmy v žánru obecně známé, kultovní, nějakým způsobem přelomové. Potom takové, které jsou svým ztvárněním Ďábla ojedinělé, zvláštní nebo neobvyklé. Navíc jsem nevybírala pouze v hororovém žánru, ale i mezi komediami a parodiemi. Také jsem dbala na to, aby každé desetiletí zastupoval alespoň jeden film.

Ve fázi, kdy jsem měla kompletní seznam vybraných filmů (a filmy už jsem alespoň jednou viděla) vyvstala otázka, podle čeho budu filmy v práci řadit. Rozhodla jsem se pro pořadí podle základního způsobu zobrazení Ďábla. To znamená, že jsem zohlednila, vystupuje-li v ději **Satan jako člověk** (bez ohledu na to, jestli se v některé chvíli filmu

---

⁶⁸ Samozřejmě, že se později i do Severní Ameriky dostaly další světové náboženské systémy. Tady však mluvím o tom, na jakém kulturním podloží severoamerická kultura vznikla.

promění v něco jiného), **jako zoomorfní bytost**, jde-li o **posedlost** (a následný exorcismus) nebo o **přítomnost či očekávání Antikrista** na zemi.

4 ĎÁBEL VE FILMU: ANALÝZA VYBRANÝCH FILMŮ

V první kapitole jsem zmínila mnoho symbolů spojených s Ďáblem, Satanem, s démony. Zároveň jsme se hodně dozvěděli o povaze a charakteru démonických bytostí. Neméně jsem toho napsala o vzhledu Ďábla a démonů. V této kapitole se pokusím napsat, jak se všechna tato fakta promítla do Ďábla tak, jak je zobrazován ve filmové tvorbě.

Na začátku podkapitoly vždy nejprve představím konkrétní film – uvedu o něm základní informace, přepíšu oficiální text distributora o filmu, velmi stručně načrtnu filmovou zápletku (zde budu pracovat především s českým internetovým serverem CSFD.cz – Česko-slovenská filmová databáze⁶⁹, potom s jeho zahraniční obdobou, se internetovým serverem IMDb.com – The Internet Movie Database⁷⁰). Cílem není hodnotit kvalitu filmu, nebo se podrobně zabývat jeho dějem, ale opravdu jen popsat postavu Ďábla tak, jak ho uvedený film pojal.

Potom v bodech sepišu základní charakteristiku d'ábelské postavy v daném filmu. Nakonec se těmito body budu zabývat podrobněji a také se pokusím postihnout symboly, které se ve filmu objevily a jejich významy (zde budu využívat informace z různých knih, které o symbolech a jejich výkladu pojednávají, případně se budu snažit symboly interpretovat sama).

4.1 Filmy, kde je Ďábel zobrazen jako člověk

V této kategorii se budu postupně zabývat těmito filmy:

- *The Witches of Eastwick* (v českém překladu jako *Čarodějky z Eastwicku*) z roku 1987
- *Angel Heart* (v českém překladu většinou ponecháno *Angel Heart*) z roku 1987
- *Devil's Advocate* (v českém překladu jako *Ďáblův advokát*) z roku 1997
- *Bedazzled* (v českém překladu jako *Smlouva s Ďáblem*) z roku 2000
- *Constantine* (v českém překladu ponecháno *Constantine*) z roku 2005

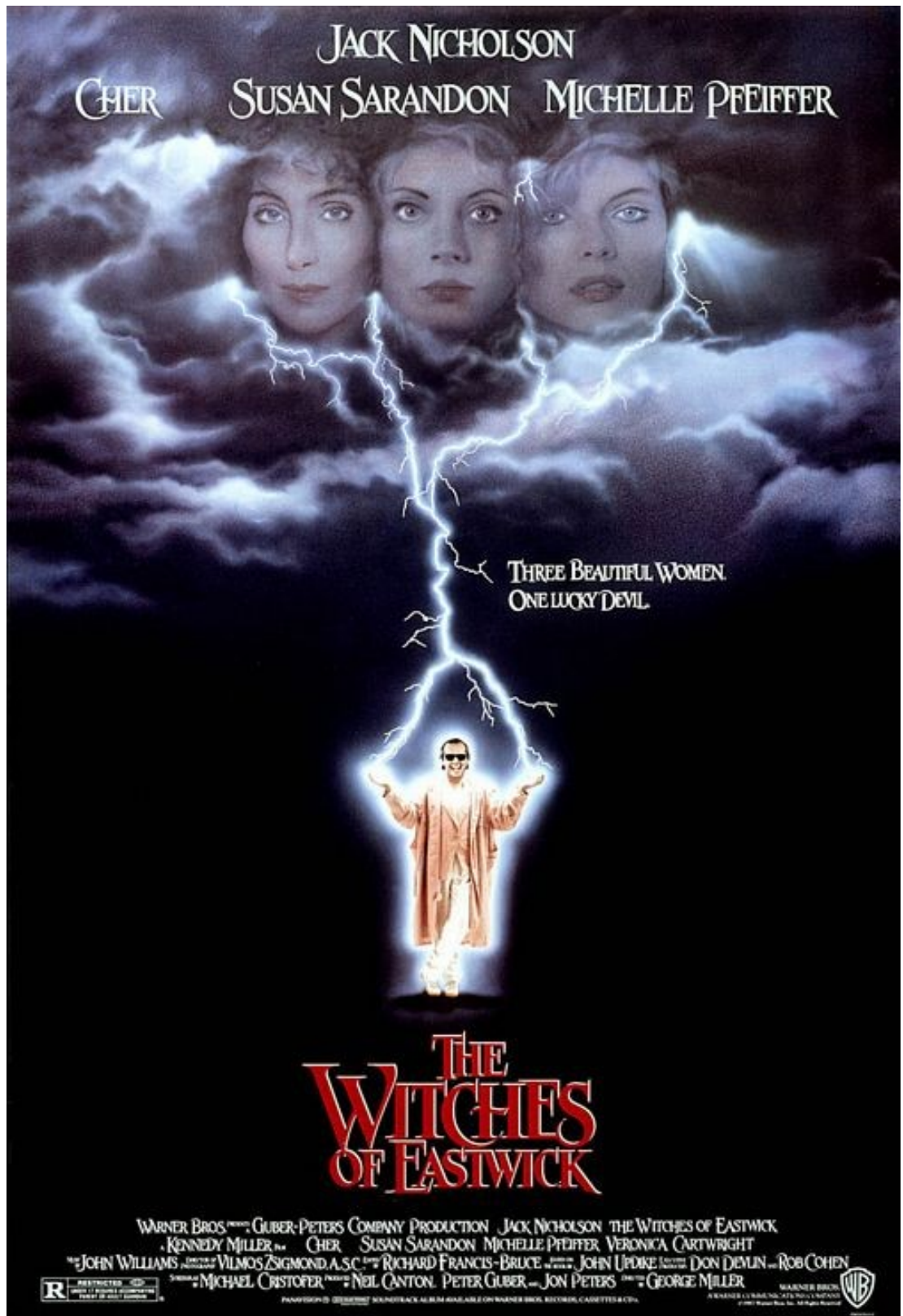
---

⁶⁹ Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. [online]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/>.

⁷⁰ The Internet Movie Database IMDb.com. [online]. Dostupné na WWW: <http://www.imdb.com/>.

4.1.1 The Witches of Eastwick

Příloha č. 13: Filmový plakát The Witches of Eastwick (obrázek)

Zdroj: IMP Awards. Movie Poster Gallery. The Witches of Eastwick. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10-].

Dostupné na WWW: http://www.impawards.com/1987/witches_of_eastwick.html.

a) Základní informace

- **Žánrové zařazení:** Komédie / Fantasy / Horor
- **Země a rok vzniku:** USA, 1987
- **Režie:** George Miller
- **Hudba:** John Williams
- **Hrají:** Jack Nicholson, Cher, Susan Sarandon, Michelle Pfeiffer, Veronica Cartwright, Richard Jenkins, Carel Struycken, James Boyle, Corey Carrier, Harriet Medin
- **Průběžné hodnocení filmu uživateli CSFD.cz:** 76%
- **Oficiální text distributora:**

„Velmi volná adaptace knihy Johna Updikea, která se na příběhu tří osamělých žen zamýšlí nad vztahy mezi oběma pohlavími. Snímek v sobě spojuje prvky bizarní komedie, hororu i satiry na zatuchlou morálku typického amerického maloměsta, jehož zdánlivá upravenost (stejně jako ve filmech D. Lynche) ostře kontrastuje s tím, co na první pohled není vidět. Především jsou Čarodějky z Eastwicku zábavným, oddechovým filmem, kterému zcela dominuje strhující herecký výkon Jacka Nicholsona, jehož kreace v roli odpudivě neodolatelného vyslance pekel přerostla vlastní rámeček filmu. Film byl roku 1988 nominován na Oscary za hudbu a zvuk.“⁷¹

- **Obsah:**

Na americkém maloměstě žijí celkem spořádaným životem tři ženy – jedna je umělkyní, jedna je takřkajíc profesionální matkou a ještě pracuje v novinách a ta třetí je učitelkou hudby na místní škole, sama také hraje na violoncello. Všechny tři jsou však víceméně samy, nemají žádného pořádného (nebo vůbec žádného) muže. Když se jednou večer sejdou nad sklenkou Martini, nevědomky svým sněním o dokonalém muži přivolají do městečka Ďábla v podobě výstředního, zvláštního a charismatického Daryla Van Horne. Když spolu začnou všichni čtyři žít, nejprve vše vypadá jako dokonalá idylka, ale postupně začínají na povrch vyplouvat neblahé vlastnosti jejich společníka a soužití začne mít vážné důsledky. Ženy se ho tedy nakonec chtějí zbavit pomocí zaklínání voodoo, což se jim nakonec podaří. Každé z nich

---

⁷¹ Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. Čarodějky z Eastwicku. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/6726-carodejky-z-eastwicku/>.

se však narodí jeho dítě, syn (jedna z žen je přitom neplodná). Se svými syny pak Van Horne i po svém zapuzení komunikuje prostřednictvím televize.

b) Základní charakteristika Ďábla

- Důvod přítomnosti Ďábla na zemi: nevědomé vyvolání „Temného prince na černém koni“ třemi čarodějkami
- Našeptávač, svůdce, rozvraceč
- Nadpřirozené schopnosti, vševědoucí
- Labužnický, požívačný
- Manipulativní, pomstychtivý
- Sexuálně aktivní, vášnivý, rozkošnický, náruživý
- Marnivý, sebestředný
- Aristokratické vystupování, elegantní zjev

c) Podrobnější analýza

- **Jméno**

Nejprve se zastavím u **symboliky jména** postavy Ďábla v tomto filmu. Jmenuje se Daryl Van Horne. Anglické slovo „horn“ znamená „roh“. Narážka na ďábelské rohy je tu zřejmá. Odvozeně lze pak dále mluvit o tom, že anglické slovo „horny“ znamená „nadržený“, tedy toužící po sexu. Tento rys je u Daryla Van Horne naprosto neoddiskutovatelný. Zajímavostí také je, že si na jeho jméno nemůže nikdo vzpomenout, i když už ho slyšeli, osobně se s ním setkali. V jedné ze scén, kdy si stará paní nemůže na jeho jméno vzpomenout, pak říká „*Není to ďábelské?*“ Obyvatelé městečka si pak na jméno vzpomenou všichni v naprosto stejnou chvíli. Tato chvíle je doprovázena přetržením perlového náhrdelníku jedné z hlavních hrdinek. Na rozsypaných perlách se následně zraní hlavní odpůrkyně přítomnosti Van Hornea ve městě.

- **Vzhled**

Daryl Van Horne vystupuje jako elegantní muž, který nosí obleky, má učesané vlasy (i když někdy do dost bizarních účesů; někdy jeho vyčesané vlasy připomínají rohy), upravené ruce. Většinu filmu na sobě nosí nějaký plášť. Podle mého názoru je takové nošení pláště znakem vysokého postavení, moci, považuji to za analogii ke královskému plášti. V případě Van Hornea není pravdou, že by v oblékání upřednostňoval nějakou barvu, například černou nebo červenou. Naopak je někdy jeho výběr barev dost výstřední (například růžový ležerní komplet). A výstřední je i celá jeho postava. Na následujících filmových výstřižcích⁷² ilustruji Ďablův elegantní vzhled a uvádím také onen ležerní růžový komplet. Na druhém obrázku je Van Horne se svým sluhou.

Příloha č.14: Elegantní vzhled (a) (obrázek)

Příloha č.15: Elegantní vzhled (b) (obrázek)

⁷² Veškeré filmové výstřižky jsou mou samostatnou prací.

K úplnému konci filmu však dojde k jeho proměně, to když se ho jeho čarodějky snaží porazit. Změní se ve vysokou démonickou postavu, která téměř pozbyla lidských rysů. K této proměně dochází postupně. Nejprve je Ďábel neupravený, což symbolizuje nespoutanost (i když k tomu velkou měrou došlo vinou ničivých kouzel čarodějek), má viditelně dlouhé drápy na rukou. Dlouhé drápy, nebo pařáty jsou klasickým atributem démonických bytostí. Odkazují na spojení především s drakem, nebo jiným ještěrem (případně na spojení s kočkovitou šelmou). Ďábel se jako drak zobrazoval nebo popisoval velmi často, jak jsme se mohli přesvědčit v předchozí kapitole.

Na následujících obrázcích je vidět Van Horne v popsané mezifázi proměny z lidského vzhledu na ďábelský. Tomuto vzezření už nelze upřít jisté zvířeckosti.

Příloha č.16: První proměna Van Hornea (a) (obrázek)

Příloha č.17: První proměna Van Hornea (b) (obrázek)

Potom se změní ve velkou zdeformovanou postavu s dlouhým krkem a s ještě delšími drápy. Posazení hlavy na dlouhý krk opět evokuje draka. Tělo má lehce načervenalou barvu.

Červený Ďábel se ve filmu (a nejen v něm) objevuje velmi často. Červenou barvu může mít kvůli spojení s ohněm, který máme zažitý právě v tomto odstínu (známe i termín „ohnivě červený“). Červená barva také symbolizuje vášň, prudkost, energii, sílu, krev. S červenou barvou byli také tradičně spojováni různí bohové války (například Mars nebo Árés; planeta Mars je nazývána „rudou planetou“, odtud také pojmenování boha Marse). Ve starověkém Egyptě také rudé slunce předznamenávalo příchod démonické noci, zmizení slunečního boha Re.⁷³ Také zlý egyptský bůh Sutech byl často znázorňován červeně, možná se tato představa červeného Ďábla přejala odtud. Navíc ve Zj 12,3⁷⁴ se hovoří o „velkém ohnivém draku“. Nemyslí se tím explicitně Satan sám, ale určitě to na něj odkazuje. Faktem je, že ač je červená barva pro Ďábla užívaná nejčastěji, nikde není přesně napsáno (alespoň jsem to nenašla), proč tomu tak je. Pravděpodobný důvod bude asi kombinací všech uvedených možností.

Na následujícím filmovém výstřižku je vidět Van Horne proměněný ve velkého nebezpečného Ďábla s velkými drápy a dlouhým krkem.

Příloha č.18: Druhá proměna Van Hornea (obrázek)

Po této proměně došlo ještě k jedné, to když čarodějky ohněm porazily tuto velkou nestvůru. Z velké hroživé kreatury se stala malá neškodná postavička připomínající červa, tedy tvora velmi nízkého řádu, který nikomu nestojí za pozornost. A i tento červ nakonec úplně zmizel. Následuje ilustrační filmový výstřižek.

⁷³ Grafologie a psychologie. *Symbolika barev v umění*. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10-].

Dostupné na WWW: <http://ografologii.blogspot.com/2008/12/symbolika-barev-v-umeni.html>.

⁷⁴ „Tu se ukázalo na nebi jiné znamení: Veliký ohnivý drak s deseti rohy a sedmi hlavami, a na každé hlavě měl královskou korunu.“

Příloha č.19: Třetí proměna Ďábla (obrázek)

- **Místo pobytu**

I jím vybrané místo, kde bude na velmi obyčejném maloměstě bydlet, je poněkud výstřední. Nastěhoval se do obrovské vily, prakticky paláce, kde byly navíc v dávných dobách upalovány čarodějnice. To, že jsem použila slovo palác, není náhodou. Myslím si, že Ďábel si vybral takové okázalé místo proto, aby tím opět demonstroval svou moc a postavení.

Svůj palác, ke kterému patří rozlehlé pozemky včetně tenisových kurtů, si také Van Horne odpovídajícím způsobem zařídil. Opět se uchýlil k okázalému nábytku, drahým obrazům, v domě také můžeme vidět mramorové sloupy, sochy, zlaté zdobení apod. Sloupů je na tomto místě skutečně velké množství. Ve vstupní hale, na chodbách, dokonce i v ložnici. Sloupy symbolizují sílu a stabilitu.⁷⁵ Symboly síly a moci se ve filmu objevují často.

---

⁷⁵ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004. s. 111.

Na tomto filmovém výstřižku je vidět vstupní hala domu. Nepřehlédnutelné jsou mramorové sloupy, obrovský lustr, zdobený strop.

Příloha č.20: Vstupní hala sídla Van Hornea (obrázek)

V útrobách jeho sídla se také nachází bazén. Nad bazénem visí obrovský křišťálový lustr. Křišťál je pak mimo jiné symbolem cudnosti. Ve spojení s povahou Van Hornea se to může zdát paradoxní, ale faktem zůstává, že scéna, která bazén a lustr obsahuje, pojednává o sblížení Van Hornea s tou poslední ze tří vystupujících čarodějek, s tou, která se mu doposud nepoddala. Ve spojení s tímto bazénem je však důležité, že v jeho prostředku, tedy na malém ostrůvku vprostřed vody, hoří oheň. Ďábel tu spojil dva možná neznámější protipóly. Navíc oheň je samozřejmě odkazem na peklo. Dále symbolizuje energii a nespoutanost.

Na příštím obrázku uvádím právě oheň uprostřed bazénu.

Příloha č.21: Oheň uprostřed vody (obrázek)

Způsob bydlení, jaký si Van Horne zvolil, plně odpovídá jeho požívačné povaze.

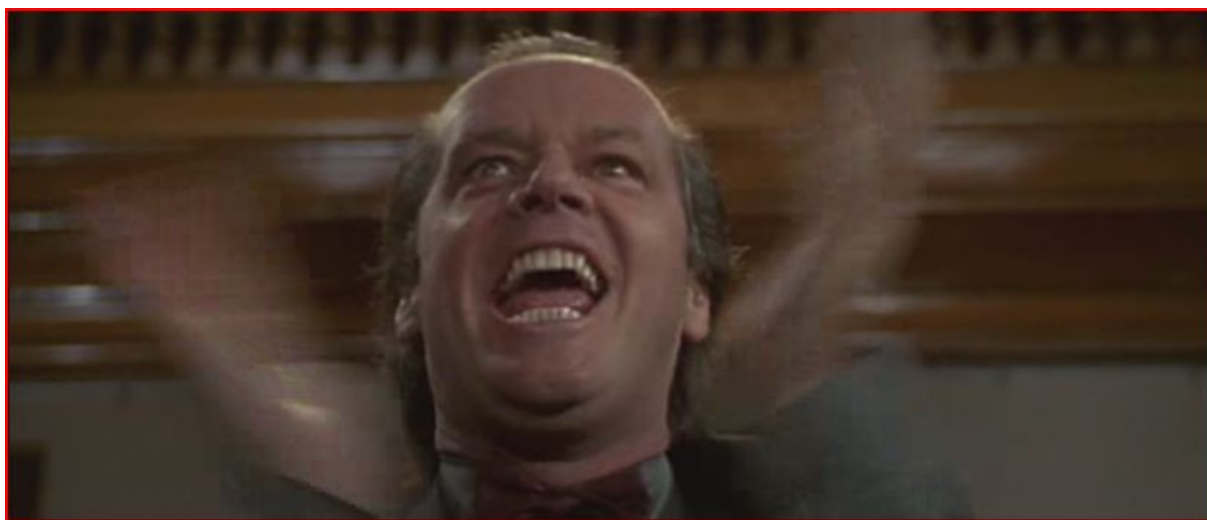
- **Povaha, vlastnosti**

Povaha a podoba Ďábla v tomto filmu je velkou měrou dána už představitelem této role, Jackem Nicholsonem. Tento herec se dokáže vskutku přesvědčivě démonicky tvářit, neuvěřitelně u něj fungují oči. Dokáže jimi vyjádřit vášeň, zlost i pomstu. Projev Nicholsona zapůsobil tak, že se jeho Ďábel může jevit trochu jako blázen. Ale to spíše ve smyslu, že se dokáže nadchnout pro věc a vše prožívá velmi vášnivě a opravdu hluboce. Nicholson navíc dokáže působit skutečně děsivě a ani k tomu není potřeba složitých úprav maskérů.

Vášeň Ďábla v tomto filmu je jednou z věcí, které nejdou přehlédnout. Jednoduše řečeno si zde dokáže užívat života doopravdy plnými doušky. Ať už jde o jeho zálibu v dobrém jídle, v luxusu, v hudbě nebo v sexu. K vášni nabádá i jednu ze svých čarodějek, když hraje na violoncello (Dopadne to tak, že ona se skutečně hře poddá, vzplane vášní, konečně, nejen při hře na nástroj. Nakonec doslova vzplane i ten nástroj, což symboliku scény podtrhuje).

Na následujícím filmovém výstřížku je Van Horne, jak se zaujetím jemu vlastním tleská vyslechnutému koncertu smyčcového kvartetu, ve kterém hraje právě čarodějka s violoncellem. Pozoruhodný je především výraz v jeho očích.

Příloha č.22: Vášnivý potlesk Van Hornea (obrázek)

Na příštím obrázku si užívá dámské společnosti a dobrého jídla, v pozadí je znát zadní trakt jeho sídla. Během této „idyly“ byla puštěná klasická hudba, což jen dokresluje vznešenou atmosféru. Takovéto výjevy jsou znakem Ďablova bonvivánství.

Příloha č.23: Van Horne během jídla (obrázek)

Dalším výrazným povahovým rysem Ďábla v tomto filmu je jeho sexualita. Sám o sobě říká, že je „jen průměrný nadržený malý ďábel.“ Už jen fakt, že zde žije celkem se třemi ženami, je celkem výmluvný. Všechny svedl způsobem takříkajíc ušitým na míru těm, které sváděl. Při svádění prokázal schopnost se zalíbit každé z nich, i když má každá jinou povahu. Projevil také znalosti o jejich životě, prokázal svou vševědoudcnost. Také vypočítavě říkal všem třem přesně to, co si přály slyšet. Když se ho také jedna z dam zeptá, kdo ve skutečnosti je, odpoví „*Kdokoliv si přejete.*“

Na tomto výstřižku je svádějící Ďábel na okázalé posteli ve své ložnici. Je zde vidět složité čelo jeho postele, neobyčejné lustry.

Příloha č.24: Svádějící Ďábel (obrázek)

Dalším důležitým znakem, který popisuje tuto postavu, je způsob, jakým zde Ďábel využívá svůj hlas. Kromě toho, že je to hlas svádívý, má také mnoho rysů zvířecího hlasového projevu. Například když spí a u toho chrápe, zní to hrozivě, jako řev nějakého medvěda, nebo třeba pumy, jako vrčení velké šelmy. Chvillemi tento zvuk připomíná velkou kočkovitou šelmu jakoby předla. Jak známo, kočka je také klasickým ďábelským zvířetem. Zajímavé je, že byla spojována už s řeckou bohyní tajemných sil Hekaté, kterou jsem zmiňovala již dříve. Satanská symbolika koček vyplývá do jisté míry z jejich schopnosti proměn, vidění ve tmě a záliby v nočním lovu. Dále jsou význačné jejich kradmé pohyby, změny nálady a schopnost náhle vytáhnout drápy či zúžit zornice. Navíc mají také velmi pronikavé oči.⁷⁶ Mezi velké kočkovité šelmy spojované se zlem patří například levhart, lev (v první kapitole jsem zmínila například bohyně Sachmet nebo Pakhet) nebo tygr.⁷⁷

Jindy zase, když Van Horne říká „*Hmmm...*“, zní to jako zvířecí zavrčení. Zkratka dává svým hlasem najevo vlastní zvířeckost. Zřetelné je to například i ve chvíli, kdy se proti němu čarodějky semknou a chtějí ho zničit pomocí kouzel voodoo. Když se k nim blíží, cestou zažívající různé útrapy způsobené kouzly namířenými proti němu, opět u toho hrozivě vrčí, přibližně jako medvěd, také větří vyloženě jako pes, nebo jiné zvíře, které někoho stopuje (on je také ve svém velkém domě hledá).

Ďábel je zde také marnivý. Po celém domě má množství zrcadel, ve kterých se často kontroluje. Navíc o sebe svým způsobem dbá, i když styl, který si zvolil, se někomu může zdát naopak neupravený.

Dříve uznávané členky maloměstské společnosti (tři čarodějky) se začaly stýkat s tímto živočišným, požívačným a výstředním mužem. Navíc s ním všechny tři sdílejí jedno lože, což se všeobecně ve městě ví. Také jsou právem osočovány z různých orgií, magických rituálů apod. Náhle se tedy staly osobami, kterými se ve městě opovrhuje, lidé je pomlouvají, ženy ztrácejí své přátele, svou práci. Právě zde Ďábel působí jako rozvraceč. Navíc dámy s jeho přičiněním svými kouzly ubližují na dálku ostatním lidem. Van Horne své dámy proti městu také štvě, vmanipuluje je do kouzel pomsty.

Van Horne má také aristokratické chování. Časté aristokratické chování u Ďáblů ve filmu připisují tomu, že se jim často říká „Temný princ“ nebo „Princ temnot“, „Vládce pekel“. To jsou samé šlechtické tituly. Má také k ruce svého vlastního (a velmi zvláštního) sluhu. Van Horne se však na jednu stranu chová vznešeně a dodržuje jisté způsoby, na druhou je i hrubý, neslušný a vůbec vykazuje nespolečenské chování.

Když však Van Horne nedostává co chce, jdou veškeré způsoby stranou a hledá pomstu.

⁷⁶ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004. s. 159.

⁷⁷ Ibid. s. 163. , respektive s. 248.

- **Moc, její působení a směřování**

Když ho čarodějky opustí, směřuje proti nim kouzla, která je mají potrestat. Na dálku je trýzní jejich největšími obavami (stářím, hady a bolestí). Tvrdí, že to dělá proto, že dámy porušily smlouvu, kterou s ním uzavřely. On přišel, aby jim splnil sen o dokonalém muži, od nich chtěl na oplátku uznání, adoraci. Svou moc Ďábel směřuje výhradně ke třem čarodějkám.

Na následujícím filmovém výstřížku je Ďábel, jak v depresi, neupravený sedí v křesle a chystá se odejít čarodějky potrestat. Na druhém obrázku je když způsobuje jedné z nich bolest.

Příloha č. 25: Van Horne chystá pomstu (obrázek)

Příloha č. 26: Van Horne sesílá bolest na jednu z čarodějek (obrázek)

Van Horne zde také prokazuje znalosti ve všech možných oborech (v dějinách, v umění apod.). Navíc sám hraje na housle a na klavír, čímž dokazuje patrně neomezené schopnosti zvládnout vše, co se objeví jako vhodné to zvládnout.

V přítomnosti Van Hornea mají také dámy, jak můžeme z kontextu usuzovat, zvýšenou koncentraci moci. Mohou pak například létat nebo zastavovat ve vzduchu tenisový míček.

Tím, že se i po svém zapuzení nadále objevuje v životech třech čarodějek prostřednictvím televize, Van Horne jistým způsobem dokazuje svou neporazitelnost.

- **Další symboly**

V přítomnosti Van Hornea se relativně často objevují mouchy. V kulturách Východu se mouchy považovaly za vtělení zla, nemoci, nestoudnosti a zhouby. Bohem much byl pak už zmiňovaný Belzebub, nebo Baal.⁷⁸ Navíc je moucha obecně odpudivým a nesmírně otravným hmyzem.

Jednou z postav je žena, která asi jako jediná z celého města poznala, kdo skutečně Daryl Van Horne je. Tato žena má v podstatě roli prorokyně. Říká například: „*Předtím tu byl ráj. Pak se do té zahrady připlazil had.*“ Presentaci Satana jako hada už není třeba vysvětlovat. Také tvrdí, že Ďábel přišel proto, aby si z lidí vzal to, co je v nich dobré. Předpovídá i to, že se tu chce Ďábel množit, chce šířit zlo na zemi, a že ty ženy budou nosit jeho syny. Říká, že zneužije lásku těchto žen, aby mohl zničit svět.

Daryl Van Horne se jako Ďábel nebojí vejít do kostela. To boří zažitě představy o tom, že zlo (Ďábel, čarodějnice apod.) do kostela nemůže. Ďábel však viditelně může všude.

- **Shrnutí**

Do postavy Daryla Van Hornea zcela jistě tvůrci filmu promítli satyrské atributy (sexualita, požívačnost, smyslnost, zvířecnost apod.). Navíc má rysy tradičního pojetí Satana v křesťanství, respektive v judaismu a islámu. Je to svůdce, pomlouvač, rozvraceč, našeptávač a pokušitel.

Některé ze zmíněných popisů, symbolů a atributů Ďábla se budou v následujících analyzovaných filmech opakovat.

---

⁷⁸ ROYT, Jan. ŠEDINOVÁ, Hana. *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Mladá fronta. Praha 1998. s.112.

4.1.2 Angel Heart

Příloha č. 27: Filmový plakát Angel Heart (obrázek)

Zdroj: IMP Awards. Movie Poster Gallery. Angel Heart. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10-].

Dostupné na WWW: http://www.impawards.com/1987/angel_heart.html.

a) Základní informace

- **Žánrové zařazení:** Mysteriózní / Thriller / Horor
- **Země a rok vzniku:** USA, 1987
- **Režie:** Alan Parker
- **Hudba:** Trevor Jones
- **Hrají:** Mickey Rourke, Robert De Niro, Lisa Bonet, Charlotte Rampling, Dann Florek, Kathleen Wilhoite, Pruitt Taylor Vince
- **Průběžné hodnocení filmu uživateli CSFD.cz:** 83%
- **Oficiální text distributora:**

„Amerika roku 1955, jazz a místa v autobusech vyhrazená jen pro bílé. Soukromé očko Harry Angel (Mickey Rourke) dostane neobvyklý kšeft - pro podivínského právníka jménem Louis Cyphre vypátrat jistého Johnnyho Favoritea, kterého 12 let nikdo neviděl. Angel se vydává za stopou a místo odpovědi nachází jen další otázky. Poté, co kolem něj začnou umírat svědkové, Angel pochopí, že tohle není jen tak leccjaká práce a že mu začíná jít o krk...“⁷⁹

- **Obsah:**

Děj se odehrává v 50. letech 20. století v Americe. Začíná v Harlemu v New Yorku, pak se děj přesouvá do New Orleans v Louisianě. Soukromého detektiva Harryho Angela si najme poněkud zvláštní právník Louis Cyphre, aby vypátral kdysi slavného a úspěšného zpěváka jménem Johnny Favorite, který má údajně dostat jisté smlouvě. Cyphre je ohledně informací velmi skoupý a to málo, co detektivovi sdělí, ho spíše zmate, než by mu to pomohlo. Podle prvního pátrání je Favorite mrtvý, ale jak se potom Angel dozví, ve skutečnosti to není pravda. Změnil si jméno, změnil si tvář, navíc ztratil paměť, když byl ve válce. Nicméně jako by se po něm slehla zem. Během pátrání se pak Angel dostává do pro něj stále bizarnějších situací (například je svědkem rituálu voodoo, dozvídá se také, že byl Favorite zapleten do okultních věd). Co je však hlavní, všichni lidé, se kterými Angel o Favoriteovi mluví, ti, kteří ho znali, jsou postupně dost brutálním způsobem vyvražďováni. Jakoby Favorite nechtěl, aby byl nalezen. Angel má jednak strach, že o život přijde také, jednak se stává podezřelým

---

⁷⁹ Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *Angel Heart*. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/7109-angel-heart/>.

z těchto vražd. Chce proto vyšetřování nechat, ale Cyphre ho přesvědčí vysokou sumou peněz, kterou za práci dostane. Na dramatickém konci se dozvídáme, že Angel je ve skutečnosti Favorite. Detektiv tedy hledal sám sebe. Cyphre, který se projeví jako samotný Ďábel, si přišel pro jeho duši. Uzavřeli totiž spolu před lety smlouvu. Jejím předmětem bylo, že se Favorite stane slavným zpěvákem výměnou za svou duši. Když se ovšem schylovalo k naplnění předmětu smlouvy, Favorite si pomocí temných okultních věd přivlastnil tělo a tím i identitu mladého vojáka Harryho Angela (chtěl si s ním vyměnit duši). Záhy byl však odvelen a následně ztratil paměť, takže sám zapomněl, kým byl. V určitých chvílích se však jeho pravé já projevilo. Právě v těchto momentech zavraždil svědky své předchozí existence (a zároveň svědky rituálu výměny duši). Film končí tak, že se vyděšený Angel dozvídá pravdu (nejprve mu to samotnému dojde, potom o tom mluví i s Ďáblem) a ví, že skončí v pekle. Zároveň je skutečně, Ďáblovým přičiněním, obviněn minimálně z poslední vraždy. V úplně poslední scéně filmu mu pak nad mrtvým tělem Favoriteovy dcery (tedy vlastně jeho dcery) připomíná Ďábel skrze malé dítě (syna zabitě), co ho čeká. Ďábel potom celou dobu věděl, koho Angel skutečně hledá.

b) Základní charakteristika Ďábla

- Elegantní vzhled, kozí bradka, dlouhé špičaté nehty, hůl, prsten s pentagramem
- Je původcem zla na zemi
- Různými způsoby dává najevo svou moc, autoritu a neporazitelnost
- Aristokrat, slušné způsoby, distingované vystupování
- Lpí na dodržování smluv
- Cynický
- Je skromný, nemá rád scény, okaté vystupování

c) Podrobnější analýza

- **Jméno**

Ďábel se ve filmu jmenuje Louis Cyphre, což je zjevná přesmyčka jména Lucifer. Když Harry Angelovi začne pomalu docházet, co se stalo a kdo je skutečně jeho klient, anagram sám objasní s tím, že „*Dokonce i to jméno je jen laciný vtíp!*“. Cyphre mu odvětlí, že Mefistofeles, další běžné jméno pro Ďábla (obzvláště v americké kultuře), „*by byl na*

Manhattan moc velkým jazykolamem...“. Mefistofeles je známý právě jako ten, který uzavírá smlouvy, jejichž předmětem je zaprodání duše Dáblu (známe ho tak například i z Fausta).

- **Vzhled**

Cyphre je velice elegantní, vždy dokonale upravený muž. Ani v jediném okamžiku ho nemůžeme vidět jen trochu neupraveného.

Výrazným rysem je jeho dlouhá „kozí bradka“. Ta samozřejmě odkazuje na symbol kozla, který je s Dáblem odedávna spojován a o kterém jsem už také psala v předešlých kapitolách. Kozel byl spojován s uctíváním boha Bakcha, potom i s jeho pomocníky satyry a Panem (odtud i jejich zjev). Podle antických autorů ztělesňovala koza plodnost a tělesnost, kozel pak chlípnost a sexuální nespoutanost.⁸⁰ Kozel se stal symbolem zla (Dábla) i kvůli své vysoké potenci a právě nezměrnému sexuálnímu chtíči. Tak na kozla pohlíželi židé i křesťané.⁸¹

Dalším nepřehlédnutelným znakem je jeho neobvyklá manikúra, úprava nehtů. Nehty má velmi dlouhé, navíc zapilované do tvaru špičky. Představují tedy drápy. Opět to mohou být buď drápy nějaké šelmy (kromě kočkovitých šelem to může být například i medvěd, další ze zvířat, které je spojováno s Dáblem), nebo drápy dračí.

Na ruce navíc nosí veliký prsten s vyobrazeným pentagramem. Ten podle mě filmaři použili proto, že je dnes obrácený pentagram všeobecně velmi známým znakem černé magie a satanismu či zla obecně. V antice však tento symbol značil ženskou záhadnost a Venušinu moc. Správně by měl označovat duchovní ochranu, čarodějnictví (užívá ho například společnost Wicca- moderní přírodní oživující čarodějnictví), pohanství a stvoření živého tvora spojením čtyř základních prvků s duchovní energií. Také symbolizuje dokonalou jednotu čtyř živlů s motivující silou ducha, také jednotu stvoření na nebi i na zemi.⁸²

V jednu chvíli, když Cyphre říká Angelovi, že chce jeho duši, má zářivě žluté oči. To může odkazovat opět na kočky, jejichž světle zelená barva očí je mnohdy až dožluta, nebo potom zase na kozy. Některé druhy koz mají totiž také žluté oči (například koza burská). Žluté oči má například také krokodýl, což nás opakovaně odvádí k dračí symbolice.

Výrazným Cyphreovým znakem je jeho hůl. Hůl, která neslouží jako kompenzační pomůcka (a není ani módním doplňkem), symbolizuje moc a autoritu nositele. Ve starověkém světě měly obyčejné hole magickou spojitost s autoritou díky tomu, že se spojovaly

---

⁸⁰ ROYT, Jan. ŠEDINOVÁ, Hana. *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Mladá fronta. Praha 1998. s.143.

⁸¹ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004. s. 241.

⁸² KENNER, T.A. *Symbole a jejich skrytý význam*. Metafora. Praha 2007. s. 107.

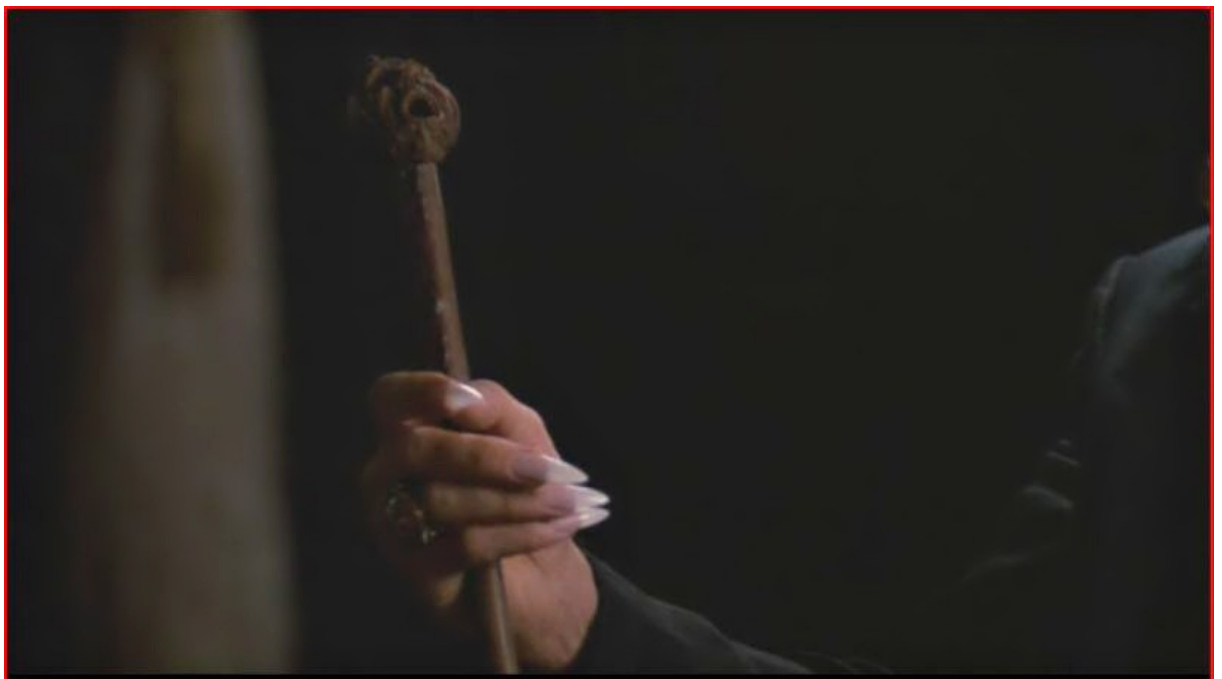
s předpokládanou mocí určitých stromů, ze kterých byly odříznuty, a také kvůli analogii s hadem a falem.⁸³ Podobně je tomu například u královského žezla.

Na prvním výstřížku je znát Ďablova „kozí bradka“ i jeho hůl („žezlo“). Navíc sedí ve svém křesle (na svém „trůnu“). Na tom následujícím je pak detail jedné z jeho holí, jak si s ní Cypre pohrává, zřetelné jsou i jeho dlouhé špičaté nehty.

Příloha č. 28: Cyphre a jeho kozí bradka a hůl (obrázek)

Příloha č. 29: Ďablovy nehty, detail zdobené hole (obrázek)

⁸³ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004. s. 99.

Na dalším detailním záběru vidíme Ďáblovu ruce, jak loupou vejce. Zřetelný je prsten s pentagramem a opět jeho nehty. Na následujícím obrázku je pak Ďábel se žlutýma očima, jak říká Angelovi, že si přišel pro jeho duši.

Příloha č. 30: Ďábelské ruce loupající vejce (obrázek)

Příloha č. 31: Ďáblové žluté oči (obrázek)

- **Místo pobytu**

O bydlišti Louise Cyphrea se toho moc nedozvídáme. Jeho přijímací pokoj je stroze zařízen. Prakticky jediným a velmi dominantním kusem nábytku je tam velké dřevěné křeslo, které je na vyvýšeném stupni, na kterém Cyphre sedí. Za tímto křeslem navíc visí červené závěsy. Tento výjev evokuje krále, jak sedí na svém trůnu. Trůn panovníků se stal mocným symbolem jejich postavení a vlády jako takové, který byl ještě posilován tím, že se trůn nacházel na vyvýšeném stupni. Někdy trůn chrání baldachýn, tady jsou to ony závěsy, který symbolizuje uznání a ochranu ještě vyšší moci⁸⁴ (to se může v našem případě jevit jako paradoxní). Opět tedy dává najevo svou nadřazenost. A navíc má v ruce zmíněnou hůl, tedy své „žezlo“.

Angel také při prohlídce tohoto pokoje objeví skrytou svatyni zasvěcenou okultním vědám. Pak také nazve Cyphrea „bláznivým náboženským klientem“.

První obrázek ukazuje Cyphreovo křeslo, jak na něm autoritativně sedí („trůn“). Druhý výstřižek pak znázorňuje svatyni s obrácenými kříži v bytě Cyphrea.

Příloha č. 32: „Trůn“ Temného prince (obrázek)

⁸⁴ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004. s. 104.

Příloha č. 33: Svatyně (obrázek)

- **Povaha, vlastnosti**

Cyphre vždy vystupuje s grácií, se kterou i pije a jí. Je velmi elegantní, opět má šlechtické chování. Také je i on nazýván „Princem temnot“. Jeho „šlechtictví“ pak právě odpovídají i zmíněný „trůn“ a „žezlo“.

Angel nejprve nevěří, že je Cyphre skutečný Ďábel, tvrdí, že se nenechá vyděsit jako ostatní. Cyphre mu na to řekne „*Kdybych měl drápy, kopyto a ocas, to by tě přesvědčilo?*“ To značí jeho cynismus, má trochu černý (a zlomyslný) smysl pro humor. Když se například před ním Angel hrouťí při představě, že by měl být někým jiným, než si myslí (a když také neustále vykřikuje, že on nikoho nezabil, že to byl Cyphre a na něj to jen nastražil), Cyphre se jen pobaveně usmívá.

Dalším jeho povahovým rysem je to, že se nevzdává, že trvá na naplnění smlouvy, i když byly změněny její podmínky. To už souvisí s jeho mocí.

- **Moc, její působení a směřování**

Ďábel svou moc v tomto filmu příliš okatě neprojevuje. Užívá jí však k tomu, aby získal to, co mu patří.

Když už kvůli temnému kouzlu nemůže mít pravou duši Favoritea, tak zařídí, aby dostal duši Angela, který je vlastně Favoritem. Když mu Angel spílá, že na něj vraždy nastražil, že

on, Angel, nic nespáchal, Cyphre mu odpoví: „*Všichni zabiti tvou rukou. Vedenou mou, samozřejmě.*“ Tím dává najevo, že se ze smlouvy s Ďáblem nelze vyvléknout žádným způsobem. Ďábla nelze porazit. Takže i když Harry Angel vlastně nic neudělal, Ďábel to zařídí tak, aby i jeho duše byla hříšnou a nakonec tak propadla pekle. V případě poslední vraždy skutečně nastraží jeho pistoli a vojenskou psí známku na místo činu, takže je i pro policii jasně vinen. Pravděpodobně bude tedy odsouzen k trestu smrti.

Výše citovanou větu lze navíc vykládat i tak, že zlo, konané na zemi, je vždy původem od Ďábla.

Zajímavá je také scéna, kdy Cyphre s Anjelem poprvé probírají vývoj vyšetřování během snídaň v kavárně. Cyphre si během toho rozhovoru velmi zajímavým a nápadným způsobem loupe vajíčko, které potom vyzývavě sní. Přitom těsně před tím řekne Angelovi, že je vejce symbolem duše a vejce mu nabídne. Dává mu tedy symbolicky najevo, jakou má nad dušemi moc. Ve starověkých náboženstvích Blízkého východu bylo pak vejce symbolem stvoření.⁸⁵ Cyphre má tedy moc i nad stvořením, jak ukazuje.

- **Další symboly**

Zajímavá je i symbolika jména detektiva Harryho Angela. Angel, tedy česky „*anděl*“, vystupuje po celou dobu filmu jako kladná postava. Nakonec se však ukáže, že spáchal několik surových vražd. Nakonec je tedy zlým. Je to tedy vlastně analogický příběh Lucifera. Ten byl nejprve také hodným andělem, ale potom zhřešil a stal se zlým.

Newyorská čtvrť Harlem a město New Orleans jsou tu také symboly zla a hříchu. Harlem je odjakživa jednou z nejhorších čtvrtí New Yorku, kde je nejvyšší zločinnost. Kvete tam obchod s drogami, prostituce apod. New Orleans je pak rodištěm jazzové hudby (která film také provází), která je považována za velmi volný hudební styl, ve kterém se hodně uplatňují vášně, emoce a nespoutanost. Američané také i dnes nazývají New Orleans městem hříchu (prostituce, kasina, bujaré oslavy spojené s karnevaly apod.).

Dalším zajímavým momentem filmu je scéna, kdy se Angel sejde se svým klientem v kostele. Ďábel ani v tomto filmu nemá žádný problém s tím do kostela vejít. Navíc zde ještě Angela napomíná, když kleje.

---

⁸⁵ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Mladá fronta. Praha 1991. s. 473.

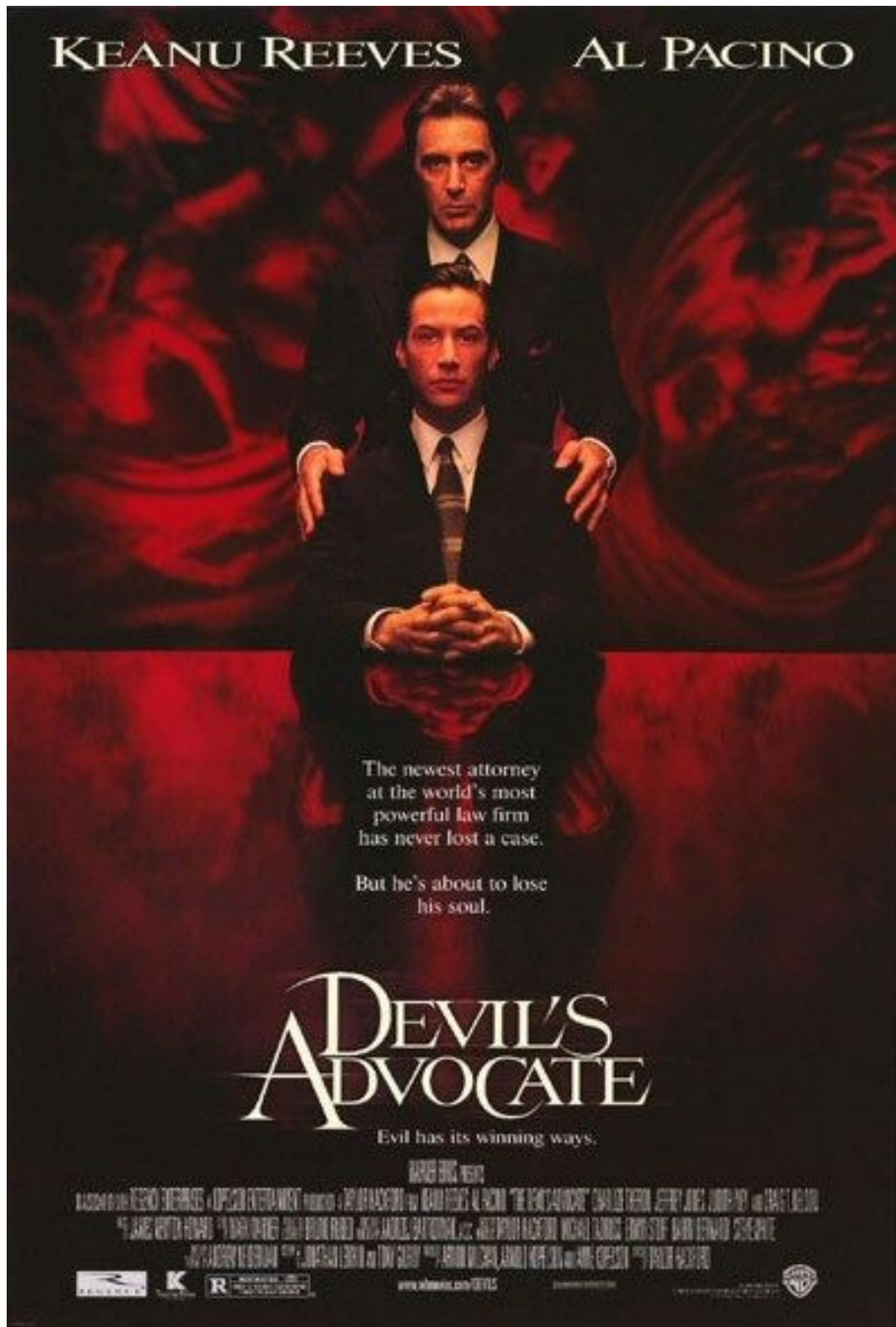
- **Shrnutí**

Ve filmu *Angel Heart* není Ďábel přímo hlavní postavou, proto ve filmu nevystupuje moc často, ale přesto má důležitou roli. Svým zjevem odkazuje hlavně na symboliku kozla (pouze na jeho podobu, nikoliv na jeho sexuální povahu), kočky (draka). Často užívá různé symboly moci. Svým chováním dává také najevo, že je prakticky neporazitelný. V celém filmu se pak vyskytuje mnoho odkazů na okultismus, voodoo.

4.1.3 Devil's Advocate

Příloha č. 34: Filmový plakát Devil's Advocate (obrázek)

Zdroj: IMP Awards. Movie Poster Gallery. Devil's Advocate. [online]. b.d.[cit. 2011-05-10-].

Dostupné na WWW: http://www.impawards.com/1997/devils_advocate_ver2.html.

a) Základní informace

- **Žánrové zařazení:** Drama / Thriller / Horor
- **Země a rok vzniku:** USA, 1997
- **Režie:** Taylor Hackford
- **Hudba:** James Newton Howard
- **Hrají:** Keanu Reeves, Al Pacino, Charlize Theron, Jeffrey Jones, Judith Ivey, Connie Nielsen, Craig T. Nelson, Tamara Tunie a další
- **Průběžné hodnocení filmu uživateli CSFD.cz:** 84%
- **Oficiální text distributora:**

„Úspěšný provinční advokát z Floridy, Kevin Lomax, dostane nabídku od významné newyorské firmy. S milovanou manželkou Mary Ann se tam nastěhuje do přepychového domu na Páté avenue a vůbec nepochybuje o tom, že je na správné cestě k vrcholku kariéry. Zdánlivé štěstí se postupně mění v peklo. Všechno totiž zorganizoval šéf firmy John Milton, který není nikým jiným, než Satanem osobně. Jednou z jeho obětí se stane i nešťastná Mary Ann. Lomax je Miltonovým nevlastním synem a má zplodit Antikrista, s jehož pomocí Dábel zamýšlí dovršit svou moc nad zkaženým světem. Uštvaný advokát nakonec využije svou svobodnou vůli a Miltonovy plány zhatí. Stejně se však překvapivě zjistí, že to všechno byla jenom jeho noční můra a možná i boží varování. Ale i tak platí, že čert nikdy nespí...“⁸⁶

- **Obsah:**

Mladý a úspěšný právník Kevin Lomax ještě nikdy neprohrál ani jeden svůj případ. Film začíná tím, jak osvobodí zjevně vinného klienta, učitele, který byl obviněn ze sexuálního obtěžování své mladé žákyně. Když dostane až neuvěřitelně výhodnou nabídku pracovat v New Yorku pro nejlepší právnickou firmu na světě, vůbec neváhá. Odstěhuje se tam i se svou ženou Mary Ann. Nejprve vše vypadá jako ve snu. Nastěhují se do rodinného domu (ve skutečnosti mrakodrap) majitele celé firmy Johna Milтона, kde dostanou obrovský osmipokojový byt. Kevin dostává vysoký plat, jeho „vítězná šňůra“ pokračuje, přičemž úměrně tomu stoupá i jeho sebevědomí. Nicméně ne vždy obhajuje ty správné lidi. Snad

---

⁸⁶ Filmová databáze FDb.cz. *Ďáblův advokát*. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10-].

Dostupné na WWW: <http://www.fdb.cz/film-popis-obsah/5783-dabluv-advokat-the-devil-s-advocate.html>.

nejvíce je to znát na velmi důležitém klientovi Miltonovy firmy, uznávaném newyorském architektovi, který je obviněn z vraždy své ženy, nevlastního syna a služky. Milton případ přidělí právě Lomaxovi. Nejenže Lomaxovi tento případ zabírá veškerý čas, ale navíc si je právník po čase opět jistý, že je klient vinen. Jeho žena, Mary Ann, zatím potřebuje jeho přítomnost. Cítí se osamělá, chce mít dítě, ale Lomax na ní nemá čas. Začíná vídat demony, tuší zlo, chce se vrátit zpět na Floridu. Navíc je svědkem vraždy obchodního ředitele Miltonovy firmy. Lomax vidí, že je jeho žena ve velmi špatném stavu, ale přesto se chce věnovat případu, i když mu Milton nabídne, aby od případu odstoupil a věnoval se své nemocné ženě. Mary Ann nakonec skončí v psychiatrické léčebně, když obviní Miliona ze znásilnění. V době, kdy se mělo znásilnění odehrát, byl však Milton s Lomaxem u soudu.

Lomax se od ministerského úředníka dozvídá, že Milton nevede jen právní firmu, ale i obchod se zbraněmi, toxickým odpadem, drogami, a že pere špinavé peníze (také se dozvídá, že učitel, kterého na začátku filmu osvobodil, byl zatčen, protože měl mrtvou holčičku v kufru svého auta).

Mary Ann si nakonec v léčebně prořízne hrdlo střepelem ze zrcadla po tom, co i tam uvidí ve tváři Miltonovy asistentky démona. Nedlouho potom se Lomax dozví, že je Milton ve skutečnosti jeho otcem, kterého nikdy nepoznal.

Lomax, zničený ze smrti své ženy a zdrcený tím, že je Milton jeho otcem, za ním jde s úmyslem ho zastřelit. Milton se mu však jen vysmívá – několikrát mu dal možnost z celé mašinerie odejít, ale Lomax, opilý úspěchem, chtěl jít stále dál. Nakonec mu zjeví, že je samotným Ďáblem (a potvrdí mu, že je také jeho otcem) a že chce, aby se svou nevlastní dcerou zplodil potomka, Antikrista, který ovládne svět. Lomax však využije své svobodné vůle a zastřelí se. Příběh se pak vrací na začátek děje, do času procesu s chlípým učitelem. Lomax se jeho obhajoby vzdá, čímž zvrátí budoucí vývoj.

b) Základní charakteristika Ďábla

- Elegantní, upravený vzhled; dokáže měnit podobu
- Zlo na zemi reprezentuje jeho právnícká firma
- Neporazitelný
- Vševědoucí, všudypřítomný, všemohoucí
- Aristokrat
- Pokušitel, svůdce, našeptávač, rozvraceč
- Sexuálně aktivní, náruživý, prostopášný, vášnivý

c) Podrobnější analýza

- **Jméno**

Jméno Satana v tomto filmu, John Milton, nemá žádné symbolické vyjádření. Snad jedinou zajímavostí je to, že tak byla postava pojmenována podle autora Ztraceného ráje.

Když se ho Lomax na konci filmu zeptá, kdo ve skutečnosti je, Milton mu odvětlí: „*Oh, mám tolik jmen...*“ Načež si Lomax odpoví: „*Satan.*“ A Milton na to „*Říkej mi táto.*“

- **Vzhled**

Satan je i v tomto filmu prezentován jako elegantní muž středního věku (tento věk je mimochodem pro Satana ve filmu nejběžnější). Nosí drahé obleky i boty. Je stále upravený. Jen ve scéně, kdy Lomaxovi začíná odhalovat svou pravou totožnost, se stává postupně stále více rozčuchaným, zpoceným, zkrátka naopak neupraveným. V tuto chvíli dává rozvolněností najevo svou nespoutanost a volnost.

Příští výstřižek z filmu ukazuje Miliona jako elegantního muže ve své stroze zařízené kanceláři. Ten další pak postihuje Miliona při ohnivém proslovu o svých plánech, o Bohu. Tady je právě znát jeho rozvolněnost, nejen v oblékání, ale i ve ztrátě tváře vždy se kontrolujícího muže.

Příloha č. 35: Elegantní Milton (obrázek)

Příloha č. 36: Miltonův proslov (obrázek)

Nejzajímavějším momentem, týkajícím se Miltonova, vzhledu je jeho závěrečná dvojstupňová proměna. Když se Lomax zastřelí, Miltonovi se začínají hroutit plány a s křikem se na kratičký moment změní nejprve v jakousi démonickou postavu, potom se změní v anděla s tváří Lomaxe. Pravděpodobně je to zase odkaz na Ďáblovu andělskou minulost.

Následující výstřižek znázorňuje Miltonovu první krátkou proměnu v démonickou bytost. Zajímavé je, že je tato bytost modrá. Hned potom následuje obrázek, na kterém je Milton proměněný v anděla.

Příloha č. 37: Démonický Milton (obrázek)

Příloha č. 38: Milton jako anděl (obrázek)

V jednu chvíli si Lomax všimne, že Milton nosí na muže dost vysoké podpatky. Ty podle mě symbolizují d'ábelská kopyta.

Když začne Lomaxovi stoupat sebevědomí, Milton mu promlouvá do duše a radí mu, že se musí držet při zemi a upozorňuje na svou nenápadnost se slovy: „*Neřekl byste do mě, že jsem vládce vesmíru!*“ Co do svého vzhledu, na okázalost si tedy nepotrpí. To samé však nelze říct o jeho bydlišti.

- **Místo pobytu**

Milton bydlí v posledním patře svého „rodinného domu“, do kterého také ubytoval své nejlepší zaměstnance. Jeho část mrakodrapu je věžovitá, svým tvarem navíc připomíná babylonskou věž (zikkurat). Babylonská věž symbolizuje pýchu a nadutost. Navíc je s ní spjat i příběh lidí, kteří se chtěli její stavbou dostat až do nebe k Bohu, což právě Hebrejci považovali od Babyloňanů za domýšlivé.⁸⁷

Miltonova kancelář, umístěná ve velmi vysokém patře mrakodrapu, je pak velmi strohá. Téměř žádný nábytek, šedé betonové stěny. Jedinou „živou“ věcí je tam hořící oheň v krbu. Oheň tu opět připomíná peklo, dále energii, živelnost, nespoutanost. Zajímavé na této kanceláři je však její venkovní futuristická terasa. Na této terase dominuje voda. Voda, které bylo určeno být dole na zemi, je tady vyzdvihnuta do oblak. Milton tím dává najevo svou moc a všemohoucnost.

Na příštím výstřižku je zachycen Miltonův „rodinný dům“.

⁸⁷ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004. s. 195.

Příloha č. 39: Miltonovo sídlo (obrázek)

Byt má těžkopádně zařízený, je v něm také hodně uměleckých kousků. Nejnápadnější je velká plastika za jeho pracovním stolem, která navíc v závěru filmu „oživne“. Jak ve svém bytě, tak i ve své kanceláři má Milton krb s hořícím ohněm. Ve svém bytě má navíc množství sloupů, jejichž symboliku už jsem vysvětlila u rozboru filmu *The Witches of Eastwick*.

Na tomto obrázku je vidět Miltonův byt se sloupy, krbem, plastikou za stolem i těžkopádným, svým způsobem „zámeckým“ nábytkem.

Příloha č. 40: Miltonův byt (obrázek)

Na následujícím obrázku je potom terasa Miltonovy kanceláře.

Příloha č. 41: Miltonova terasa (obrázek)

- **Povaha, vlastnosti**

Podobně jako Van Horne v *The Witches of Eastwick* si i tento Ďábel, Milton, dokáže užívat života. Plnými doušky si užívá městského života. Pořádá okázalé večírky, kam zve spoustu žen, na nejrůznější oslavy i často chodí, opět v doprovodu žen. O Miltonovi můžeme bez nadsázky říct, že je „lvem salónů“.

Milton je také sprostý, otevřený a má černý smysl pro humor.

Stejně jako Van Horne je také velmi vášnivý. To se odráží nejen v jeho barvitém sexuálním životě (to však můžeme jen odvozovat z kontextu, stejně jako u Van Hornea zde Ďáblův sex není prvoplánově zobrazen). Je tu například i scéna, kdy jdou Milton a Lomax na jakousi večeři, která se změní ve veselý večer, kdy Milton vášnivě tančí tanec flamenco, pro které je vášně tanečníka stěžejní. Svou horlivost projeví také při závěrečném proslovu.

Milton se také ukáže jako velmi schopný rozvraceč. Zničil manželství Lomaxe a jeho ženy, jejich vztah byl dokonce ukončen smrtí Mary Ann. Milton však k odcizení Mary Ann a Lomaxe neužívá jen vlastních schopností, ale využívá k tomu své démonické pomocníky, respektive pomocnice. Manželky dalších pracovníků Miltonovy firmy, kteří také bydlí v jejich společném domě, se aktivně snaží Mary Ann od jejího manžela oddělit, což se jim také podaří. (Milton naproti tomu působí na Lomaxe). Právě ve tváři této jedné „přítelkyně“ poprvé Mary Ann spatří démona, uvidí tedy její pravou identitu. Tak Milton zprostředkovaně působí na její psychiku. Zařídí i to, aby byla Mary Ann svědkyní vraždy, což její narušenou mysl ještě více rozvrátí. Milton tedy nerozvrací jen manželství hlavního hrdiny, ale i psychiku jeho ženy.

Důležitým Miltonovým rysem je jeho pokušitelství. Celý příběh spočívá v tom, že Dábel nabízí Lomaxovi stále větší úspěchy na úkor jeho štěstí v osobním životě. Vždy mu dá ovšem na výběr, Lomax má stále svobodnou vůli. Kdykoliv se může rozhodnout vrátit se do starých kolejí. Dábel mu dokonce tuto možnost několikrát i doslova nabízí (když je jeho žena nemocná, říká mu, že jestli miluje svou ženu, případ nechá, že to každý pochopí; když je Lomax po zjištění, že je jeho klient za trojnásobnou vraždu zodpovědný, rozčilený, říká mu Dábel, že je možná čas prohrát). Lomax však vždy volí cestu úspěchu, protože jakkoliv mu Dábel může nabízet únik, zároveň ho ale opíjí slávou, zdarem a rostoucím sebevědomím. Ke konci filmu, když po Lomaxovi chce, aby po něm převzal velkou firmu a aby zplodil dítě se svou nevlastní sestrou, nabízí mu na oplátku úplně všechno, co si bude Lomax přát. Scéna má charakter přímo Ježíšových pokušení na poušti. Při svých pokušeních pak Dábel vychází z toho, k čemu je ten který člověk náchylný. V případě Lomaxe to byla sebeláska.

Milton, už jako přiznaný Dábel, o sobě také říká, že je humanista. „*Možná ten poslední humanista na zemi.*“ Má tím namysli, že na rozdíl od Boha, má lidi rád i přes jejich nedostatky, navzdory jejich hříchům.

- **Moc, její působení a směřování**

Đáblu v tomto filmu symbolizuje jeho monstrózní firma. Nejenže je veliká, má pobočky po celém světě, ale zastupuje vrahy. Dále poskytuje služby obchodníkům se zbraněmi, drogami, pere špinavé peníze apod. Miltonova firma tedy vlastně podporuje zlo na zemi. Skrze právníky, „*novodobé kněží*“, chce ovládnout svět. Tím, že bude pomáhat na svobodu vrahům, zlodějům apod. zaplaví svět zlem.

Đábel je v tomto filmu vševědoucí, všemohoucný, všudypřítomný.

Vševědoucnost prokáže například při cestě metrem, kdy jemu i Lomaxovi začne vyhrožovat ozbrojený muž. Milton mu začne španělsky říkat, že by měl jít radši domů, že ho právě podvádí žena. Své tvrzení dokáže podpořit detailním popisem mužovy oblíbené deky. Kromě španělštiny Milton pak ve filmu hovoří i rusky, latinsky, italsky, japonsky, čínsky.

Všemohoucnost ukazuje například ve chvíli, kdy vylidní celé město New York. Také když nabízí Lomaxovi, vše, co si bude přát. Znamená to, že je schopný to splnit. Jeho moc omezuje pouze lidská svobodná vůle. Když ho Lomax obviní ze všeho, co se stalo Mary Ann a obviní ho i z toho, že řídil celý jeho dosavadní život, Milton mu řekne, že on jen připravuje scénu, ale že za nitky už tahají samotní lidé (nicméně je Milton může postrčit tím směrem, kterým chce). Svou moc dokazuje také tehdy, když po Lomaxově sebevraždě vrátí čas na začátek

příběhu. To udělá proto, že se nechce vzdát svého plánu. Lomax pak sice od případu chlívneho učitele odstoupí, ale hned v zápětí se nechá Ďáblem, který si změnil podobu, přemluvit k jiné cestě úspěchu. Nechá se zlákat vidinou mediální slávy. Poslední scénou filmu pak je, když se Lomax po domluvě s „novinářem“ rozloučí, ten se změní v Ďábla (Miltona) a řekne: „*Ješitnost, určitě můj nejoblíbenější hřích.*“ Ďábel tedy Lomaxe opět lapí a navíc pomocí stejného hřichu, jako před tím. Ďábel tím dává najevo, že ho nelze porazit.

Svou neporazitelnost projevuje i mnohem prozaičtějším způsobem, když ho Lomax trefí několika kulkami z revolveru a na Miltona to nemá žádný účinek.

Všudypřítomnost se projevuje ve chvíli, kdy je Milton u soudu společně s Lomaxem a ve stejnou chvíli pak u Lomaxe doma souloží s jeho ženou. Dalším znakem omnipresence je Ďáblovo sledování Lomaxova života od jeho úplného počátku.

Kromě toho, že umí Milton měnit svou podobu, umí měnit také svůj hlas. Během filmu mluví hlasem Lomaxe, ale třeba také zpívá jako Frank Sinatra.

Svou moc pak Milton nesměruje pouze k Lomaxovi. Skrze své pomocníky ovlivňuje i jeho ženu, jak jsem popsala výše. Potom také nechá bezdomovci ubít svého zaměstnance, který chtěl na veřejnost vyjít s nekalými praktikami Miltonovy firmy. Také to zařídil tak, aby svědkyní vraždy byla Mary Ann, Lomaxova žena. Oboje to ale zase směruje k Lomaxovi samotnému. Ďábel se chce Mary Ann zbavit (psychicky jí zdiskreditovat), aby se od ní Lomax odpoutal a nic mu nebránilo ve spojení se svou nevlastní sestrou.

- **Další symboly**

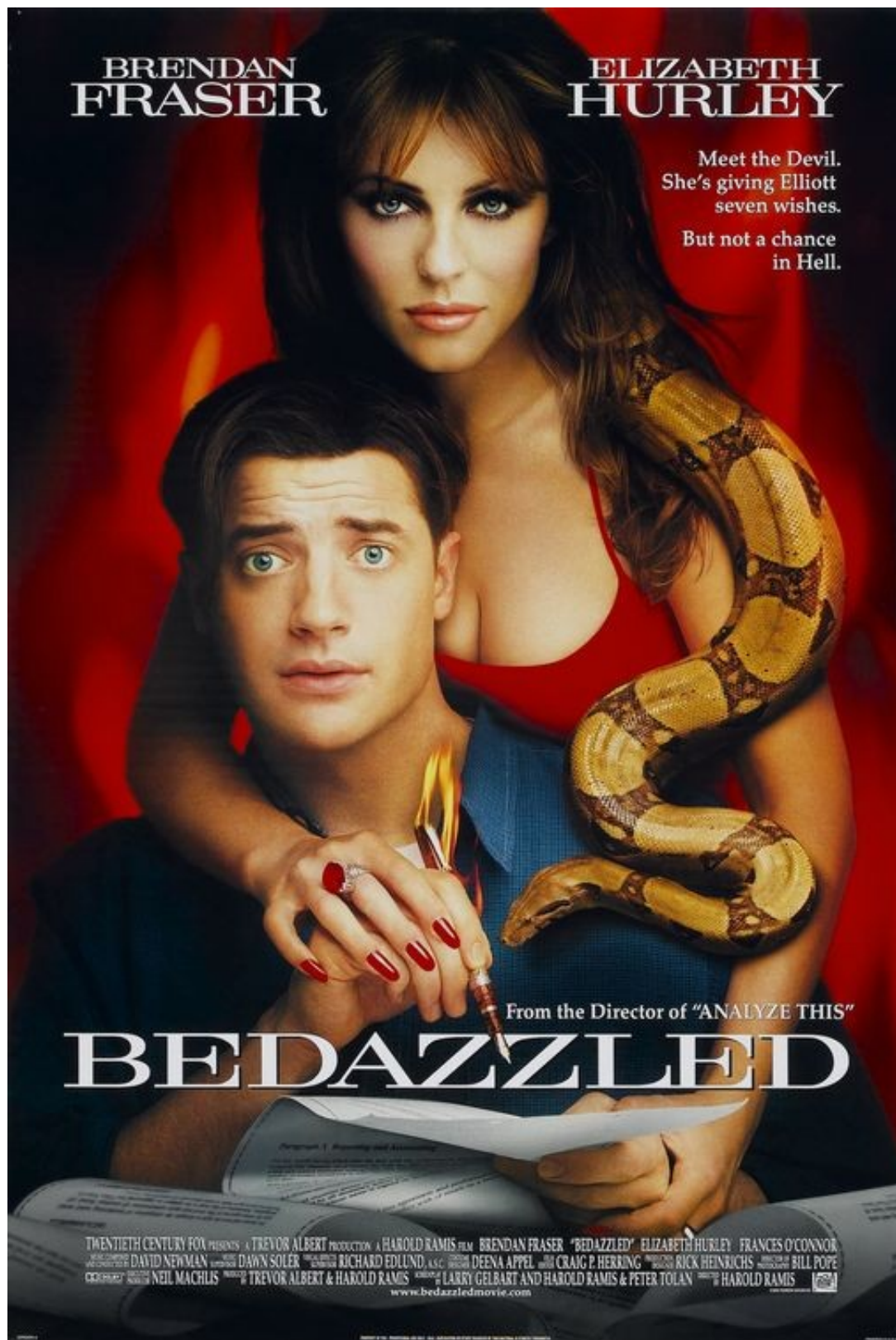
Podobně jako tomu bylo u Van Hornea i Louis Cyphrea, také John Milton během filmu vstoupí do kostela. Je to ve chvíli, kdy Lomaxovi, ale i divákovi, začíná docházet, kdo Milton ve skutečnosti je. Milton se v kostele nejprve vyzývavě podívá na malby andělů, potom namočí prst přímo do svěcené vody, která se začne vařit. Miltonovi to však žádné potíže nedělá. To je naprosto odlišný moment snad od všech známých filmů, kde démoni vystupují. Všude jinde působí totiž svěcená voda démonům bolest.

- **Shrnutí**

John Milton je jakýmsi spojením Daryla Van Hornea a Louis Cyphrea. S Van Hornem má společnou vášeň, pokušitelství a rozvracečství, se Cyphrem pak vystupování, neporazitelnost a zřejmý odkaz na Lucifera.

4.1.4 Bedazzled

Příloha č. 42: Filmový plakát Bedazzled (obrázek)

Zdroj: IMP Awards. Movie Poster Gallery. Bedazzled. [online]. b.d.[cit. 2011-05-10-].

Dostupné na WWW: <http://www.impawards.com/2000/bedazzled.html>.

a) Základní informace

- **Žánrové zařazení:** Fantasy / Komédie / Romantický
- **Země a rok vzniku:** USA, 2000
- **Režie:** Harold Ramis
- **Hudba:** David Newman
- **Hrají:** Brendan Fraser, Elizabeth Hurley, Frances O'Connor, Miriam Shor, Orlando Jones, Paul Adelstein, Toby Huss, Gabriel Casseus a další
- **Průběžné hodnocení filmu uživateli CSFD.cz:** 67%
- **Oficiální text distributora:**

„Sám Ďábel (Liz Hurley) si najde Elliota Richardse (Brendan Fraser), lehce přihlouplého dobráka, zamilovaného do své kolegyně Alison Gardnerové (Frances O'Connor). Aby získal její srdce, podepíše Elliot s krásnou d'áblicí smlouvu - splnění sedmi přání výměnou za jeho duši. Jak se ovšem ukáže, d'áblice, která je stále o krok před Elliotem, bujaře mu servírujíc jeho tužby, má poněkud zlomyslný smysl pro humor, a tak vrací svého "klienta" každým z jeho nových životů do živoucího pekla. A tak je Elliot pořád blíž a blíž peklu skutečnému, věčnému...“⁸⁸

- **Obsah:**

Elliot Richards je průměrný mladý muž, s průměrnou prací, s nijak zajímavým životem. Nemá žádnou přítelkyni. Alespoň se urputně snaží zapůsobit na své kolegy v práci, ovšem nepříliš úspěšně. Je však zamilovaný do své další kolegyně, která o jeho existenci nemá sebemenší potuchy. Jednou, když se snaží se svou vysněnou láskou zapříst rozhovor v baru, ale žena klidně odejde, Elliot řekne: „*Oh bože, dal bych cokoliv, abych měl tu dívku ve svém životě.*“ Bezprostředně po tomto výroku ho k sobě trikem přivábí velmi přitažlivá svůdná žena, která se později představí jako samotný Ďábel. Za jeho duši mu nabízí sedm splněných přání. Elliota je nejprve nutné přesvědčit o pravosti jejího tvrzení, ale po nějaké době svou duši opravdu zaprodá. Následuje hra Ďábla s životem napáleného Elliota. Ďábel totiž při plnění přání dělá vše proto, aby Elliot nebyl spokojený. Využívá všech nepřesností

---

⁸⁸ Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *Smlouva s ďáblem*. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10-]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/7567-smlouva-s-dablem/>.

ve vyslovených přání k tomu, aby splněné přání nikdy nevedlo k jeho štěstí. Všechna přání se pak točí okolo Elliotovy vyvolené (aby ho milovala, aby za něj byla vdaná apod.). Postupně si začne přát i věci týkající se jeho osoby tak, aby k sobě kolegyni v nové realitě přivábil (přeje si být chytrý, zábavný, emotivní, oblíbený, bohatý apod.). Jak už bylo řečeno, Dábel dělá Elliotovi ze života peklo. Když Elliot není se splněným přáním spokojený, novou realitu může zrušit a přát si přání další. Tím, že to však dělá až nepřiměřeně často, se stále rychleji blíží k naplnění smlouvy, tedy ke strávení věčnosti v pekelném ohni. Když zbývá Elliotovi poslední přání, odmítne si ho přát. Dábel ho však jistými donucovacími technikami (metoda zastrašení) k tomu donutí. Elliot si nakonec přeje, aby byla jeho tajná láska šťastná, čímž se sám zachrání. Ve smlouvě s Dáblem je totiž malinkým písmem uvedena možnost spasení nesobeckým skutkem. Elliot tedy nakonec do Pekla nemusí, navíc se z něj stává sebevědomý muž, který si vlastními silami dokáže zařídit život podle svých představ.

b) Základní charakteristika Dábla

- Mladá, přitažlivá, stále upravená svůdná žena s rudými nehty a rudým oblečením
- Zlomyslná, domýšlivá, marnivá
- Manipulativní
- Našeptávač, pokušitel, svůdce
- Všemohoucí, vševědoucí, sama soudí zatracené, koná světové zlo
- Celkem okázalé vystupování

c) Podrobnější analýza

- **Jméno**

Dábel v tomto filmu civilní jméno nemá. Takto se svému budoucímu klientovi představuje „*Já jsem Dábel, Satan, Lucifer, Belzebub, Princ temnot. Tedy vlastně Princezna.*“ Užije přitom tedy nám už známá jména pro Dábla.

- **Vzhled**

Na rozdíl od všech ostatních sledovaných filmů je zde Dáblem žena. Navíc žena krásná, svůdná, přitažlivá. Její přitažlivost zde funguje k přivábení nového klienta, tedy Elliota. Ve

filmu zazněla anglická slovní hříčka, když Elliot říká Dáblici, že je „hot“, tedy přitažlivá. Ona mu na to odpoví, že nemá ani ponětí. Anglické slovo „hot“ totiž také znamená horký, ostrý, pálivý. Je vždy upravená. Ve chvíli, kdy jedná s Elliotem jako Dábel, nosí až na jednu výjimku, kdy je v černém, pokaždé rudé šaty. Má také rudé nehty. To samozřejmě odkazuje k tradiční barvě při zobrazování Dábla tak, jak jsem to popsala už dříve.

Mimo svou lidskou podobu má tato Dáblice i podobu pekelnou, kterou ukazuje ve chvíli, kdy Elliot odmítá vyslovit poslední přání. V pekelné podobě má už nepohlavní Dábel velké rohy, ocas, rozlehlá netopýří křídla, dlouhé drápy, svítící žluté oči, bradku, špičaté uši i zuby a v ruce drží vidle. Je velmi vysoký a má rudočernou barvu. Až na to, že jsou rohy velké, je zde Dábel vesměs zobrazen po satyrském vzoru, navíc je ještě červený.

Na prvním výstřižku je Dábel v lidské podobě, svůdně ležící na svém autě. Na druhém je potom zuřící Dábel ve své pekelné podobě.

Příloha č. 43: Dábel v lidské podobě (obrázek)

Příloha č. 44: Dábel ve své pekelné podobě (obrázek)

- **Místo pobytu**

Ve filmu můžeme vidět pouze kancelář Ďábla, která je umístěna do nočního klubu, který Satan vlastní (a který je doslova semeništěm hříchu). V kanceláři je mnoho špičatých objektů, jednoduše tedy symbolizují rohy, bodce (takže d'ábelské rohy a přeneseně potom utrpení v pekle). Tyto objekty (jako třeba nohy stolu, těžítka, vázy apod.) jsou navíc samé Jehlany, tedy tělesa, která tvoří trojúhelníky. Trojúhelník symbolizuje moc.⁸⁹ V kanceláři jsou také červené růže. Kromě toho, že jsou červené (symboliku této barvy už známe), mají růže také trny⁹⁰, zase tedy špičky. Navíc jsou trny vybaveny mnohé rostliny z teplých oblastí. Proto se trn také spojuje s ohněm.⁹¹

Důležitou součástí vybavení kanceláře jsou červená jablka. Jablka v celém filmu symbolizují pokušení, kterému vystavil Ďábel v Edenu Adama a Evu. Vždy, když Ďábel svádí k něčemu nesprávnému, jsou v záběru i tato jablka (nesvádí přitom jen hlavního hrdinu).

Jablka jsou navíc pod obrazem, na kterém právě Ďábel v lidské podobě ze stromu nabízí Adamovi a Evě jablko.

V kanceláři jsou také stolní lampy, které mají místo podstavce svíjející se hady. Jak už víme, had se stal nepostradatelným symbolem nejrůznějších d'áblů a démonů (připomínám, že hady byli například perský Ahriman, hebrejský Leviatan, egyptský Apopi nebo aztécký Quetzalcoatl, s hady byli zobrazováni i satyrové). Had má mimořádně rozsáhlou a různorodou symboliku, ale v západním církevním umění je primárně symbolem zla. Ve Starém zákoně je had popisován jako neobyčejně lstivé a zákeřné zvíře.⁹² Příběh hada, jak se snaží svést Evu v Edenu, byl pravděpodobně hebrejským varováním před různými kulty plodnosti ze Středomoří a Středního východu, v nichž se používali posvátní hadi jako falické symboly. Na obrazech o ukřižování symbolizuje had u paty kříže, nebo ovitý kolem něj prvotní hřích.⁹³ V tomto filmu má tedy had podobnou symboliku jako jablka, odkazuje na pokušení. S hadem ovitým kolem krku a jablkem v ruce pak Ďáblice ve chvíli, kdy se Elliota snaží přemluvit k podepsání smlouvy, říká: „*Vypadám snad jako někdo, kdo tě chce oklamat?*“ V několika momentech filmu je pak had zastoupen alespoň hadím vzorem na oblečení.

---

⁸⁹ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004. s. 90.

⁹⁰ V této souvislosti nemůžu nezmínit česko-francouzský animovaný film *Stvoření světa* z roku 1957. Když zde Bůh tvoří svět, malí čerti přidávají na nejrůznější stvořené bytosti nebo rostliny také své odkazy. Zvířatům přidávají rohy a například různým právě trny.

⁹¹ KENNER, T.A. *Symboly a jejich skrytý význam*. Metafora. Praha 2007. s. 154.

⁹² ROYT, Jan. ŠEDINOVÁ, Hana. *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Mladá fronta. Praha 1998. s.137.

⁹³ Ibid. s. 155.

Na prvním následujícím filmovém výstřižku je Dáblova kancelář, kde jasně vidíme všudypřítomné špice, jablka i zmíněný obraz. Na tom dalším je pak vidět velký billboard, před kterým Dábel přemlouvá Elliota k podepsání smlouvy. Slibuje mu vše, co si jen bude přát, vše, o čem kdy snil. Na billboardu je vyfocená žena v hadím oblečení, v ruce má jablko a fotka je doprovázena textem „*In your dreams,*“ tedy „*Ve tvých snech.*“

Příloha č.45: Dáblova kancelář (obrázek)

Příloha č.46: Billboard s novodobým hadem (obrázek)

- **Povaha, vlastnosti**

Dábel má zde několik hlavních rysů. Tím nejvýraznějším je d'ábelská zlomyslnost při plnění Elliotových přání. Dábel zde využívá všech dvojznačných, nevyslovených nebo neupřesněných požadavků. Například hned při prvním přání, kdy si Elliot přeje být bohatý, mocný a ženatý se svou láskou. Skončí jako narkobaron kdesi v jižní Americe, je sice ženatý

s vyvolenou Alison, ta ho však nemiluje a podvádí ho s učitelem angličtiny. Nebo když si Elliot přeje být zábavný, chytrý, sečtělý, empatický a ve společnosti oblíbený, učiní ho Ďábel gayem.

Po každém nepodařeném přání pak s Elliotem konzultuje jeho nedostatky, přičemž dává najevo, že si nedostatků byla předem vědoma, svou d'ábelskost tedy v žádném případě neskrývá, naopak jí dává na odiv. Při těchto rozhovorech pak Elliota nenápadně navádí k přání dalšímu, když mu našeptává, čím by své tužby mohl vylepšit. Každé vylepšení však provede opět tak, aby celkově přání nevyhovovalo. Navíc, když už to vypadá, že i přes Ďáblův snahu se nová realita vyvíjí dobře, Satan osobně zasáhne, aby situaci zhoršil. Tento rys zlomyslného humoru, lstivého šprýmařství je vlastní starogermánskému bohu Lokimu.

Dalším Ďáblovým povahovým rysem je manipulativnost. Kromě toho, že Elliota nenápadně tlačí do dalších přání už předem odsouzených k neúspěchu, s ním také manipuluje pomocí citů. Když se například Elliot zlobí, že mu Ďábel všechna přání systematicky kazí, žena se rozpláče a říká, že se přitom tak moc snaží být perfektní, ale že prostě není tak dokonalá jako Bůh, že je na ní přesto vyvíjen obrovský tlak, pod kterým se hroutí. Slzy na Elliota zapůsobí téměř okamžitě, začne se jí ještě omlouvat a lichotit jí. Vzápětí vyjde najevo, že byl pláč předstíraný.

Své přesvědčovací schopnosti prokáže také při počátečním přemlouvání Elliota k podepsání smlouvy. Ví přesně, co mu má říct, co na něj platí.

Ďábel je tu také marnivý. Dokonce říká Elliotovi, že se mu chce líbit. A je jasné, že se líbí i sama sobě. Svou domýšlivost prokazuje například ve chvíli, kdy Elliotovi říká, že při setkání s ní, chce každý vědět, zda existuje Bůh. Dodává potom: „*Jakoby nestačilo, že se právě setkali s Ďáblem.*“ Z této věty také zaznívá trocha žárlivosti vůči Bohu.

Satan zde vystupuje jako zdatný našeptávač, pokušitel a svůdce. Kromě špatných rad, co dává samotnému Elliotovi, se objevuje například jako učitelka v chlapecké třídě, kde žáky nabádá k tomu, aby se neučili, neplnili domácí úkoly a čas trávili raději při hraní počítačových her. Při této příležitosti pak na stole opět leží hromádka jablek.

Důležité je také říci, že Satan zde není vyloženě zlý. Je to samozřejmě také dáno žánrovým zařazením filmu, kam by se ultimátně zlá postava nehodila. Ďábel zde dává Elliotovi šanci ke spáse a nezlobí se, když ji nevědomky využije. Možná mu k tomuto rozhodnutí dokonce i dopomůže, to není z děje úplně jasné. Nicméně jasné je, že zlo ve výsledku spolupracuje s dobrem a je jen na člověku samotném, jakou cestu si vybere. Zlo i dobro jen připravují možnosti: „*Podívej Eliote, řeknu ti jedno tajemství. Celá ta záležitost s*

dobrem a zlem, víš, jako On a já, není v tom takový rozdíl. Nebe a Peklo nemusíš vlastně hledat. Jsou tady na zemi. A jsi to ty, kdo si vybírá. A zdá se, že ty sis už vybral."

- **Moc, její působení a směřování**

Ďábel zde svou moc směřuje primárně k hlavní postavě filmu, ale z různých vět a činů se také dozvídáme, že působí zlo na celém světě. Často je to v době, kdy se nespokojený Elliot vrátí z nepovedené nové reality. Jednou je tu Ďábel převlečený za už zmíněnou učitelku, jindy vystupuje třeba jako zdravotní sestřička, která pacientům podává místo léků cukrovinky. Nebo se tu objevuje jako policistka, která jednak posouvá parkovací hodiny u jednotlivých aut, aby jim mohla napsat pokutu, jednak přepíná všechny semaforey na zelenou, takže pak dochází k hromadné autonehodě (což Ďábla potěší). Pohrává si tedy i s osudy ostatních lidí.

Také mluví o tom, že osobně soudí hříšníky: „*Mám ještě něco na práci, odsoudit nějaké lidi k věčnému mučení v ohni.*“ Dále je zodpovědný i za nejrůznější katastrofy, což vyplývá z věty: „*Honem, za 8 minut mám zemětřesení v Chile.*“

O Ďábově všemohoucnosti tu vypovídá hlavně fakt, že dovede měnit celou realitu. Sám říká, že může dát Elliotovi cokoli, po čem kdy toužil. Dále zvládne zapálit oheň pouhou myšlenkou, dokáže měnit hlas, může být neviditelný (a může učinit neviditelného i Elliota), dokáže také vstoupit na monitor Elliotova počítače, aniž by ho někdo další viděl.

Vševědoucnost dokazuje ve chvíli, kdy přemlouvá Elliota k podpisu smlouvy a mluví o jeho soukromí, o jeho vnitřních pocitech a o jeho problémech.

- **Další symboly**

Ve chvíli, kdy Elliot není spokojen s novou realitou, musí vytočit číslo pageru Ďábla, který ho přivolá zpět do této reality. To číslo je 666. Toto číslo je považováno za číslo samotného Ďábla. Tato představa vychází z Bible, ze Zjevení Janova.⁹⁴ Verše mohou být a jsou vykládány mnoha způsoby. Někteří v nich vidí odkaz na římského císaře Nerona, který je dnes obecně známý především díky pobuřujícím činům jako byly vražda vlastní matky nebo tím, že měl údajně zapálit Řím. Ze zavinění požáru byli Neronem obviněni křesťané.

---

⁹⁴ Zj 13,16-18: „*A nutí všechny, malé i velké, bohaté i chudé, svobodné i otroky, aby měli na pravé ruce nebo na čele cejch, aby nemohl kupovat ani prodávat, kdo není označen jménem té šelmy nebo číslicí jejího jména. To je třeba pochopit: kdo má rozum, ať sečte číslice té šelmy. To číslo označuje člověka, a je to číslo šest set sedesát šest.*“

Číslo 666 je pak součtem znaků hebrejského jména tohoto císaře.⁹⁵ Číslo má Dábel také vytetované dole na zádech.

To, že je přání sedm, patrně odkazuje na sedm smrtelných hříchů, kterých se všechna přání také většinou nějakým způsobem týkají.

Když to vypadá, že přeci jen půjde jedno přání podle plánů Elliota a zrovna se chystá políbit vyvolenou Alison, vyruší je dva dobrmané, které na vodítku vede Dábel: „*Promiňte, jsou to takoví malí d'áblové...*“ Tato psí rasa, dobrmané, jsou často spojováni s Dáblem. Pravděpodobně je to jejich špičatýma ušima, které evokují rohy, potom také jejich bojovnou povahou.

Dábel zde řídí černé auto Lamborghini Diablo. Na poznávací značce má pak napsáno „*Bad 1*“, slovy „*Bad one*“, tedy „*Ta špatná*“. Nápis „*Bad*“ má i na jednom tričku.

V jednu chvíli Dábel řekne, že tomu 16. října bude 6000 let, co tuhle činnost dělá. Toto tvrzení vychází z výpočtu Arcibiskupa Jamese Usshera, který podle Bible spočetl datum stvoření světa na 23. říjen roku 4004 př.n.l. Z toho lze pak vyvodit, že Adam a Eva byli vyhnáni z Ráje v pondělí, 10. listopadu..⁹⁶

Ve filmu je znázorněno také peklo. Je tradičně pod zemí, plné ohně a nehostinných skal.

Zajímavé také je, že když Dábel probírá s Elliotem smlouvu, svou smluvní stranu představuje takto: „*Já, Dábel, nezisková organizace se zastoupením v Očistci, Pekle a Los Angeles, ti splním sedm přání, které můžeš využít jak je libo.*“ Touto větou vlastně z Dábla dělá obvyklou smluvní stranu s obchodními zájmy, veškerá náboženská jde stranou.

• Shrnutí

Tento film je jediným z mnou vybraných filmů, kde je Dáblem žena. Podobně jako Van Horne v *The Witches of Eastwick* tu Dábel využívá svou přitažlivost a vmlouvavost k ovlivnění života hlavní postavy. Satan tu opět vystupuje jako našeptávač, svůdce a pokušitel. Ve své pekelné podobě se tvůrci pravděpodobně inspirovali klasickým zobrazením Dábla satyrského typu. Ve filmu je hojně užíváno symboliky červené barvy, nejrůznějších hrotů, jablek a hada. V tomto filmu není Dábel neporazitelný.

---

⁹⁵ Web o čísle 666. *666 - číslo d'ábla nebo pověry?* [online]. b.d. [cit. 2011-07-05-]. Dostupné na WWW: <http://www.666.123abc.cz/>.

⁹⁶ Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *Smlouva s d'áblem.* [online]. b.d. [cit. 2011-07-05-]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/7567-smlouva-s-dablem/zajimavosti/>.

4.1.5 Constantine

Na konec této části ještě okrajově zmíním americký film *Constantine* (2005, režie Francis Lawrence, žánrové zařazení – horor, thriller, fantasy).

John Constantine je mladý muž, který má už od dětství schopnost vidět nadpozemské bytosti (anděly, démony apod.). V mládí pod takovým tlakem spáchal sebevraždu, ale řízením osudu byl navrácen zpět do života. Protože však ví, že kvůli sebevraždě ho po smrti čeká jen peklo, které navíc důvěrně zná, snaží se spasit alespoň celoživotním bojem proti démonickým silám zde na zemi. Jinými slovy se věnuje exorcismu. Jednou zjistí, že se Satanův syn snaží prolomit bariéru mezi dimenzí pekla a dimenzí lidskou, pozemskou. Chce proniknout na zemi a nastolit tu svou vládu. Constantine se proti tomu samozřejmě rozhodne bojovat. Nakonec se mu zjeví samotný Satan, který mu ve výsledku pomůže svého syna poslat zpět do pekla, protože na synově pozemské nadvládě nemá žádný zájem. Naopak, omezilo by to totiž jeho moc v pekle.

Ačkoliv tento film obecně pojednává o pekle a o démonických bytostech tady na zemi, Satan se v ději zjeví jen jednou, na úplném konci filmu. Není proto nutné (a ani snad možné) film analyzovat způsobem, jako filmy předešlé. Ve zkratce popíšu jen Satanův vzhled, některé povahové rysy a další dva pro nás zajímavé momenty filmu.

Đábel je zde zobrazen jako modrooký muž s blond vlasy v bílém obleku, který má lehce načervenalé oči, uhrančivý pohled a chodí bos. Světlou, černě tetovanou kůží, mu na obličejí prosvítají černé žíly, ve kterých, jak bychom mohli říct, proudí zlo. Když se Satan zjevuje, přichází shora, tedy ne zesponu, jak bychom předpokládali. Během jeho příchodu mu také z bosých nohou odkapává černota, tedy opět ono zlo. Tento způsob zobrazení se tak naprosto liší od všech dosavadních, které jsem tu zatím popsala.

Jeho chování je však stejně elegantní a vznešené, jako například u Louise Cyphrea v *Angel Heart*. Na druhou stranu se chová trochu jako blázen (má přehnanou mimiku, zvláštní pohyby a zvláštně se vyjadřuje). V tomto filmu je Satan opravdu velmi zlý. Je také ironický a ve svém chování postrádá jakékoli záchvěvy lidskosti.

V závěru snímku, ve chvíli, kdy je jasné, že v boji o zemi prohrává, Constantine znovu spáchá sebevraždu. Podřeže si žíly, protože ví, že si pro něj Satan přijde osobně a může vyřešit nastalý problém s vlastním synem. Tak se také opravdu stane, pro jeho duši si přijde samotný Lucifer, Pán pekla. Je to jednak proto, že mladý Constantine po spáchané sebevraždě už v pekle dvě minuty byl, ale pak znovu oživil a z pekla tak vlastně vyvázl. Potom už celých

dvacet let posílá demony ze země zpět do pekla, za což je tam velmi nenáviděný a chtěný. Pro Dábla je to vlastně taková „bonusová duše“.

Když Lucifer na Constantinovo upozornění pošle svého syna zpět do pekla, ptá se, co za to bude Constantine chtít (předpokládá prodloužení života, odklad pobytu v pekle). Constantine mu okamžitě nabízí svou duši výměnou za duši zemřelé sestry jeho klientky. Tím se však paradoxně spasil (sebeobětování) a přímo před Dáblem putuje místo do pekla do nebe. To se Dáblovi nelíbí, Constantina znovu oživí a navíc ho uzdraví z rakoviny plic. Dává mu tak šanci na dlouhý život, ve kterém bude mít spoustu prostoru pro nové hříchy, kvůli kterým přeci jen skončí v pekle. Dábel mu poskytne možnost, aby dokázal, že jeho duše opravdu patří Satanovi. Satan se své duše, na kterou tak dlouho čekal, nechce vzdát. Znovu se tu objevuje aspekt Dáblovy neporazitelnosti.

Při příchodu Lucifera se na zemi na chvíli zastaví čas. Lucifer má také schopnost pouhou myslí rozrazit sklo.

Kromě Satana samotného ve filmu vystupuje celá řada nejrůznějších démonů, například Balthazar, jehož znamením jsou mouchy. Symboliku much jako d'ábelských zvířat už také známe.

Podobně jako ve filmu *Bedazzled* tu existuje dohodnutá rovnováha mezi dobrem a zlem. Na zemi jsou pouze našeptávači, kteří lidi ponoukají jak k dobru, tak ke zlu. Je to taková sázka mezi Bohem a Satanem, kdo získá víc duší. Konečné rozhodnutí je však opět pouze a jen na lidech.

Na následujícím obrázku je Satan ve svém bílém obleku, jen moment po tom, co svou myslí roztříštil skleněné dveře.

Příloha č. 47: Satan v bílém (obrázek)

4.2 Filmy, kde je Ďábel zobrazen jako zoomorfní bytost

Tento způsob zobrazení nemá ve filmové tvorbě takové hojné zastoupení jako způsoby ostatní.

V této kategorii se budu zabývat těmito filmy:

- *The Devil Rides Out* (v českém překladu většinou jako *Ďábel je naživu*) z roku 1968
- *South Park: Bigger Longer & Uncut* (v českém překladu jako *South Park: Peklo na zemi*) z roku 1999

4.2.1 The Devil Rides Out

Podobně jako film *Constantine* ani tento snímek nenabízí takové možnosti k analýze, jako většina ostatních filmů. Proto ho opět popíšu jen ve zkratce.

Ve Velké Británii film v roce 1968 natočil Terence Fisher podle stejnojmenné románové předlohy Dennise Wheatleyho. Zajímavostí je, že když zkraje 30. let pořizoval Wheatley rešerše pro své prózy na okultní témata, neasistoval mu nikdo jiný než mistr černé magie Aleister Crowley.^{97,98} Také v tomto filmu je pak velmi konkrétní zobrazení technik satanistů. Objevují se zde jasné satanistické symboly, je tu popisován černý sabat, který nakonec můžeme spolu s hrdiny filmu sledovat. Hlavní hrdina filmu, satanista Mocata, je pak vymodelován podle samotného Crowleyho.⁹⁹

Celý příběh má poměrně jednoduchou dějovou zápletku. Vévoda de Richelieu se snaží pomocí bílé magie vysvobodit svého synovce ze spárů satanistické sekty, která ho chce právě do společnosti zasvětit. Film je soubojem bílé magie proti té černé, kterou zastupuje

---

⁹⁷ SCHNEIDER, Steven, Jay. *101 Horror Movies You Must See Before You Die*. Quintessence. London 2009. s. 169.

⁹⁸ Crowley je známý jako „nejzkaženější muž světa“, sám se potom nazýval „Netvorem s číslem 666“. Byl to známý britský okultista, který žil na přelomu 19. a 20. století. Za svůj život podle svých slov vyvolal snad všechny demony. Jeho patrně nejslavnějším magickým rituálem byla evokace démona Choronzona, pána veškeré formy a démona chaosu, kterou provedl v saharské poušti v Alžírsku. Sám prohlašoval, že cílem všech magických rituálů je spojit se se samotným Bohem. Přesto se většinou předpokládá, že Crowley byl černý mág a připisuje se mu veškerá vina za všechno špatné, co s sebou tento titul nese. Nicméně pro taková tvrzení nejsou žádné důkazy, Crowley se ve skutečnosti stavěl proti černé magii. Dalším, zejména pro dobu, kdy Crowley žil, šokujícím aspektem jeho života byl jeho kladný postoj k sexuální magii. Založil také okultní společnost Argentinum. Vypracováno podle: COX, Simon. FOSTER, Mark. *An A to Z of the Occult*. Mainstream Publishing Company. Edinburgh 2007. s. 37- 42.

⁹⁹ SCHNEIDER, Steven, Jay. *101 Horror Movies You Must See Before You Die*. Quintessence. London 2009. s. 169.

už zmíněný Mocata. Mocata je přísluhovačem samotného Satana a v boji mu pomáhají i nadpřirozené bytosti, které mu Satan sám posílá (například obří tarantule nebo Anděl smrti).

Satan osobně se ve filmu objeví pouze dvakrát. Nejprve jako Pán Temnot. Tak se zjeví před Richelieuem a jeho přítelem. Richelieu už předem ví, že do očí Pána Temnot se není radno dívat, protože pak může Satan svou oběť ovládat, což se v zápětí prokáže, když se přítel neudrží a do žlutých očí se podívá. Richelieu pak Pána Temnot zažene pomocí modlitby. Takto zjeveného Ďábla zde představuje afroameričan se žlutýma očima, oblečený jen do červené bederní roušky (svým vzhledem i postojem trochu připomíná „džina z lahve“). To, že je zde takto negativní postava ztvárněna afroameričanem připisují době, kdy film vznikl. Také to mohlo být jednoduše proto, že jeho kůže už tmavá je a nebylo proto nutné vytvářet její temný odstín maskéry na kůži bělocha.

Podruhé se Satan zjeví během sabatu uprostřed lesa. Stane se tak během divokého reje satanistů (který je znázorněn velmi zdrženlivě, což bylo opět dáno dobou) po výkřiku Mocaty „*Bafomet!*“.

Bafomet je symbol satanské kozy, obvykle zobrazovaný jako napůl lidská a napůl kozí postava, nebo jako kozlí hlava, která je situovaná do obráceného pentagramu. Původ slova bafomet je nejasný. Může být zkomoleninou starofrancouzského slova Mahomet (Mohamed).¹⁰⁰ Anglický historik čarodějnictví Montague Summers se pak domnívá, že slovo vzniklo spojením dvou řeckých slov *baphe* a *metis*, znamenajících „přijetí vědění“. Bafomet měl i jiné názvy, jako například mendéská koza, černá koza či jidášská koza. Patrně nejznámější ukázkou Bafometa je kresba od Eliphase Léviho¹⁰¹. Náčrt se jmenuje „Bafomet z Mendesu“. Lévi zkombinoval prvky z obrazu Ďábla na tarotové kartě a kozla uctívaného v antice v egyptském městě Mendes, o kterém se tvrdilo, že měl sexuální poměr se ženami, které ho uctívaly. Církev obdobně tvrdila, že Ďábel obcuje s čarodějnicemi.¹⁰²

Právě touto kresbou se úplně jasně tvůrci filmu inspirovali, když se na sabatu Satan zjevil. Měl totiž podobu napůl kozla a napůl člověka, navíc se zjevil v naprosto stejné pozici, ve které postavu nakreslil Lévi. Zde se Satan nijak neprojevuje.

Následuje filmový výstřížek, na kterém je zjevený Pán Temnot se žlutýma očima.

¹⁰⁰ BARBER, Malcolm. *The New hood. A History of the Order of the Temple*. University Press. Cambridge 1994. s. 321.

¹⁰¹ Francouzského moderního mága Léviho nejvíce proslavilo vzkříšení mrtvého. Prohlašoval, že se mu to podařilo pomocí jím vyvolaného ducha Apollonia z Tyany, který je považován za jednoho z největších mágů všech dob. Léviho kniha *Dogma a rituál vyšší magie* je dílo, kterému je přikládán velký vliv při obrození magie na přelomu 19. a 20. století. V roce 1860 vydal další velmi vlivnou práci *Historie magie*. Alesteir Crowley se narodil ve stejném roce, kdy Lévi zemřel a Crowley se tak prohlašoval za reinkarnaci Léviho. Vypracováno podle: COX, Simon. FOSTER, Mark. *An A to Z of the Occult*. Mainstream Publishing Company. Edinburgh 2007. s. 118- 120.

¹⁰² Mysteria forum. *Baba Jaga, Bafomet, Bludička*. [online]. 23. března 2008 [cit. 2011-07-05-]. Dostupné na WWW: <http://www.carovani.cz/baba-jaga-bafomet-bludi-ka-t1503.html>.

Příloha č. 48: Pán Temnot (obrázek)

Na dalším obrázku je Bafomet tak, jak je zobrazen také na přebalu Satanské bible a jak se také několikrát objevuje ve filmu *The Devil Rides Out*. Ve vnějším kruhu kolem obráceného pentagramu jsou v každém cípu pětiúhelníku zobrazena hebrejská písmena zařikávající Leviatana. V Církvi satanových rituálů (Church of Satan Rituals) je Bafomet pověšen na zdi za oltářem. Bafomet se také může nosit jako přívěsek na krku.¹⁰³

Příloha č. 49: Satanský Bafomet (obrázek)

Zdroj: *Symboly magie. Bafomet*. [online]. 28. ledna 2008 [cit. 2011-07-05-].

Dostupné na WWW: <http://maagie.blog.cz/0801/bafomet>.

---

¹⁰³ Ibid.

Na tomto výstřižku je zmíněná kresba Bafometa od Eliphase Léviho. I tato kresba se ve filmu několikrát objevuje. Kromě pentagramu na čele si můžeme všimnout také hadů v klíně postavy.

Příloha č. 50: Eliphas Lévi – Bafomet (obrázek)

Zdroj: *Mysteria forum. Baba Jaga, Bafomet, Bludička. [online]. 23. března 2008 [cit. 2011-07-05-]. Dostupné na WWW: <http://www.carovani.cz/baba-jaga-bafomet-bludi-ka-t1503.html>.*

A na tomto výstřižku je zachycena scéna, kdy se Satan – zosobněný Bafomet - zjevil přímo během sabatu. Podobnost mezi předchozím obrázkem a podobou Ďábla na tomto výstřižku je zjevná.

Příloha č. 51: Satan na sabatu (obrázek)

Domnívám se, že podoba Bafometa je také inspirována podobou satyrů, jak jsme je mohli vidět na některých obrazech.

4.2.2 South Park: Bigger Longer & Uncut

Příloha č. 52: Filmový plakát South Park: Bigger Longer & Uncut (obrázek)

Zdroj: IMP Awards. Movie Poster Gallery. South Park: Bigger Longer & Uncut [online]. b.d.[cit. 2011-07-05-].

Dostupné na WWW: http://www.impawards.com/1999/south_park_bigger_longer_and_uncut.html.

a) Základní informace

- **Žánrové zařazení:** Animovaný / Komedie / Muzikál
- **Země a rok vzniku:** USA, 1999
- **Režie:** Trey Parker
- **Hudba:** Marc Shaiman
- **Hrají:** Trey Parker, Matt Stone, Isaac Hayes, George Clooney, Brent Spiner, Minnie Driver, Dave Foley, Eric Idle, Mike Judge, Howard McGillin, Stewart Copeland
- **Průběžné hodnocení filmu uživateli CSFD.cz:** 80%
- **Oficiální text distributora:**

„Čtveřice spolužáků, Kyle Broflovski, Stan Marsh, Kenny McCormick a Eric Cartman si vyrazí do kina na nový kanadský film nazvaný Ohnivý prdele. Pokladní jim sice odmítne lístky prodat, protože na film, kde se mluví sprostě, mohou jen v doprovodu rodičů, kluci si však hravě poradí. A skutečně, film má na městečko zničující dopad. U dětí je sice velmi úspěšný, rodiče však požadují zákaz jeho promítání, protože sprostá mluva se v městečku rozmáhá jako lavina. Další návštěva kina se stane osudnou Kennymu, který si stejně jako postavy ve filmu zkusí zapálit prd. S popáleninami je odvezen do nemocnice, kde však zemře, když mu lékaři místo srdce transplantují bramboru. Zatímco Kenny jako většina lidí skončí v pekle, Stan žárlivě sleduje svou lásku Wendy, která dala přednost jedničkáři Gregorymu a rozzlobené ženy založí sdružení Matky proti Kanadě. Vylákají hrdiny prostého filmu Terrance a Phillipa na talkshow, kde jsou oba vzápětí zatčeni. Kanada vznese protest, ale protože jí to není nic platné, vybombarduje dům klanu Baldwinů. Spojené státy jako odpověď vyhlásí Kanadě válku a ministryní války jmenují Kyleovu matku, která stojí v čele hnutí Matky proto Kanadě. Armáda útočí na Toronto, Kanadčané žijící v USA jsou internováni v koncentračním táboře štěstí a vzájemná roztržka se mění ve světovou válku a Satan se těší, že se konečně ujme vlády. Stan, Kyle a Cartman však mají plán jak zachránit svět.“¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *South Park: Peklo na zemi*. [online]. b.d. [cit. 2011-07-06-]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/11498-south-park-peklo-na-zemi/>.

- **Obsah:**

Vzhledem k obsáhlému textu distributora není nutné, abych tu znovu popisovala zápletku filmu. Nicméně ještě rozvedu téma Satanovy vlády na zemi. Satan čeká, až se na zemi projeví „sedm znamení vlády Satana“. Mezi tato znamení patří například pád velkého impéria nebo příchod komety. Posledním znamením je prolitá krev nevinných lidí, kterými se stanou k smrti odsouzení kanadští komici Terrance a Phillip. Ve chvíli, kdy opravdu zemřou, se pak peklo prolomí na zemi a má zde začít Satanova nadvláda. Kenny, který se však v pekle stal Satanovým pomocníkem při řešení jeho partnerských problémů, se zaslouží o to, že nakonec Satan zemi opustí.

b) Základní charakteristika Ďábla

- Červený vysoký muž v bederní roušce, zvířecí rysy – kopyta, rohy, kozí bradka, špičaté zuby
- Zdvořilý, citlivý, osamělý, citově týraný homosexuál
- Odsouzené v pekle osobně mučí
- Nadpřirozená rychlost

c) Podrobnější analýza

- **Jméno**

Temný vládce si zde jednoduše nechává říkat Satan. Oslovují ho tak i ostatní postavy filmu. Když se představuje právě přichozímu Kennymu do pekla, říká: „*Hříšníku, já jsem Satan. Ted' jsem tvůj bůh já!*“. V jednu chvíli také sám sebe nazve „Pánem temnot“.

- **Vzhled**

Toto pojetí Satana není nepodobné pekelné podobě Ďábla z filmu *Bedazzled*. Je svalnatý, velký (větší, než ostatní postavy filmu) a celý červený. Má černou kozí bradku, malé žluté rohy, žluté oči, špičaté zuby a uši, kopyta. Je to opět zobrazení satyrského typu s kozlími znaky, ovšem bez křídel a bez ocasu. Nosí pouze krátké modré a potrhané šortky se zavěšenou lebkou, která má patrně podtrhovat jeho hrůzostrašnost. Navíc je lebka symbolem

smrti, v rozšířeném smyslu také násilí, nemoci, stáří, smrtelného ohrožení, rozkladu a hniloby.¹⁰⁵

Na příštím obrázku je Satan, jak mluví s nově příchozím Kennym v pekle.

Příloha č. 53: Satan vítá nového hříšníka v pekle (obrázek)

- **Místo pobytu**

Satan po celou dobu filmu, do chvíle, než má možnost vstoupit na zemi, pobývá v pekle. Peklo je tradičně plné ohně a kamení. Satan tam však má zařízený byt. Během filmu můžeme vidět jeho květovaný růžový gauč, nebo téměř celou ložnici, která je také zařízená ve světlých a živějších barvách (stále však v prostředí skal). Ze své postele sleduje televizi, stěny zdobí plakáty herců. Od ostatních filmů se tedy místo Satanova pobytu radikálně liší. Místo temných depresivních barev, které vždy podtrhovaly Ďáblovu temnou povahu v předešlých filmech, je také životní prostředí tohoto Satana odrazem jeho charakteru.

---

¹⁰⁵ KENNER, T.A. *Symbols a jejich skrytý význam*. Metafora. Praha 2007. s. 152.

Následující výstřižek ukazuje Satanův gauč, na kterém sedí se svým přítelem.

Příloha č. 54: Satanův gauč (obrázek)

- **Povaha, vlastnosti**

Povaha Satana v tomto filmu se radikálně liší od ostatních Ďáblů, které jsme zatím měli možnost poznat. Hlavním rozdílem je to, že tento Satan je povahově naprosto lidský. Je však nutné podotknout, že celá koncepce Satana v tomto filmu je dána satirickým zaměřením snímku.

Co bychom nečekali je, že zde Satan žije v homosexuálním vztahu se Saddámem Husajnem (proto byl také film v Iráku zakázán). A to ve vztahu nepříliš šťastném. Satan zde po celou dobu filmu ukazuje svou citlivost a vnímavost. Necítí se ve vztahu dostatečně uznáván, cítí se naopak Saddámem ponižován a nemilován. Na rozdíl od Saddáma si chce po večerech povídat, ne ho trávit pouze sexem. Nakonec se však, jako slaboch, Saddámovi vždy podřídí.

Jednou ve filmu dokonce pláče, když se s ním Saddám opět hrubě pohádá. Při pláči ho zastihne Kenny, před kterým nejprve svůj smutek zakrývá, pak se mu však se vším svěří.

Toto pojetí Satana jako citlivé, zamilované osoby je úplně opačné od Ďáblů nemorálních, cynických, sexuálně založených, jak jsme je poznali dříve a jak jsou obecně zapsáni v paměti diváků. Byl to jistě záměr tvůrců filmu. Takovým přístupem chtěli publikum šokovat a samozřejmě pobavit, protože partnerské problémy ve vztahu Satan – Saddám jsou plně kliše.

Na dalším obrázku je Satan a Saddám v posteli. Satan si chce povídat o komunikačních problémech v jejich vztahu, Saddám si ho však jen dobírá.

Příloha č. 55: Satan řešící komunikační problémy (obrázek)

Ke konci příběhu však Satan na Kennyho radu sebere veškerou svou odvalu a se Saddámem se nadobro rozejde. Kennymu pak z vděku nabízí cokoliv na oplátku. Ten si přeje, aby Satan ze země odešel. Pán temnot mu přání splní. Je však smutný, že bude v pekle sám. Proto si s sebou vezme loutku, ke které pak přilne.

Ve chvíli, kdy Satan zjistí, že se blíží doba jeho pozemské nadvlády, ukáže i jistou sílu a dominanci. Z celého filmu na tomto jediném místě zachovává alespoň trochu tvář temného pána, vládce zla a otce všeho utrpení.

Jiným povahovým rysem tohoto Satana je jeho zdvořilost. Například ve chvíli, kdy se chystá mučit Kennyho, k nim přijde Saddám a Satan ho hned představí: „*To je Saddám Husajn, můj nový partner ve zlu.*“

Dále Satan trpí tím, že pro svou víru musí trávit život pod zemí v pekle. Jeho snem, který vyjádří patetickou písní, je žít na zemi mezi lidmi, obklopen láskou, chce si užívat slunce, přírody a dalších věcí, které nabízí pouze život na zemi.

- **Moc, její působení a směřování**

Na rozdíl od jiných filmů zde Satan svou moc prakticky neprojevuje. Je zde však několik momentů, které o jeho působení něco málo vypovídají.

Když Kenny přijde do pekla a Satan se mu představí, chce utéct. Ale Satan ho ve formě ohnivé linky předběhne nadpřirozenou rychlostí. To je jediná nadpřirozená schopnost, kterou v tomto filmu Satan má.

Satan je patrně vševědoucí, ale tuto schopnost mu zajišťuje jakási svítící koule, kterou má v pekle k dispozici. Skrze ní vidí vše, co se děje na zemi. Jeho vševědoucnost tedy není dána jeho přirozeným nadáním, jak tomu bylo u jiných filmů.

Dále Satan ve filmu osobně mučí odsouzené hříšníky. To je také jediný projev moci vůči dalším postavám v příběhu.

Satan se sice chystá na svou vládu nad pozemským světem, ale není jasné, jak by toto opanování vypadalo. Ve chvíli, kdy se na zemi objeví (přichází zespodu, z podzemí), svou moc nijak nedemonstruje. Jediné, co z děje víme, je, že začínají 2 miliony let temnoty.

Ke svému konání má k dispozici pekelné pomocníky. Jedni doprovázejí nové duše do pekla, další se objevují během prolomení pekla na zemi. Na páchání zla, ať už má být v jakékoliv formě, není sám.

Na tomto obrázku je Satan během mučení odsouzených duší.

Příloha č.56: Satan mučící hříšníky (obrázek)

- **Další symboly**

Když Satan odpočítává sedm znamení své vlády na zemi, sleduje přitom kamenný kalendář, který jednotlivé katastrofy zobrazuje. Tento filmový kalendář je odvozen od starého, dosud zachovaného aztéckého kalendáře, který ve skutečnosti zobrazuje čtyři minulé,

v této chvíli už zaniklé světy a pátý, současný svět, který zanikne také. To odpovídá aztécké mytologii a cyklickému pojetí světa. Mimo to jsou v jeho reliéfu také symbolicky zachyceny cykly Slunce, Měsíce, Venuše, ale také Marsu, Merkuru, Jupiteru, Saturnu a některých komet. Je velmi přesný a mohl by se používat i dnes.

První obrázek ukazuje kamenný kalendář z filmu, druhý pak pro porovnání repliku kalendáře aztéckého.

Příloha č.57: Kalendář sedmi znamení vlády Satana na zemi (obrázek)

Příloha č. 58: Aztécký kalendář (obrázek)

Zdroj: Drakkaria. Ve stopách předků. Velký aztécký kalendář.[online]. 2008[cit. 2011-07-06-].

Dostupné na WWW: <http://drakkaria.cz/plastiky/amerika/velky-aztecky-kalendar.html>.

- **Shrnutí**

Pojetí Satana v tomto filmu je naprosto odlišné od všech, které jsem zatím prezentovala. Tvůrci filmu povahově Satana vykreslili téměř opozitně ke všem zažitým představám. Místo toho, aby byl Satan necitlivý cynik a silný, autoritativní, maskulinní vládce pekel, je z něj senzitivní, zamilovaný a ponižovaný homosexuál, který si nechá vše líbit. Také vůbec nelze mluvit o tom, že by tu byl Satan našeptávač, svůdce, rozkolník apod. Jediné, co trochu dodržuje známá pravidla pro zobrazení Ďábla, je pojetí jeho vzhledu, kdy má určité satyrské rysy. Navíc je červený se žlutýma očima.

4.3 Filmy, kde je zobrazena posedlost Ďáblem, exorcismus

Posedlost Ďáblem nebo jinými démony nižšího řádu se také stalo vděčným námětem kinematografie. Ztvárnění takové posedlosti se však mnohdy stane obětí scénáristovy představitivosti. K podobě, jak byl a je exorcismus popisován v dobových pramenech či současné literatuře, má tak často velmi daleko. Existuje však pár výjimek, které se prakticky držely známých pravidel exorcismu. Jsou filmy, které se ve ztvárnění posedlosti a následného vymítání držely dostupných pramenů. U takových filmů je jasné, že jejich tvůrci spolupracovali s odborníky na tuto problematiku.

Dva takové filmy tu představím, i když opět jen ve zkrácené verzi, což je vzhledem k typu zobrazení Ďábla pochopitelné.

V této kategorii se budu zabývat těmito filmy:

- *The Exorcist* (v českém překladu většinou jako *Vymítač d'ábla*) z roku 1973
- *The Exorcism of Emily Rose* (v českém překladu jako *V moci d'ábla*) z roku 2005

4.3.1 Teoretické informace o posedlosti Ďáblem, exorcismu

Jak už jsem naznačila, scénáře vybraných filmů se řídily známými skutečnostmi o posedlosti a exorcismu. Proto tu nejprve shrnu základní informace o těchto jevech.¹⁰⁶

Už v 16. století vyjmenoval italský otec Girolamo Menghi znaky osob posedlých démony či Ďáblem. Jsou to:

- schopnost mluvit jazyky, které jim předtím nebyly známé
- zjevení skutečností, které nemohli znát
- nadlidská síla
- náhlý, občas divoký odpor ke kněžím a svátostem
- hluboká melancholie
- přivolávání Ďábla na pomoc
- zvracení neobvyklých předmětů, jako jsou nože nebo kousky skla¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ Veškeré informace o posedlosti Ďáblem a exorcismu podávám tak, jak je podává katolická církev. Svým textem, ačkoliv se tak místy může zdát, nevyjadřuji víru nebo naopak nevíru v posedlost a reálné vymítání.

¹⁰⁷ WILKINSON, Tracy. *The Vatican's exorcists: driving out the devil in the 21 st century*. Warner Books. New York 2007. s. 41.

Dále se objevuje například mluvení cizími, nebo dokonce více hlasy současně. Je to vlastně stejný seznam, podle kterého postupují kněží dodnes. Před tím, než vysoký církevní hodnostář, obvykle biskup diecéze, kde pacient žije, udělí povolení k exorcismu určitému knězi, který o něj požádá, musí žádající předložit důkazy o projevu těchto znaků. Společně s těmito důkazy se předkládá i lékařské potvrzení.¹⁰⁸

V dnešní době musí domnělá oběť posedlosti nejprve podstoupit lékařská vyšetření, aby si byla církev jistá, že pramenem jejich potíží je skutečně posedlost. Je nutné stanovit, že oběť není psychicky nebo tělesně nemocná.¹⁰⁹

Samotné vymítání pak musí provádět zbožný kněz. Exorcista se musí pokusit démona vyslyšet (zjišťuje například jeho jméno, potom důvod, proč tu je, kdy odejde apod.). Pokládá řadu otázek, které jsou „užitečné pro osvobození“. Nicméně se kněz nemá ptát na zbytečnosti, protože ty může Dábel využít k jeho zmatení. Pak kněz Satanovi nařizuje, aby odešel. V tomto místě je nutné podotknout, že se zřídkakdy podaří posedlého osvobodit při prvním sezení. Vymítání ve skutečnosti trvá i několik let.¹¹⁰

Formální pravidla pro exorcismus obsahuje *Římský rituál*¹¹¹ (*Rituale Romanum*). Uvádí například tyto pokyny:

- exorcista musí posoudit, zda je posedlost skutečná
- sužovaná osoba by se měla na vymítání co nejvíce připravit modlením, přijímáním, zpovědí a půstem
- rituál začíná pokropením svěcenou vodou a exorcista musí posedlé osobě ukázat Pána na kříži
- exorcista by měl být oděný v sutaně, rochetě a mít fialovou štólu¹¹²

---

¹⁰⁸ Ibid. s. 16.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid. s. 26.

¹¹¹ Jde o oficiální knihu římskokatolické církve, která je přesným návodem na liturgické úkony mimo mši svatou (zahrnuje předpisy pro výkon křtu, prvního přijímání, sňatku a mimo jiné také vymítání). Dříve v historii existovala řada takových publikací, obvykle měla každá diecéze svou vlastní. Teprve papež Pavel V. praxi v rámci celé římsko-katolické církve sjednotil. Vydal právě tento závazný předpis s názvem *Rituale Romanum* (1614). Vydání se později revidovala, poslední revize pochází roku 1999 (tam se také píše o nutnosti lékařské kontroly sužované osoby). Vypracováno podle: Supernatural Fan Wiki. *Rituale Romanum*. [online]. 19 May 2008 [cit. 2011-07-07]. Dostupné na WWW: <http://www.supernatural-fan-wiki.com/page/Rituale+Romanum>.

¹¹² WILKINSON, Tracy. *The Vatican's exorcists: driving out the devil in the 21 st century*. Warner Books. New York 2007. s. 28-29.

4.3.2 The Exorcist

Patrně nejznámější film na toto téma, americký *The Exorcist*, byl natočený Williamem Friedkinem v roce 1973. Scénář k němu napsal podle vlastní knižní předlohy William Peter Blatty. Film vzbudil po celém světě obrovské vlny nevole, ať už z řad katolíků, kterým se nelíbily příliš otevřené scény spojené s posedlostí (například masturbace krucifixem), nebo z řad ochránců dětí, kterým se nelíbila účast tehdy třináctileté Lindy Blair v roli posedlé dívky. Ve Velké Británii byl film zakázán až do roku 1999, kdy byla povolena jeho sestříhaná verze. Patrně i tato negativní reklama, jak už to bývá, pomohla k tomu, že se film stal záležitostí bez nadsázky kultovní. Nicméně k jeho úspěchu jistě dopomohlo i barvitě znázornění posedlosti a následného vymítání. Exorcismus jako takový se v té době dostal znovu do středu pozornosti.

Filmová zápletka je jednoduchá, nabízí však velký prostor pro rozehrání kvalitního psychologického hororu. Třináctiletou dceru slavné americké herečky posedne démon, který se představí jako samotný Dábel. Její matka jí nejprve vodí po nejrůznějších vyšetřeních, ale žádné lékařské testy neprokáží zdravotní příčinu jejích stále se zhoršujících potíží. Nakonec se, přes počáteční nedůvěru, ateistická matka uchýlí k vyhledání katolického exorcisty. Ten posedlosti také nejprve nevěří, ale později získává jasné důkazy o její pravdivosti. Tomuto knězi pak přichází na pomoc další, už vysloužilý duchovní, který má s vymítáním bohaté zkušenosti. Oba kněží při obtížném exorcismu zemřou, avšak dívka je nakonec zachráněna.

Nyní už mohu popsat, jak se posedlost démonem projevovala na malé dívce Reagan, v tomto filmu. Znamky posedlosti byly nejprve pouze psychické, potom se začaly projevovat i fyzicky. Dívka začala být bledá, apatická, zlostná, hrubá, ztrácela koncentraci a měla vidiny. Později začala mít křeče, během kterých jí zmítalo celé tělo, nebo se dostávala do takových pozic, které se zdály být nepřirozené. Také začala projevovat nepřiměřenou tělesnou sílu. Toto jsou klasické počáteční projevy posedlosti Dáblem tak, jak je popisuje církev.

Kromě tělesných a psychických znaků se ještě po pokoji malé dívky pohyboval nábytek, byla tam nepřiměřená zima, nebo v domě často kolísala elektřina (to zejména ve chvílích, kdy se například sama třásla dívčina postel). Dalším vnějším projevem přítomnosti Dábla jsou nešťastná úmrtí lidí z dívčiny blízkosti (ve skutečnosti je zabil přítomný Dábel rukou dívky).

Mimoto se v domě čas od času zjeví jednak obličej démona (nabílená tvář, podoba nikterak spojená s náboženstvím), a potom celá postava asyrského démona Pazuzu, o kterém jsem již mluvila v úvodní části práce. Ten tu představuje samotného Dábla.

Během vymítání se však Dábel projevuje i jinými způsoby. Jsou to mluvení cizími jazyky, mluvení několika hlasy najednou, změna hloubky hlasu nebo mluvení cizím hlasem (například hlasem nedávno zesnulé matky exorcisty), a potom negativní reakce na svčenu vodu.

Tady je zajímavé, že „svčená voda“, kterou kněz testoval opravdovost dívčiny posedlosti, ve skutečnosti svčená nebyla. Kněz použil tuto léčku, aby mohl lépe posoudit pravost posedlosti. Jak však říká otec Amorth, zakladatel Mezinárodní asociace exorcistů a přední světový exorcista, jak lépe by nás mohl Dábel zmást, než vlastním tvrzením, že neexistuje?¹¹³ Tuto myšlenku si vypůjčil od Charlese Baudelaira.

Dábel se během vymítání opravdu snaží všemi způsoby oba kněze zmást, odvést pozornost. Provádí to za pomoci lži nebo když mluví o soukromých záležitostech mladšího kněze, kterého to z míry opravdu vyvede. Sprosté nadávání knězi posedlou osobou, které se tu objevuje také, je opět velmi běžné, jak se můžeme dočíst v nejrůznějších prepisech reálných vymítání. Dáblu to zase slouží ke zmatení exorcisty. Tento rys opět souhlasí s popisem Dábla jako rozvraceče a pomlouvače.

Můžeme tedy vidět, že průběh posedlosti a projevy přítomnosti Dábla v tomto filmu se skutečně drží projevů popsaných katolickou církví tak, jak jsem je popsala výše.

Stejně tak se této předlohy drží i filmové zobrazení samotného vymítání. Kněz má na sobě skutečně sutanu a fialovou štólu, začíná použitím svčené vody a ukázáním krucifixu posedlé dívce. Používá také *Rituale Romanum*. Oficiální kampaň k tomuto filmu dokonce tvrdila, že byl použit skutečný text skutečného *Římského rituálu*. Tomu by nasvědčovalo i přesné zobrazení pravidel vymítání.

4.3.3 The Exorcism of Emily Rose

Dalším filmem, který zobrazuje tuto tematiku poměrně reálně a způsobem odpovídajícím tradičním představám, je americký film režiséra Scotta Derricksona *The Exorcism of Emily Rose* z roku 2005. Tento film byl inspirován skutečnou událostí, která oslovila celý svět. Jednalo se o případ německé posedlé dívky Anneliese Michell ze sedmdesátých let minulého století. Dívka během vymítání zemřela a exorcista byl obviněn ze zabití z nedbalosti. Během vymítání bylo na místě natočeno čtyřicet audiopásek, které pak zazněly i u soudu a staly se i zdrojem pro tvůrce filmu. Údajně se jedná o jedinou Vatikánem uznanou posedlost Dáblem.

---

¹¹³ WILKINSON, Tracy. *The Vatican's exorcists: driving out the devil in the 21 st century*. Warner Books. New York 2007. s. 28.

Krátce před smrtí děvčete se navíc do evropských kin dostal snímek *The Exorcist* a způsobil paniku mezi lidmi, kteří byli vystrašeni z Anneliesina případu.¹¹⁴

Příběh tohoto filmu se odehrává v době soudních přelíčení. Díky svědectví všech zúčastněných se však dostáváme i do minulosti a pozorujeme průběh posedlosti Emily Rose i samotné vymítání. Jednotlivé znaky posedlosti, které kněz zaznamenal, a kterými se později u soudu hájil, byly žalující stranou napadány a vysvětlovány racionálním způsobem (například mluvení cizími jazyky vysvětlovali tak, že je mohla zaslechnout během studia teologie ve škole). Psychické projevy posedlosti pak žalobci vysvětlují schizofrenií.

Znaky posedlosti jsou tu pak velmi podobné jako u předešlého filmu. Nejprve trpí dívka vidinami a panickým strachem z okolí, z toho, co vidí. Její tělo se zmítá v křečích a dostává se do nepřírodných pozic. Emily ve své posedlosti také pojídá hmyz. Navíc se tu objevuje to, že má posedlá černé oči včetně bělma. Tento jev se ve filmovém ztvárnění posedlosti objevuje často. Emily strádá také tělesně (například hodně zhubne, zbledne). Odlišné je to, že si pobožná dívka svou posedlost uvědomuje. Nejprve tak několik let žije, později se odhodlá k podstoupení vymítání (tak tomu bylo i ve skutečnosti).

Během exorcismu mluví cizími jazyky (latina, řečtina, hebrejščina, aramejščina, němčina), mění hlas, mluví více hlasy současně. Patrně díky vzniku filmu až po poslední revizi *Rituale Romanum* (1999) se exorcismu účastnil i lékař.

Co je zajímavé vzhledem k zobrazení Ďábla v tomto filmu, je rozhovor, který s démony uvnitř těla posedlé vedl exorcista během vymítání. Celý ho tu proto uvádím v originálním znění.

Father Moore: Tell me your six names!

Emily Rose: [*possessed*] We are the ones who dwell within.

Emily Rose: [*in Hebrew language*] I am the one who dwelt within CAIN!

Emily Rose: [*in Latin language*] I am the one who dwelt within NERO!

Emily Rose: [*in Greek language*] I once dwelt within JUDAS!

Emily Rose: [*in German Language*] I was with LEGION.

Emily Rose: [*In Assyrian Neo-Aramaic language*] I am BELIAL

Emily Rose: [*possessed/English*] and I am LUCIFER, the devil in the flesh

Father Moore: Demons exist whether you believe in them or not.

Emily Rose: And I am Lucifer, the Devil in the flesh!

Emily Rose: [*as the demons*] One, Two, Three, Four, Five, Six.

---

¹¹⁴ Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *V moci Ďábla*. [online]. b.d. [cit. 2011-07-07-]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/194885-v-moci-dabla/zajimavosti/>.

Father Moore: I now command you! Give me your name, demon!

Emily Rose: *Names! *Names!*

Emily Rose: One, two, three, four, five, six!

Father Moore: Ancient serpents, depart from this servant of God! Tell me your six names!

Emily Rose: We are the ones who dwell within!¹¹⁵

Také v tomto rozhovoru mluvila Emily cizími jazyky, některé z nich už jsou dokonce mrtvé.

Navíc se v tomto dialogu dozvídáme, že byla Emily posedlá hned šesti démony – Kainem, Nerem, Jidášem, Legionem, Belialem a nakonec i samotným Luciferem. S některými jmény už jsme se v průběhu této práce setkali. U Kaina, Jidáše a Nera je odkaz zjevný. Jméno Legion je pak odkazem na Ježíšovo vymítání v Gerase.¹¹⁶

Nadto je zde vidět, že i v tomto filmu dodržuje exorcista poučku o zjištění jména démona, který oběť posedl.

Ve filmu je také scéna, kdy exorcistu napadnou kočky, kterých má posedlá v domě spousta. Kočky, jak už také víme, jsou považovány za ďábelská zvířata.

Když srovnáme Ďábla v *The Exorcist* a v tomto filmu, výrazný rozdíl ve filmovém zpracování tu není. V *The Exorcism of Emily Rose* se přesto dozvídáme nová ďábelská jména a je tu znát vývoj v praxi exorcismu (lékař přítomný u vymítání). V tomto filmu také není posedlost znázorněna tak výrazně jako ve filmu předešlém. V *The Exorcist* se také Ďábel více projevuje jako rozvraceč, lhář a snaží se kněze neustále mást. Navíc působí i na své okolí.

4.4 Filmy, kde je Ďábel zobrazen jako Antikrist

¹¹⁵ The Internet Movie Database IMDb.com. *The Exorcism of Emily Rose*. [online]. b.d. [cit. 2011-07-07].

Dostupné na WWW: <http://www.imdb.com/title/tt0404032/quotes>.

¹¹⁶ Mk 5,1-13: „Přijeli na protější břeh moře do krajiny gerasenské. Sotva Ježíš vystoupil z lodi, vyšel proti němu z hrobů člověk posedlý nečistým duchem. Ten bydlel v hrobech a nikdo ho nedokázal spoutat už ani řetězy. Často už ho spoutali okovy i řetězy, ale on řetězy ze sebe vždy strhal a okovy rozlámal. Nikdo neměl sílu ho zkrotit. A stále v noci i ve dne křičel mezi hroby a na horách a bil do sebe kamením. Když spatřil zďálky Ježíše, přiběhl, padl před ním na zem a hrozně křičel: „Co je ti po mně, Ježíši, synu Boha nejvyššího? Při Bohu tě zapřísahám, netrap mě!“ Ježíš mu totiž řekl: „Duchu nečistý, vyjdi z toho člověka!“ A zeptal se ho: „Jaké je tvé jméno?“ Odpověděl: „Mé jméno je ‚Legie‘, poněvadž je nás mnoho.“ A velmi ho prosil, aby je neposílal pryč z té krajiny. Páso se tam na svahu hory veliké stádo vepřů. Ti zlí duchové ho prosili: „Pošli nás, ať vejdemo do těch vepřů!“ On jim to dovolil. Tu nečistí duchové vyšli z posedlého a vešli do vepřů; a stádo se hnalo střemhlav po srázu do moře a v moři se utopilo. Bylo jich na dva tisíce.“ V angličtině zní klíčová věta takto: "My name is Legion: for we are many." Latinsky se pak „legie“ řekne „legio“.

Už jen velmi okrajově zmíním další skupinu filmů, které mají d'ábelskou tematiku. I tato skupina je poměrně hojně zastoupená. Jedná se o snímky, které jsou o příchodu Antikrista na zemi.

Tato skupina se dělí na dvě části. Jednak to jsou filmy, které pojednávají o očekávání příchodu Antikrista na zemi. Potom to jsou snímky, ve kterých už je Antikrist, většinou v podobě malého chlapce, na zemi přítomen.

Do první skupiny patří například americký film *Rosemary's Baby* režiséra Romana Polanski z roku 1968. Hlavní postavou filmu je mladá žena Rosemary, která otěhotní. Její manžel se však pro hereckou slávu spojí se satanistickou společností, tedy i se samotným Dáblem (za úspěch nenabídne svou duši, ale právě své budoucí dítě). Dítě ve výsledku není jeho, ale Rosemary ho čeká právě se Satanem. Už během těhotenství má Rosemary tušení, že něco není v pořádku a pomalými krůčky se blíží k pravdě. Když jí po narození dítěte skupina syna odebere a namluví jí, že zemřel, Rosemary už je o jejich spiknutí přesvědčená. Nakonec dítě najde vprostřed skupiny satanistů, jak leží na výsostném místě v černé kolébce a nad ní má pověšený obrácený kříž. Nejprve je ze všeho zděšená, ale nakonec podlehne svému mateřskému pudu a Antikrista přijme.

Dábel se tu prakticky neprojevuje vůbec. Nicméně ve chvíli, kdy má Rosemary v omámení pohlavní styk se svým manželem, se jí zdá sen, že ji znásilňuje jakýsi netvor se žlutýma očima, pařáty na rukou a šupinami (odkazují na hada, ještěra nebo draka) po celém těle. Jak se tedy později ukáže, byl to samotný Satan. Byl zobrazen pomocí prvků, jaké už známe. Od svých sousedů, kteří mezi satanisty patří, se Rosemary dozvídá, že byla Satanem vyvolena, aby se stala pozemskou matkou jeho dítěte.

Samotný vzhled novorozeného syna je divákům zcela utajen. Ze zděšení Rosemary, když ho poprvé spatří, lze však odvodit, že má podle všeho žluté zářivé oči „po tatínkovi“ a stejně tak má patrně i pařáty na rukou i nohou.

Satanistická skupina za pomoci temných sil odstraňuje všechny, kteří by mohli zabránit konečnému výsledku. To lze považovat za projevy Dáblovy moci.

Skupinu filmů, ve kterých už je Antikrist na zemi, zastupuje například britsko-americký film režiséra Richarda Donnera *The Omen* z roku 1976. Americký velvyslanec Thorn a jeho žena adoptují za zvláštních okolností velmi zvláštního chlapce Damiena. Matka z něj brzy začne mít strach, protože se kolem něj dějí podezřelé věci. Při jedné jeho návštěvě zoologické zahrady propadnou zvířata nevysvětlitelnému záchvatu agresivity, množí se i smrtelné nehody v blízkosti rodiny Thornových - pokaždé v souvislosti s malým Damienem. Samotná matka také nešťastně zahyne. Chlapec má navíc panickou hrůzu z kostela.

Damien má také ve vlasech mateřské znaménko ve tvaru čísla 666, což je prakticky jediný symbol Ďábla, který se ve filmu objevuje. Číslo je tu vysvětleno jako symbol nesvaté trojice – Ďábel, Antikrist a falešný prorok. Film byl pak vypuštěn 6. 6. 1976 a přepracovaná verze byla uvedena 6. 6. 2006. Tvůrci tedy symboliku tohoto čísla hojně využívali nejen ve filmu, ale i v rámci jeho uvedení do kin.

Velvyslance později vyhledá kněz, který mu sdělí, že je jeho adoptivní syn vtělením samotného Satana. Thorn mu nejprve nevěří, ale po sérii dalších záhadných událostí se odhodlá svého adoptivního syna zabít přímo v kostele. Bohužel mu tento plán překazí policie, velvyslance zastřelí a malý Damien skončí u svého kmotra. Tím není nikdo jiný, než samotný prezident Spojených států. Malý Antikrist tak má nejlepší pozici pro ovládnutí tohoto světa, jak mu bylo předurčeno.

Filmové zobrazení Antikrista v podobě malého chlapce odpovídá pojetí této postavy v pozdějším křesťanství (viz příslušná kapitola o zobrazování Antikrista ve výtvarném umění).

K tomuto filmu a zároveň tématu už není nutné nic víc dodávat.

5 DODATEK

V rámci kategorií, do kterých jsem filmy s ďábelskou tematikou rozřadila, jsem se zabývala jen některými tituly. Snažila jsem se je vybírat tak, aby se snímky navzájem doplňovaly. Zároveň jsem vybírala filmy, které jsou v tomto žánru známé, kultovní nebo takové, které se od ostatních něčím liší. Snažila jsem se pokrýt širokou škálu způsobu zobrazení Ďábla ve filmu. Nicméně snímků s Ďábly, Satany nebo démony je mnohem víc. Z časového období, které jsem si na začátku určila (od 60. let po současnost), uvádím proto ještě přehled některých dalších amerických, respektive britských filmů či seriálů s tímto námětem.

- **Filmy**

- *The Rite* (USA, 2011)
- *The Devil* (USA, 2010)
- *Drag Me To Hell* (USA 2009)
- *Imaginarium of Doctor Parnassus* (VB, 2009)
- *Tenacious D: The Pick Of Destiny* (USA, 2006)
- *Hellboy* (USA, 2004)
- *Little Nicky* (USA, 2000)
- *Lost Souls* (USA, 2000)
- *The Ninth Gate* (USA, 1999)
- *Legend* (VB, 1985)
- *Oh, God! You Devil* (USA, 1984)
- *To the Devil a Daughter* (USA, 1976)

- **Seriály**

- *Supernatural* (USA, od 2005)
- *Futurama* (USA, od 1999)
- *The Real Exorcist* (USA, 2008)
- *Reaper* (USA, 2007-2009)
- *Charmed* (USA, 1998-2006)
- *The Simpsons* (USA, od 1989)

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zmapovat, jakými způsoby je v současném filmovém umění zobrazován Ďábel. Zkoumala jsem, jaké symboly pro vytvoření celkového obrazu Ďábla tvůrci filmů používají. Také jsem se zajímala o souvislost mezi filmovým ztvárněním Satana a náboženstvím nebo výtvarným uměním.

Záměrem bylo sestavit odborný systematický přehled týkající se této problematiky.

V následujících tabulkách shrnu nejdůležitější poznatky, ke kterým jsem v průběhu práce došla.

První tabulka je soupisem symbolů, které byly ve vybraných filmech nejvýrazněji a nejčastěji používány. Jsou to především symboly moci, autority a síly filmového Ďábla. Dále také symboly, které na přítomnost a existenci Ďábla ukazují.

Jednotlivé symboly jsem interpretovala tak, jak byly užity napříč vybranými filmy. Symbol tedy může mít i jiný význam, ale já ho vyložila ve vztahu k Ďáblu ve vybraném kontextu. Tabulka tedy může posloužit jako glosář, který je možné použít i u dalších filmů s tímto motivem.

V přehledu také uvádím, v jakých snímcích se konkrétní symboly objevily. Díky tomu je možné vidět oblíbenost jednotlivých symbolů při vytváření filmů s ďábelskou tematikou. Některé symboly byly zjevně vybírány tak, aby jim jednoduše porozuměl kterýkoliv divák (například oheň, pentagram, vidle, 666, lebka aj.). Další už vyžadují hlubší znalosti a také lepší pozorovatelský talent (například sloup, křeslo, trojúhelník či hůl). Nejčastěji byla používána symbolika červené barvy a ohně.

Příloha č. 59: Přehled symbolů užitých ve filmech a jejich interpretace (tabulka)

Symbol	Intepretace	Filmy, ve kterých se symbol vyskytuje
666	Ďáblovo číslo	Bedazzled, Omen
ČERVENÁ (vzhled)	Oheň, peklo, energie, vášeň, prudkost, síla	The Witches of Eastwick, Bedazzled, South Park: Bigger Longer & Uncut
HAD	Pokušení	The Witches of Eastwick, Bedazzled
HŮL	Moc, autorita	Angel Heart
JABLKO	Pokušení	Bedazzled

KŘESLO	Moc, autorita	Angel Heart
LEBKA	Smrt, násilí	South Park: Bigger Longer & Uncut
OHEŇ	Peklo, živelnost, energie, nеспoutanost	The Witches of Eastwick, The Devil's Advocate, Bedazzled, Constantine, South Park: Bigger Longer & Uncut
PENTAGRAM	Satanský symbol	Angel Heart, The Devil Rides Out
PLÁŠŤ	Autorita	The Witches of Eastwick
SLOUP	Moc, síla	The Witches of Eastwick, The Devil's Advocate
TANEC	Nеспoutanost, živelnost, síla	The Devil's Advocate
TRN	Oheň, rohy	Bedazzled
TROJÚHELNÍK	Moc	Bedazzled
VĚŽ,	Pýcha,	The Devil's Advocate
BABYLONSKÁ VĚŽ	domýšlivost, nadutost	
VIDLE	Moc, síla	Bedazzled

Následující tabulka shrnuje znaky, které tvůrci vybraných filmů použili k vytvoření vizuální podoby postavy Ďábla. U každého znaku uvádím, podle jaké předlohy filmaři pravděpodobně pracovali. Můžeme vidět, že to v naprosté většině byla podoba antického satyra, respektive kozla, jehož znaky satyr nese. V menší míře pak tvůrci odkazovali na kočky či ještěry (draky). Četnost užití jednotlivých znaků v analyzovaných filmech je víceméně rovnoměrně rozložená. Zajímavé však je, že znak ocasu, u kterého jsem čekala, že se bude vyskytovat často, se ve skutečnosti objevil pouze jednou.

Příloha č. 60: Přehled znaků užitých v rámci Ďáblova vzhledu (tabulka)

Znak	Postava, zvíře ke kterému znak odkazuje	Filmy, ve kterých se znak vyskytuje
BRADKA	Satyr, kozel	Angel Heart, Bedazzled, The Devil Rides Out, South Park: Bigger Longer & Uncut
DLOUHÉ NEHTY	Symbolizují drápy (viz níže)	The Witches of Eastwick, Angel Heart
DRÁPY	Kočka, ještěr, drak	The Witches of Eastwick, Bedazzled, Rosemary's Baby
KOPYTA	Satyr, kozel	The Devil Rides Out, South Park: Bigger Longer & Uncut
KŘÍDLA	Satyr, netopýr, pozůstatek andělské minulosti Lucifera	The Devil's Advocate*, Bedazzled
MUŽSKÉ PODPATKY	Symbolizují kopyta (viz výše)	The Devil's Advocate
OCAS	Satyr	Bedazzled
ROHY	Satyr, kozel	Bedazzled, The Devil Rides Out, South Park: Bigger Longer & Uncut
SRST	Satyr, kozel	The Devil Rides Out
ŠPIČATÉ UŠI	Satyr	Bedazzled, The Devil Rides Out, South Park: Bigger Longer & Uncut
ŠPIČATÉ ZUBY	Satyr, kočka, drak	The Devil's Advocate, Bedazzled, South Park: Bigger Longer & Uncut
ŠUPINY	Had, ještěr, drak	Rosemary's Baby
ŽLUTÉ OČI	Kozel, kočka, krokodýl - drak	Angel Heart, Bedazzled, The Devil Rides Out, South Park: Bigger Longer & Uncut, Rosemary's Baby

* Ďábel tu má křídla přímo v podobě anděla.

V příští tabulce sumarizuji povahové rysy Ďábla ve vybraných filmech. Zde už je většinou zřetelná inspirace tradičními představami o vlastnostech a vystupování Satana v náboženství. Z tabulky můžeme odvodit, že se tvůrci filmů nejčastěji drželi představ z Bible, respektive Koránu. Méně často pak Satanovu povahu doplnily atributy, které měli antičtí satyrové.

Některé rysy jsou však naprosto ojedinělé a k ostatním kontrastní, jako například citlivost Satana ve filmu *South Park: Bigger Longer & Uncut*.

Příloha č. 61: Přehled Ďáblových vlastností, povahových rysů (tabulka)

Vlastnost, povahový rys	Postava, náboženství, kterými se film inspiroval	Filmy, ve kterých se vlastnost objevila
ARISTOKRATICKÉ CHOVÁNÍ	Pramení patrně z titulu Ďábla	The Witches of Eastwick,
CITLIVOST	„Temný princ“	Angel Heart, The Devil’s Advocate
MANIPULATIVNÍ CHOVÁNÍ	žádná	South Park: Bigger Longer & Uncut
MARNIVOST	judaismus, křesťanství, islám	The Witches of Eastwick,
NAŠEPTÁVAČ	žádná	The Devil’s Advocate, Bedazzled
POKUŠITEL	judaismus, křesťanství, islám	The Witches of Eastwick, Bedazzled
POMLOUVAČ	žádná	The Witches of Eastwick, Bedazzled
POŽIVAČNOST	judaismus, křesťanství, islám	The Witches of Eastwick, The Devil’s Advocate, Bedazzled, The Exorcist
ROZVRACEČ	Satyr	The Witches of Eastwick,
SEXUÁLNÍ NÁRUŽIVOST	judaismus, křesťanství, islám	The Devil’s Advocate, Bedazzled
VÁŠNIVOST	Satyr	The Witches of Eastwick,
ZLOMYSLNOST	judaismus, křesťanství, islám	The Devil’s Advocate, The Exorcist
	Satyr	The Witches of Eastwick,
	Například Loki,	The Devil’s Advocate
	starogermské náboženství	The Witches of Eastwick,
		The Devil’s Advocate
		Angel Heart, Bedazzled, Constantine

Na konec pro doplnění uvádím tabulku, která ukazuje, jaká zvířata, která jsou často spojována s Ďáblem a proto se označují jako zvířata d'ábelská, se ve vybraných filmech objevila.

Příloha č. 62: Přehled d'ábelských zvířat ve filmu (tabulka)

Zvíře	Film, ve kterém se zvíře objevilo
HAD	The Witches of Eastwick, Bedazzled
KOČKA	Angel Heart, Constantine, The Exorcism of Emily Rose
KOZA	The Devil Rides Out
MOUCHY	The Witches of Eastwick, Constantine

Vytvořené tabulky přehledně shrnuly, jakým způsobem je Ďábel nejčastěji zobrazován v současném filmovém umění. Zároveň je zřejmá návaznost na pojetí Ďábla a démonických postav v různých náboženských představách a ve výtvarném umění.

POUŽITÁ LITERATURA

Bible. Český ekumenický překlad. Ústřední církevní nakladatelství . Praha 1979.

BARBER, Malcolm. *The New hood. A History of the Order of the Temple.* University Press. Cambridge 1994.

KENNER, T.A. *Symboly a jejich skrytý význam. Metafora.* Praha 2007.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu.* Vyšehrad. Praha 2003.

LaVEY, Anton, Szandor. *Satanská bible.* Baronet. Praha 2007.

MACK, Carol K. *A Field Guide to Demons, Fairies, Fallen Angels and Other Subversive Spirits.* Arcade Publishing. New York 1998.

MESSADIE, Gerald. *A History of the Devil.* Kodansha America. New York 1997.

NOLA, Alfonso M. di. *Ďábel a podoby zla v historii lidstva.* Volvox Globator. Praha 1998.

RUSSELL, Jeffrey Burton. *The Prince of Darkness. Radical Evil and the Power of Good in History.* Cornell University Press. Cornell 1988.

RUSSELL, Jeffrey Burton. *The Devil. Perceptions od Evil from Antiquity to Primitive Christianity.* Cornell University Press. Cornell 1987.

TURNER, Alice K. *The History of Hell.* Harcourt Brace. New Brunswick 1993.

WILKINSON, Tracy. *The Vatican's exorcists: driving out the devil in the 21 st century.* Warner Books. New York 2007.

WRAY, T.J. MOBLEY, Gregory. *The Birth of Satan. Tracing the Devil's Biblical Roots.* Palgrave Macmillan. New York 2005.

BANDINI, Ditte a Giovanni. *Kdo je kdo v nebi aneb o prostopášnosti bohů.* Knižní klub. Praha 2005.

COX, Simon. FOSTER, Mark. *An A to Z of the Occult.* Mainstream Publishing Company. Edinburgh 2007.

GIORGI, Rosa. *Angels and Demons in Art.* Getty Trust Publications. Los Angeles 2005.

HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění.* Mladá fronta. Praha 1991.

IMPELUSO, Lucia. *Gods and Heroes in Art.* Getty Trust Publications. Los Angeles 2003.

KÖNIG, Franz. WALDENFELS, Hans. *Lexikon náboženství.* Victoria publishing, a.s. Praha 1994.

NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník I.* Kalich. Praha 1956.

ROAF, Michael. *Svět Mezopotámie.* Knižní klub. Balila. Praha 1998.

ROYT, Jan. ŠEDINOVÁ, Hana. *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Mladá fronta. Praha 1998.

SCHNEIDER, Steven, Jay. *101 Horror Movies You Must See Before You Die*. Quintessence. London 2009.

TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. Knižní klub. Praha 2004.

Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *Angel Heart*. [online]. b.d.[cit. 2011-05-10-].

Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/7109-angel-heart/>.

Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *Čarodějky z Eastwicku*. [online]. b.d.

[cit. 2011-05-10-]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/6726-carodejky-z-eastwicku/>.

Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *Ďáblův advokát*. [online].

b.d. [cit. 2011-05-10-]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/4061-dabluv-advokat/>.

Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *Smlouva s ďáblem*. [online]. b.d.

[cit. 2011-07-05-]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/7567-smlouva-s-dablem/>.

Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *Smlouva s ďáblem*. [online]. b.d. [cit. 2011-07-

05-]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/7567-smlouva-s-dablem/zajimavosti/>.

Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *South Park: Peklo na zemi*. [online].

b.d. [cit. 2011-07-06-]. Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/11498-south-park-peklo-na-zemi/>.

Česko-slovenská filmová databáze CSFD.cz. *V moci Ďábla*. [online]. b.d. [cit. 2011-07-07-].

Dostupné na WWW: <http://www.csfd.cz/film/194885-v-moci-dabla/zajimavosti/>.

Dekadente Morfín. *Obrysy ďábla v 80. letech se promítají v hudbě dodnes...1. část*. [online].

9. dubna 2010 [cit. 2011-06-18-]. Dostupné na WWW:

<http://boblucan.blogger.cz/Clanky/Obrysy-dabla-v-80-letech-se-promitaji-v-hudbe-dodnes-1-Cast>.

Drakkaria. *Ve stopách předků. Velký aztécký kalendář*. [online]. 2008 [cit. 2011-07-06-].

Dostupné na WWW: <http://drakkaria.cz/plastiky/amerika/velky-aztecky-kalendar.html>.

Filmová databáze FDb.cz. *Ďáblův advokát*. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10-]. Dostupné na

WWW: <http://www.fdb.cz/film-popis-obsah/5783-dabluv-advokat-the-devil-s-advocate.html>.

Grafologie a psychologie. *Symbolika barev v umění*. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10-].

Dostupné na WWW: <http://ografologii.blogspot.com/2008/12/symbolika-barev-v-umeni.html>.

IMP Awards. *Movie Poster Gallery. Angel Heart*. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10-].

Dostupné na WWW: http://www.impawards.com/1987/angel_heart.html.

- IMP Awards. Movie Poster Gallery. *Bedazzled*. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10-].
Dostupné na WWW: <http://www.impawards.com/2000/bedazzled.html>.
- IMP Awards. Movie Poster Gallery. *Devil's Advocate*. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10-].
Dostupné na WWW: http://www.impawards.com/1997/devils_advocate_ver2.html.
- IMP Awards. Movie Poster Gallery. *South Park: Bigger Longer & Uncut*. [online].
b.d. [cit. 2011-07-05-]. Dostupné na WWW:
http://www.impawards.com/1999/south_park_bigger_longer_and_uncut.html.
- IMP Awards. Movie Poster Gallery. *The Witches of Eastwick*. [online]. b.d. [cit. 2011-05-10-].
Dostupné na WWW: http://www.impawards.com/1987/witches_of_eastwick.html.
- IslamWeb.cz. Svatý Korán. [online]. b.d. [cit. 2011-06-16-]. Dostupné na WWW:
<http://www.islamweb.cz/koran/koran.php?action=search&word=ibl%EDs&sura%5B%5D=-1>.
- IslamWeb.cz. Svatý Korán. [online]. b.d. [cit. 2011-06-16-]. Dostupné na WWW:
<http://www.islamweb.cz/koran/koran.php?action=view&sura=7&od=&do=>.
- IslamWeb.cz. Svatý Korán. [online]. b.d. [cit. 2011-06-16-]. Dostupné na WWW:
<http://www.islamweb.cz/koran/koran.php?action=view&sura=59&od=&do=>.
- JewishEncyclopedia.com. Article *Lucifer*. [online]. 2002 [cit. 2011-06-16-].
Dostupné na WWW: <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=612&letter=L>.
- Mysteria forum. *Baba Jaga, Bafomet, Bludička*. [online]. 23. března 2008 [cit. 2011-07-05-].
Dostupné na WWW: <http://www.carovani.cz/baba-jaga-bafomet-bludi-ka-t1503.html>.
- Nicolas Poussin: The Complete Works. *Satyr and Nymph*. [online]. 2002-2011 [cit. 2011-06-17-].
Dostupné na WWW: <http://www.nicolaspoussin.org/Satyr-and-Nymph,-1630.html>.
- Si Vis Pacem: If You Seek Peace, Seek First Liberty. *William Adolphe Bouguereau. Nymphs and Satyr*. [online]. 5 October 2010 [cit. 2011-06-17-]. Dostupné na WWW:
<http://ifyouseekpeace.wordpress.com/2010/10/05/william-adolphe-bouguereau-nymphs-and-satyr-1873/>.
- Supernatural Fan Wiki. *Rituale Romanum*. [online]. 19 May 2008 [cit. 2011-07-07-].
Dostupné na WWW: <http://www.supernatural-fan-wiki.com/page/Rituale+Romanum>.
- Symboly magie. *Bafomet*. [online]. 28. ledna 2008 [cit. 2011-07-05-].
Dostupné na WWW: <http://maagie.blog.cz/0801/bafomet>.
- The Internet Movie Database IMDb.com. *The Exorcism of Emily Rose*. [online]. b.d. [cit. 2011-07-07-].
Dostupné na WWW: <http://www.imdb.com/title/tt0404032/quotes>.
- Web o čísle 666. *666 - číslo d'ábla nebo pověry?* [online]. b.d. [cit. 2011-07-05-].
Dostupné na WWW: <http://www.666.123abc.cz/>.

WYMAN, Kelly J. *Journal of Religion & Film*. *The Devil We Already Know: Medieval Representations of a Powerless Satan in Modern American Cinema*. [online]. October 2004 [cit. 2011-07-17-]. Dostupné na WWW:
<http://www.unomaha.edu/jrf/Vol8No2/wymandevil.htm>.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Limbourg Brothers, *The Fall of Lucifer and the Rebel Angels*, before 1416. Miniature from the *Très riches heures du duc de Berry*. Chantilly, Musée Condé (obrázek) s.24
- Příloha č. 2: Lorenzo Lotto, *Saint Michael Drive sout Lucifer*, 1550. Loreto, Museo della Santa Casa del Palazzo Apostolico (obrázek) s.25
- Příloha č. 3: Francesco Pagano, *Archangel Michael Defeating the Devil*, 1400s. Panel from a Saint Michael polyptych. Naples, Congrega dei Santi Michele e Omobono (obrázek) s.26
- Příloha č. 4: Giovanni da Modena, *Inferno*, 1404. Fresco. Bologna, San Petronio, Bolognini Chapel (obrázek) s.27
- Příloha č. 5: William-Adolphe Bouguereau: *Nymphs and Satyr*, 1873 (obrázek) s.29
- Příloha č. 6: Nicolas Poussin, *Satyr and Nymph*, 1630. Pushkin Museum. Moscow, Russia (obrázek) s.30
- Příloha č. 7: Dosso Dossi, *Mythological Scene*, circa 1524. Los Angeles, The J. Paul Getty Museum (obrázek) s.31
- Příloha č. 8: Jan Brueghel, copied by Peter Paul Rubens, *Pan and Syrinx*. Milan, Pinacoteca di Brera (obrázek) s.32
- Příloha č. 9: Dosso Dossi and Battista Luteri, *Saint Michael with the Devil and the Assumption of Mary with Angels*, 1534. Parma, Galleria Nazionale (obrázek) s.33
- Příloha č. 10: Francisco Goya, *Sabbat*, 1797-98. Madrid, Museo Lázaro Galdiano (obrázek) s.34
- Příloha č. 11: Antonio Vivarini, *Saint Peter Martyr Exorcises a Woman Possessed by the Devil*, 1440-50. Art Institute of Chicago (obrázek) s.35
- Příloha č. 12: *Satan Holding the Infant Antichrist*, eleventh to twelfth century. Mosaic. Detail of *The Universal Judgment*. Venice, Island of Torcello, Santa Maria Assunta (obrázek) s.36
- Příloha č. 13: Filmový plakát *The Witches of Eastwick* (obrázek) s.42
- Příloha č. 14: Elegantní vzhled (a) (obrázek) s.45
- Příloha č. 15: Elegantní vzhled (b) (obrázek) s.45
- Příloha č. 16: První proměna Van Hornea (a) (obrázek) s.46
- Příloha č. 17: První proměna Van Hornea (b) (obrázek) s.46
- Příloha č. 18: Druhá proměna Van Hornea (obrázek) s.47
- Příloha č. 19: Třetí proměna Ďábla (obrázek) s.48
- Příloha č. 20: Vstupní hala sídla Van Hornea (obrázek) s.49

- Příloha č. 21: Oheň uprostřed vody (obrázek) s.49
- Příloha č. 22: Vášnivý potlesk Van Hornea (obrázek) s.50
- Příloha č. 23: Van Horne během jídla (obrázek) s.51
- Příloha č. 24: Svádějící Dábel (obrázek) s.51
- Příloha č. 25: Van Horne chystá pomstu (obrázek) s.53
- Příloha č. 26: Van Horne sesílá bolest na jednu z čarodějek (obrázek) s.53
- Příloha č. 27: Filmový plakát Angel Heart (obrázek) s.55
- Příloha č. 28: Cyphre a jeho kozí bradka a hůl (obrázek) s.59
- Příloha č. 29: Dáblovy nehty, detail zdobené hole (obrázek) s.59
- Příloha č. 30: Dábelské ruce loupající vejce (obrázek) s.60
- Příloha č. 31: Dáblovy žluté oči (obrázek) s.60
- Příloha č. 32: „Trůn“ Temného prince (obrázek) s.61
- Příloha č. 33: Svatyně (obrázek) s.62
- Příloha č. 34: Filmový plakát Devil's Advocate (obrázek) s.65
- Příloha č. 35: Elegantní Milton (obrázek) s.68
- Příloha č. 36: Miltonův proslov (obrázek) s.69
- Příloha č. 37: Démonický Milton (obrázek) s.69
- Příloha č. 38: Milton jako anděl (obrázek) s.70
- Příloha č. 39: Miltonovo sídlo (obrázek) s.71
- Příloha č. 40: Miltonův byt (obrázek) s.71
- Příloha č. 41: Miltonova terasa (obrázek) s.72
- Příloha č. 42: Filmový plakát Bedazzled (obrázek) s.75
- Příloha č. 43: Dábel v lidské podobě (obrázek) s. 78
- Příloha č. 44: Dábel ve své pekelné podobě (obrázek) s.78
- Příloha č. 45: Dáblova kancelář (obrázek) s.80
- Příloha č.46: Billboard s novodobým hadem (obrázek) s.80
- Příloha č. 47: Satan v bílém (obrázek) s.85
- Příloha č. 48: Pán Temnot (obrázek) s.88
- Příloha č. 49: Satanský Bafomet (obrázek) s.88
- Příloha č. 50: Eliphas Lévi – Bafomet (obrázek) s.89
- Příloha č. 51: Satan na sabatu (obrázek) s.90
- Příloha č. 52: Filmový plakát South Park: Bigger Longer & Uncut (obrázek) s.91
- Příloha č. 53: Satan vítá nového hříšníka v pekle (obrázek) s.94
- Příloha č. 54: Satanův gauč (obrázek) s.95

Příloha č. 55: Satan řešící komunikační problémy (obrázek) s.96

Příloha č. 56: Satan mučící hříšníky (obrázek) s.97

Příloha č. 57: Kalendář sedmi znamení vlády Satana na zemi (obrázek) s.98

Příloha č. 58: Aztécký kalendář (obrázek) s.98

Příloha č. 59: Přehled symbolů užitých ve filmech a jejich interpretace (tabulka) s.109

Příloha č. 60: Přehled znaků užitých v rámci Ďáblova vzhledu (tabulka) s.111

Příloha č. 61: Přehled Ďábových vlastností, povahových rysů (tabulka) s.112

Příloha č. 62: Přehled ďábelských zvířat ve filmu (tabulka) s. 113

Příloha č. 63: Video upoutávky k analyzovaným filmům (CD- ROM)

SUMMARY

Zobrazení Ďábla v současném filmovém umění.

Zaměřeno na americkou, respektive britskou tvorbu od 60. let do současnosti

Devil as Portrayed in Contemporary Film Art. Focused on American and British
Production from the 60s until the Present

Veronika Schieblová

In this thesis, I closely analyzed selected films that depict the Devil. The aim was to describe the ways in which the Devil is often portrayed in film. In particular, I focused on how is the film representation of the Devil connected with the traditional concept of the Devil in religion and in art. Over all, most filmmakers adhere to the Christian (or Jewish, Muslim) concept of the Devil. Satan often acts as a tempter, dissenter, seducer or slanderer. From the ancient satyrs filmmakers often exploit their distinctive sexuality, passion and hedonism. As for the visual appearance of the Devil, the authors of selected films in most cases use symbolism of satyr, goat (beard, horns, pointy ears, pointy teeth, hooves). Interestingly, the tail, as part of the Devil's form is used only in a single case. Cats or dragons (claws, long nails, and yellow eyes) are often used to refer to the form of the Devil. Other symbols that filmmakers frequently used include red color, fire, the snake, a pentagram, an apple as a symbol of temptation or a column as a symbol of power and strength.